

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES



ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΦΥΛΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Έμφυλες και φυλετικές αναπαραστάσεις σωμάτων στον Τύπο. Οι
«σεξουαλικές επιθέσεις» στην Κολωνία και η κατασκευή του
«προσφυγικού» ως εθνικού κινδύνου

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κυριακή Βαρβέρη

Αθήνα, 2017

Τριμελής Επιτροπή

Ελένη Παπαγαρουφάλη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Μαριάννα Ψύλλα Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Ζαχαρούλα Καραγιαννοπούλου Λέκτορας Παντείου Πανεπιστημίου



Copyright © Κυριακή Βαρβέρη, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα της διπλωματικής εργασίας μου, Καθηγήτρια κ. Ελένη Παπαγαρουφάλη για τη θερμή υποστήριξη και καθοδήγηση της κατά τη διάρκεια της δουλειάς μου. Επίσης, είμαι ευγνώμων στην Λέκτορα κ. Ζαχαρούλα Καραγιαννοπούλου και την Καθηγήτρια κ. Αλεξάνδρα Χαλκιά για τις πολύτιμες συζητήσεις μας στην αρχή της συγγραφής της διπλωματικής εργασίας μου. Οφείλω ευχαριστίες και στις υπόλοιπες διδάσκουσες του μεταπτυχιακού προγράμματος για τις γνώσεις και τις συμβουλές τους. Ευχαριστώ τη συμφοιτήριά μου, Άλκηστη Ευθυμίου για την πολύτιμη βοήθεια της στην οργάνωση της παρούσας εργασίας. Ευχαριστώ την φίλη μου, Κλειώ Κατσουρού για την ηθική υποστήριξή της. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την αδελφή μου, Έρση Βαρβέρη για την προτροπή της να συνεχίσω τις σπουδές μου και την πίστη της στις δυνατότητές μου. Πάνω από όλα, ευχαριστώ τους γονείς μου, Αγγελική Ψιλοπούλου και Κώστα Βαρβέρη για την αγάπη και την υποστήριξη τους όλα αυτά τα χρόνια.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	σελ.5
Μεθοδολογία.....	7
Ανάλυση λόγου-Κριτική ανάλυση λόγου	7
Θεωρία των διασταυρούμενων ταυτοτήτων	11
Υπεργενικεύσεις	17
Οι «σεξουαλικές επιθέσεις» και η περιγραφή τους	20
Η κατασκευή του έθνους-κράτους, της ιδιότητας του πολίτη και οι έμφυλες συνδηλώσεις τους	27
Ο βιασμός	31
Αρρενωπότητες	35
Zanzu.de: my body in words and images.....	40
Η Γερμανία «σοκάρεται».....	45
Η αποτυχία της αστυνομίας	47
«Φθίνουσα ανοχή».....	51
Οι γυναίκες στα δημοσιεύματα.....	53
Επίλογος.....	61
Βιβλιογραφία	65

Έμφυλες και φυλετικές αναπαραστάσεις σωμάτων στον Τύπο. Οι «σεξουαλικές επιθέσεις» στην Κολωνία και η κατασκευή του «προσφυγικού» ως εθνικού κινδύνου



Εισαγωγή

Κατά τον εορτασμό της παραμονής της Πρωτοχρονιάς του 2016 στην Κολωνία της Γερμανίας εκατοντάδες άνδρες επιτέθηκαν σε γυναίκες στο κέντρο της πόλης. Σύμφωνα με δημοσιεύματα στον γερμανικό και ελληνικό Τύπο επρόκειτο για «σεξουαλικές επιθέσεις», και σε πέντε περιπτώσεις για «βιασμούς». Οι άντρες παρουσιάστηκαν να έχουν «Αραβική ή Βορειοαφρικάνικη εμφάνιση» και «(η πλειοψηφία των υπόπτων) να είναι «αιτούντες άσυλο και παράνομοι μετανάστες που ήρθαν πρόσφατα στη Γερμανία». Στα ίδια δημοσιεύματα η δήμαρχος κατηγόρησε τις γυναίκες ότι δεν κράτησαν αποστάσεις ασφαλείας από τα άτομα αυτά εφόσον δεν τα γνώριζαν, και πρότεινε στις γυναίκες να υιοθετήσουν συγκεκριμένους κώδικες συμπεριφοράς και ενδυμασίας προς αποφυγή μελλοντικών επιθέσεων.

Στην παρούσα εργασία εστιάζω στον τρόπο που ο έντυπος λόγος διαχειρίστηκε ή αναπαρέστησε τα ενσώματα υποκείμενα, χρησιμοποιώντας έμφυλα και φυλετικά κριτήρια, επομένως στους τρόπους με τους οποίους ο λόγος διαμορφώνει και (ανα)παράγει κοινωνικοπολιτικά νοήματα, μορφές γνώσης και εξουσίας. Επιχειρώ την ανάλυση δημοσιευμάτων που διέτρεξαν τον ξενόγλωσσο αλλά και τον ελληνικό Τύπο από τις 5 Ιανουαρίου 2016 έως 15 Φεβρουαρίου 2017 (ημερομηνίες έναρξης και τέλους δημοσιευμάτων). Το υλικό μου προέρχεται κυρίως από τα ειδησεογραφικά sites *New York Times* και *Καθημερινή* με κριτήρια τη συχνότητα και επισκεψιμότητα των σχετικών δημοσιευμάτων. Επίσης, αναλύω τις οδηγίες για το σεξ, τις σεξουαλικές ασθένειες, τον αυνανισμό και την ομοφυλοφιλία, όπως αποτυπώνονται στην επίσημη ιστοσελίδα *Zanadu.de*, ένα διαδικτυακό εγχειρίδιο της γερμανικής κυβέρνησης που υποδεικνύει στους «πρόσφυγες», με εικόνες και κείμενα, τη «σωστή» («δυτική») σεξουαλικότητα.

Για την ανάλυση των πηγών αξιοποιώ τη μεταδομιστική ανάλυση λόγου του Michel Foucault εστιάζοντας στην κριτική ανάλυση λόγου όπως εννοιολογήθηκε κυρίως από το Norman Fairclough, ανάμεσα σε άλλους φουκωικούς θεωρητικούς. Επικεντρώνομαι στις απεικονίσεις των κυρίαρχων υποκειμένων που διατρέχουν τα δημοσιεύματα, και επιχειρώ να καταδείξω το πώς αυτές οι απεικονίσεις αποκλείουν ομάδες ανθρώπων, καθιστώντας τις υποτελείς και άνευ σημασίας. Το πώς δηλαδή σύμφωνα με τη φεμινίστρια φιλόσοφο Judith Butler (1990, 1993, 2016) αυτά τα σώματα περιθωριοποιούνται και αξιολογούνται ως κατώτερα, ενώ κάποια άλλα σώματα θεωρούνται «σημαντικά». Από αυτή την κατηγοριοποίηση εξαρτάται η κατασκευή της δημόσιας εικόνας του λεγόμενου «παράνομου ξένου» και του «πρόσφυγα», ως «επικίνδυνων» για τα εκάστοτε «σώματα με σημασία». Επίσης, στην παρούσα εργασία, μεθοδολογικά και θεωρητικά, «αξιοποιώ» τη φεμινιστική θεωρία, το ζήτημα της αναστοχαστικότητας στην έρευνα, καθώς και τη θεωρία των διασταυρούμενων ταυτοτήτων, μέσα από το πρίσμα θεωρητικών ερευνητών και ερευνητριών που έχουν επηρεαστεί από τη φουκωϊκή προσέγγιση ανάλυσης. Τέλος, υιοθετώ μεταδομιστικές θέσεις θεωρητικών για την έννοια «συμβάν» για να ερμηνεύσω τα όσα συνέβησαν (ή δεν συνέβησαν) την πρωτοχρονιά του 2016 στην Κολωνία.

Η σεξουαλική βία είναι ένα σοβαρό πρόβλημα που αφορά όλους και όλες είναι όμως αμφίβολο αν τελικά τα περιστατικά στην Κολωνία εμπεριείχαν όντως σεξουαλικές επιθέσεις και βιασμούς και σε ποιο βαθμό συνέβη αυτό. Ωστόσο, αυτό που επιχειρώ να ερευνήσω στη συγκεκριμένη εργασία δεν είναι το εάν και κατά πόσο αυτά τα περιστατικά συνέβησαν με τον τρόπο που περιγράφονται αλλά τους τρόπους με τους οποίους περιγράφονται και τα νοήματα που παράγουν πέρα από όσα λέγονται ρητά. Οι ρητές και άρρητες παραδοχές μέσα στους λόγους των δημοσιογράφων συνδέονται με δίκτυα λόγων εξουσίας οι οποίοι εκτείνονται πέρα από το πεπερασμένο όριο του κειμένου των λέξεων. Βρίσκονται επίσης στις σιωπές, σε όσα υποβόσκουν, σε όσα υπονοούνται και δεν έχουν ειπωθεί ή αποσιωπώνται. Επομένως, αυτό που με απασχολεί σε ολόκληρη την εργασία είναι να καταδείξω το πώς κατασκευάζονται/αναπαρίστανται έμφυλα και φυλετικά τα υποκείμενα, μέσα από την άρθρωση λόγων στον διαδικτυακό Τύπο και όχι να ανακαλύψω τη μία και μοναδική «αλήθεια» ή και βαθμό εγκυρότητας του συμβάντος η οποία έτσι και αλλιώς αμφισβητήθηκε ένα χρόνο μετά.¹ Το συμβάν είναι οι ερμηνείες του όπως έχει δείξει μεταξύ άλλων θεωρητικών ο Derrida (2007). Ως εκ τούτου αντιμετωπίζω το συμβάν ως υπαρκτό μέσα στα όρια που μου αφήνουν οι διαθέσιμες ερμηνείες του.

Μεθοδολογία

Ανάλυση λόγου- Κριτική ανάλυση λόγου

Η προσέγγιση ανάλυσης λόγου από το Norman Fairclough είναι μία εκδοχή της κριτικής ανάλυσης λόγου η οποία βασίζεται στην υπόθεση ότι η γλώσσα αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής ζωής, διαλεκτικά συνδεδεμένο με άλλα στοιχεία της κοινωνικής ζωής, έτσι ώστε η κοινωνική ανάλυση και έρευνα να πρέπει πάντα να λαμβάνει υπ' όψιν της τη γλώσσα. Ωστόσο, η ανάλυση κειμένου δεν είναι μόνο γλωσσολογική ανάλυση, συμπεριλαμβάνει επίσης αυτό που ο Fairclough αποκαλεί «ενδολογοθετική ανάλυση» (interdiscursive analysis) η οποία αντιμετωπίζει τα κείμενα

¹ Οι βιασμοί γυναικών από πρόσφυγες δεν έγιναν ποτέ, τους έστησε η BILD, 2017

μέσα από την εξέταση των διαφορετικών λόγων, στυλ και ειδών λόγου, ερευνά το πού βασίζονται αυτοί οι λόγοι και πώς αρθρώνονται μεταξύ τους (Fairclough, 2004, σελ. 6). Τα θέματα με τα οποία συνδιαλέγεται η κριτική ανάλυση συμπεριλαμβάνουν την κυβέρνηση της διακυβέρνησης και των νέων καπιταλιστικών κοινωνιών, την υβριδικότητα² ή το θόλωμα των κοινωνικών ορίων ως χαρακτηριστικό του μεταμοντερνισμού όπως αναφέρεται από πολλούς θεωρητικούς, τις μετατοπίσεις του χώρου και του χρόνου που σχετίζονται με την «παγκοσμιοποίηση», τις ηγεμονικές διαμάχες που συντελούνται ώστε να δώσουν ένα καθολικό, παγκόσμιο κύρος σε συγκεκριμένες αναπαραστάσεις και λόγους. Αυτά είναι μερικά από τα θέματα που επισημαίνει ο Fairclough για να αναδείξει τη Γλώσσα του Νέου Καπιταλισμού και να συνδέσει την ανάλυση κειμένου με την κοινωνική θεωρία και έρευνα.³ Ο ίδιος αναφέρει σχετικά με τις ιδεολογίες,⁴ ότι μπορεί να έχουν μία διάρκεια και μία σταθερότητα και μπορούν να σχετίζονται με τους λόγους (ως αναπαραστάσεις), με τα είδη (ως αναπαραστάσεις) και με τα στυλ (ως ενσταλάξεις).⁵ Πρόκειται δηλαδή για τα αφηγηματικά μοτίβα που επαναλαμβάνονται μέσα στους λόγους, ώστε να προσδώσουν έναν σταθερό χαρακτήρα στους κυρίαρχους λόγους που κάποιους εκτοπίζουν από τις κυρίαρχες θέσεις και κάποιους τους τοποθετούν σε υψηλότερες. Οι ιδεολογίες «ενσταλάσσονται» μέσα στους λόγους με αποτέλεσμα να παράγουν/διαμορφώνουν κοινωνικά νοήματα.

² Ο Fairclough υποστηρίζει ότι η υβριδικότητα χαρακτηρίζει τη σύγχρονη «μεταμοντέρνα» κοινωνική ζωή η οποία εντείνει το θόλωμα ή το σπάσιμο των ορίων. Μια ανάλυση των ενδολογοθετικών υβριδικοτήτων στα κείμενα παρέχει τα εργαλεία για τη λεπτομερή έρευνα τέτοιων διαδικασιών (Fairclough, 2004, σελ. 9)

³ Ο Fairclough υιοθετώντας τον όρο «new capitalism» από τον Jessop λέει ότι η χρήση του όρου «new capitalism» εδώ, νοηματοδοτείται ως εξής: οι πιο πρόσφατες ιστορικές αλλαγές/ανακατατάξεις μέσω των οποίων δρα ο καπιταλισμός και διατηρεί την θεμελιώδη ενότητά του (Jessop, 2000). Ο «νέος καπιταλισμός» δεν σχετίζεται μόνο με τους οικονομικούς παράγοντες, αλλά με τις αλλαγές και τον αντίκτυπο που έχει στην κοινωνία, στην πολιτική, στην εκπαίδευση, στην καλλιτεχνική παραγωγή και άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής (αναφέρεται στο Fairclough, 2004 σελ. 4-7).

⁴ Κατά τον Fairclough οι ιδεολογίες είναι οι αναπαραστάσεις τμημάτων του κόσμου που μπορούν να ιδωθούν ως παράγοντες που συμβάλλουν ώστε να καθιερωθούν, θεμελιωθούν ή αλλάξουν οι κοινωνικές σχέσεις εξουσίας, κυριαρχίας και εκμετάλλευσης. Οι ιδεολογίες μπορεί να σχετίζονται με τους λόγους ως αναπαραστάσεις, με τα είδη ως αναπαραστάσεις και με τα στυλ ως ενσταλάξεις. Για να κατανοηθεί αυτό δίνει ένα παράδειγμα. Σε πολλά σύγχρονα κείμενα συναντάμε τον ισχυρισμό ότι η «παγκόσμια» οικονομία πρέπει να είναι άκρως ανταγωνιστική για να επιβιώσει. Σε αυτό το παράδειγμα μπορεί κανείς να διακρίνει τους νέο-φιλελεύθερους λόγους με τους οποίους συνδέεται (λόγοι ως αναπαραστάσεις) οι οποίοι αλληλοδρούν/συνδέονται με τους λόγους περί νέων «επιχειρησιακών» τρόπων διαχείρισης των οργανισμών όπως π.χ. τα πανεπιστήμια, και να «ενσταλαχτούν» /ενσωματωθούν στα νέα μοντέλα διαχείρισης (στυλ ως ενσταλάξεις) που προστάζει ο νέο-φιλελευθερισμός (Fairclough, 2004, σελ.9).

⁵ Ο Fairclough αναφέρει ότι «αν οι ιδεολογίες είναι πρωταρχικά αναπαραστάσεις, τότε, μπορούν να “δρουν” κοινωνικά και να “ενσταλάσσονται” στις ταυτότητες των κοινωνικών υποκειμένων» (Fairclough, 2004, σελ.9).

Όπως υποστηρίζει ο Fairclough (2004) σε ένα κείμενο είναι σημαντικό να καταγράφεται όχι μόνο ό,τι δηλώνεται ρητά αλλά και ό,τι δεν λέγεται ή υπονοείται. Και ενώ σε κάποια κείμενα είναι πιο εύκολο να διακρίνουμε τις κοινωνικές αιτίες και επιπτώσεις όσων γράφονται σε άλλα απαιτείται μεγαλύτερη επεξεργασία για να αποκαλυφθούν τα κρυφά νοήματα (σελ 11). Ο Fairclough βασίζεται στην πεποίθηση ότι τα κείμενα παράγουν-έχουν κοινωνικές, πολιτικές, γνωστικές, ηθικές, και υλικές συνέπειες και ότι είναι σημαντικό να κατανοήσουμε αυτές τις συνέπειες, ώστε να παράγουμε ηθικά και πολιτικά ερωτήματα σχετικά με τις σύγχρονες κοινωνίες, τις μετατοπίσεις και τους μετασχηματισμούς του νέου καπιταλισμού. Ωστόσο, η προσέγγιση δεν εστιάζει ούτε αποσκοπεί στην παραγωγή κάποιου αντικειμενικού αποτελέσματος αλλά προκύπτει πάντα μέσα από το πρίσμα της υποκειμενικότητας του ερευνητή. Η κριτική ανάλυση λόγου εντάσσεται στην παράδοση της κριτικής κοινωνικής επιστήμης η οποία παρέχει την βάση για την παραγωγή κριτικών ερωτήσεων με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης και εξουσίας (Chouliaraki and Fairclough 1999, Morrow 1994). Με άλλα λόγια, οι προσεγγίσεις σε αυτό το πλαίσιο διαποτίζονται από τα ενδιαφέροντα, τα συμφέροντα και την οπτική γωνία του εκάστοτε αναλυτή, δημοσιογράφου και των αναγνωστών και αναγνώστριών· το αποτέλεσμα δεν είναι προκαθορισμένο αλλά συν-διαμορφώνεται την ώρα της παραγωγής του.

Στο συγκεκριμένο σημείο κρίνω απαραίτητο να αναφερθώ στο ζήτημα της αναστοχαστικότητας η οποία υπήρξε πολύτιμο εργαλείο ανάλυσης στην επεξεργασία του υλικού μου. Η αναγνώριση της θέσης του/της ερευνητή/-ριας και η αξία της αναστοχαστικότητας ως γνωστικού/αναλυτικού εργαλείου προωθούν την ανάλυση της υποκειμενικότητας ως παράγοντα συν-κατασκευής/συν-διαμόρφωσης. Ο/-η ερευνητής/-τρια δεν είναι ένα αποκαθαρμένο, ουδέτερο υποκείμενο αλλά εμπλέκεται και ο/-η ίδιος/ίδια σε σχέσεις εξουσίας και πρέπει να τίθεται υπό μελέτη η οποιαδήποτε αξιακή του θέση. Η αναστοχαστικότητα ως θεωρητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε ώστε να ιδωθεί η κοινωνική θέση του/της ερευνητή/ερευνήτριας ως ένας παράγοντας διαμόρφωσης του τελικού αποτελέσματος της έρευνας. Η ίδια η κοινωνική θέση άλλωστε διαμορφώνει την υποκειμενικότητα και γι' αυτό το λόγο μπορεί να θεωρηθεί πολύτιμο στοιχείο ανάλυσης. Η Donna Haraway (1988) τοποθετεί στο επίκεντρο του πολιτικού τη συζήτηση σχετικά με την υποκειμενικότητα/υποκειμενοποίηση του/της ερευνητή/ριας εισάγοντας την έννοια της «εντοπισμένης/τοποθετημένης γνώσης» (situated knowledge) και τον «εντοπισμένο» χαρακτήρα του στοχαστή-υποκειμένου.

Επίσης, η Ρόζι Μπραϊντότι αξιοποιεί την οπτική του/της «νομάδα/ς» ως ένα είδος υποκειμένου που «έχει οξεία αντίληψη του μη σταθερού των ορίων» και «δεν εμπίπτει στους διαχωρισμούς κινούμενο-ακίνητο, κάτοικος-ξένος αλλά ανήκει σε όλες αυτές τις κατηγορίες» (Μπραϊντότι, 2014, σελ.33).

Στο πλαίσιο της συζήτησης για την υποκειμενικότητα σε σχέση με την αντικειμενικότητα ο Ian Parker επισημαίνει ότι η χαρακτηριστική «διαλεκτική» κίνηση του Theodor W. Adorno (1973), που εμμένει στην κριτική της αντίθεσης μεταξύ υποκειμενικότητας και αντικειμενικότητας, μας επιτρέπει να δείξουμε ότι η αντικειμενικότητα είναι βαθιά υποκειμενική και ότι μπορούμε να έρθουμε πιο κοντά σε μία αντικειμενική άποψη «αντανακλώντας» την δική μας υποκειμενικότητα σε αυτήν και προβληματιζόμενοι για το πώς έχουμε φτάσει να βρισκόμαστε στην έρευνα και σε αυτό το σημείο της ιστορίας και στο συγκεκριμένο ίδρυμα. Με άλλα λόγια αυτό που φέρνουμε στο φως είναι η «ακούσια αλήθεια» (“unintentional truth”) της δραστηριότητάς μας και είναι αυτό που ο Adorno αποκαλούσε «ακριβή φαντασία» (“exact fantasy”). Η «ακριβής φαντασία» συνδέθηκε από τη Buck-Morss (1977) και με την «αντανάκλαση», ότι δηλαδή το προσωπικό αντανακλάται σε κάτι δημόσιο/κοινό από τη στιγμή που μεταφέρεται γραπτά ή προφορικά και στη συνέχεια μένει ανοιχτό για περαιτέρω αντανακλάσεις. Κατά τον Parker αυτή η αντανακλαστική δραστηριότητα δεν γυρίζει προς τα μέσα, σε μια απλή ομολογία σε πρώτο πρόσωπο για λογαριασμό του εαυτού, αλλά προς τα έξω, προς τις κοινωνικές σχέσεις που επέτρεψαν σε κάποιον να βιώσει τον εαυτό του ως ένα άτομο που σχετίζεται με τους άλλους (Parker, 2005, σελ. 28-29).

Ένα εξίσου σημαντικό μεθοδολογικό ζήτημα που αφορά την παρούσα εργασία είναι οι συνδέσεις που γίνονται ασυνείδητα/υποσυνείδητα και πολλές φορές αυθαίρετα όταν αναλύονται οι σχέσεις, οι αιτίες και τα αποτελέσματα συμβάντων όπως αυτό μεταξύ των «προσφύγων» και των περιστατικών στην Κολωνία. Πιο αναλυτικά, εννοώ, πρώτον, την χωρίς αποδεικτικά στοιχεία, πολλές φορές, υπερ-γενίκευση ότι όλοι οι δράστες ήταν πρόσφυγες, μετανάστες ή αιτούντες άσυλο· δεύτερον, τη σύνδεση όλων των αλλοδαπών πληθυσμών με την εγκληματικότητα, την παραβατική συμπεριφορά και την υπερ-σεξουαλικότητα· τρίτον, τη σύνδεση αυτής της «έκνομης/παρεκκλίνουσας» σεξουαλικότητας με την συνθήκη μετακίνησης ενός ή περισσότερων ατόμων σε μία άλλη χώρα. Εδώ αναφέρομαι στο επιχείρημα των

δημοσιευμάτων ότι αυτά δεν τα κάνουν στη χώρα τους εντούτοις όταν βλέπουν γυναίκες ντυμένες 'άσεμνα' επιδίδονται σε μισογυνικές πρακτικές. Η αιτία εμφάνισης, δηλαδή, της παρεκκλίνουσας σεξουαλικότητας των «ξένων» φαίνεται να είναι η φυγή από τον τόπο καταγωγής τους. Όπως λοιπόν έχει υποστηρίξει ο Φουκώ είναι απαραίτητο «να θέσουμε εκ νέου υπό συζήτηση αυτές τις έτοιμες συνθέσεις, αυτές τις συγκροτήσεις που συνήθως δεχόμαστε πριν από κάθε εξέταση, αυτούς τους δεσμούς που η ισχύς τους έχει αναγνωριστεί εξ' αρχής» και «αντί να τις αφήσουμε να ισχύουν αυθόρμητα προτιμότερο είναι να δεχτούμε ότι έχουμε να κάνουμε, από πρόθεση μεθόδου, με ένα πλήθος διάσπαρτων συμβάντων» (Φουκώ, 1987 [1969], σελ.36-37). Στο έργο του Φουκώ οι λόγοι (discourses) αντιμετωπίζονται ενεργητικά και όχι ως σύνολα σημείων αλλά ως πρακτικές που σχηματίζουν συστηματικά τα αντικείμενα και τα υποκείμενα για τα οποία μιλούν (ό.π., σελ. 77). Επομένως, αν αναλυθούν οι λόγοι που διαμορφώνουν τα υποκείμενα, τότε από πίσω θα εμφανιστούν τα πολλαπλά συστήματα κυριαρχίας και καταπίεσης που συναρθρώνονται και κατά συνέπεια παράγουν αποκλεισμούς και εξαιρέσεις. Κάποιοι από τους παράγοντες καταπίεσης είναι η τάξη, η φυλή, το φύλο, η ηλικία κ.α.

Θεωρία των διασταυρούμενων ταυτοτήτων

Χρήσιμη στην ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων είναι η θεωρία των διασταυρούμενων ταυτοτήτων ή της διαθεματικότητας, η οποία συμπυκνώνει τους διαφορετικούς παράγοντες διάκρισης και καταπίεσης που συνυπάρχουν συνεκτικά στο υποκείμενο που τους υφίσταται. Η ιδιαίτερη συμβολή της θεωρίας της διαθεματικότητας στη φεμινιστική έρευνα υπήρξε κομβικό σημείο στην εξέλιξη της μελέτης κοινωνικών συμπεριφορών όπως ο ρατσισμός και ο σεξισμός. Μέσα από τον διακειμενικό διάλογο θα προσπαθήσω να αναδείξω τις διαφορετικές επιστημολογικές προσεγγίσεις και να εμβαθύνω στα ερωτήματα που θέτει η καθεμία σχετικά με τη συνάρθρωση του φύλου, της σεξουαλικότητας και της φυλής, ως κατηγορίες καταπίεσης που από τη μία πλευρά διαχωρίζουν και κατατάσσουν κοινωνικά ενώ από την άλλη βιώνονται συνεκτικά και αδιάρρηκτα από το άτομο που υφίσταται τη βία (λεκτική, σωματική).

Στο βιβλίο τους *Racialized boundaries: race, nation, gender, colour and class and the anti-racist struggle*, οι Floya Anthias και Nira Yuval-Davis προτείνουν να ερευνήσουμε τη «φυλή» σε σχέση και με τους άλλους παράγοντες καταπίεσης όπως

είναι η εθνότητα, το φύλο και η τάξη. Το βιβλίο παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον διότι είναι αποτέλεσμα θεωρητικών και πολιτικών αντιρατσιστικών αγώνων των συγγραφέων. Οι ίδιες είναι μέλη εθνοτικών μειονοτήτων αφού η μία προέρχεται από τη Κύπρο και η δεύτερη είναι Ισραηλινή εβραία. Το βιβλίο αναλύει το γενικό πλαίσιο φαινομένων ρατσισμού και εθνικισμού και τον τρόπο που σχετίζονται με το έθνος, το κράτος, το φύλο, την τάξη και την «πολιτική της κοινότητας». Ο ρατσισμός εδώ αντιμετωπίζεται σε σύνδεση με τις κοινωνικές σχέσεις και όχι έξω από αυτές. Η δουλειά των δύο συγγραφέων αποτελεί θεωρητική παρέμβασή τους στις συζητήσεις που έχουν ως αναλυτική κατηγορία τη φυλή και αναλύεται σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες καταπίεσης. Ταυτόχρονα αναλύονται η έννοια του ρατσισμού και της κατασκευής της κατηγορίας π.χ. του «Μαύρου» και ο ρόλος της κοινότητας και της πολιτικής της ταυτότητας σε αντιρατσιστικούς αγώνες: η ανάδυση της «μαυρότητας» ως πολιτικό στοιχείο διεκδίκησης δικαιωμάτων για τους «μαύρους» ανθρώπους και η ενδυνάμωσή τους στα πλαίσια της πολιτικής της ταυτότητας. «Είναι όμως η πολιτική της ταυτότητας επαρκές εργαλείο για την αποστιγματοποίηση;», ρωτούν στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου τους. Οι συγγραφείς στην ανάλυσή τους χρησιμοποιούν κυρίως εμπειρικό υλικό από ακαδημαϊκούς ερευνητές, τα δε βιβλία *There Ain't No Black in the Union Jack* του Gilroy (1987) και το *The perversions of inheritance* των Cohen και Bains αποτελούν την πρώτη ύλη για τη συγγραφή του βιβλίου. Ορμώμενες καταρχάς από τον ορισμό του Miles (1982) για το ρατσισμό στο βιβλίο του *Racism and Migrant Labour*, επισημαίνουν ότι, «η προβληματική των φυλετικών σχέσεων είναι ανεπαρκής και ότι ο ρατσισμός θα πρέπει να εντοπιστεί μέσα στις οικονομικές, πολιτικές και ιδεολογικές σχέσεις αντί για τις σχέσεις ανάμεσα σε 'φυλές'» δεν θεωρούμε ότι πρέπει να αποκλειστεί η κατηγορία της φυλής από το πεδίο γιατί είναι μια κατηγορία της καθημερινότητας, αλλά δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται αναλυτικά» (Anthias and Yuval-Davis, 1992, σελ.1). Ωστόσο, ο Miles έχει υποστηρίξει ότι από κοινωνιολογική σκοπιά, η «φυλή» υποδηλώνει έναν συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται οι διαφορές και δεν μπορεί να σβηστεί από τον αναλυτικό χάρτη (Miles, 1984). Επίσης, ο Gilroy (1987) θεωρεί ότι η οργάνωση στη βάση της «φυλής», ως κοινωνική κατασκευή αλλά και ως πραγματική πολιτισμική ενότητα ταυτόχρονα, υπερέχει έναντι της τάξης στους ταξικούς αγώνες, μέσα στους οποίους η φυλετική κατασκευή είναι απαραίτητη (όμως αποτυγχάνει να παράσχει τέτοια παραδείγματα που εξαρτώνται από τη φυλή). Οι Anthias και Yuval-Davis από την άλλη, επισημαίνουν ότι

μέσα στις κατασκευές της συλλογικότητας και του ανήκειν (εθνοτικά φαινόμενα) απαιτούνται ιδέες, όπως η κοινή καταγωγή ή η κοινή μοίρα (ο μύθος της κοινής καταγωγής), οι οποίες δεν χτίζονται με όρους πολιτισμικής διαφοράς αλλά στη βάση της ομοιότητας. Επομένως, η φυλή για τις συγγραφείς είναι « το όριο που κατασκευάζεται ανάμεσα σε αυτούς που μπορούν και σε αυτούς που δεν μπορούν να ανήκουν σε μία συγκεκριμένη κατασκευή μίας συλλογικότητας ή ενός πληθυσμού» (Anthias, Yuval-Davis, 1992, σελ.2). Επίσης, υποστηρίζουν και υπενθυμίζουν ότι οι εθνοτικές, εθνικές και φυλετικές κατηγορίες έχουν συγκροτηθεί μέσα από τις κατακτήσεις, τη μετανάστευση, την αποικιοκρατία και κάτω από την επιρροή το ιμπεριαλισμού, του καπιταλισμού και του φιλελεύθερου δημοκρατικού κράτους.

Σχετικά με τις κατηγορίες της φυλής και του ρατσισμού, μετά από μία σύντομη ιστορική αναδρομή στα θεωρητικά ζητήματα που προκύπτουν από τη χρήση των όρων, καταλήγουν στην έννοια της «φυλετικοποίησης», ⁶ όπως την εισηγήθηκε ο Robert Miles (1989, σελ. 76). Είναι, δηλαδή, η φυλή, ως κοινωνική κατηγορία, που μέσα από την διαδικασία της φυλετικοποίησης μετατρέπεται σε ρατσισμό όταν εμποτιστεί με την αρνητική έννοια (Anthias and Yuval-Davis, 1992, σελ. 11). Με άλλα λόγια, η έννοια του ρατσισμού χρησιμοποιείται για να δείξει τη διαδικασία αποκλεισμού ανθρώπων ως ‘ετερότητας’ σε σχέση με στερεοτυπικά χαρακτηριστικά που βασίζονται στην εθνοτική τους ομάδα και την κουλτούρα τους. Δίνεται το παράδειγμα του αντιμουσουλμανισμού στη Μεγάλη Βρετανία που στοιχειοθετείται όχι στη βάση της βιολογικής κατωτερότητας αλλά του «μη πολιτισμένου» και «μη επιθυμητού χαρακτήρα της Ισλαμικής θρησκείας». Ιδιαίτερα όμως σημαντική είναι η παρατήρησή τους ότι μπορεί, σύμφωνα και με τον Miles, κάποιες πρακτικές να οδηγήσουν σε δυσάρεστα αποτελέσματα για τους «μαύρους» αλλά η αιτία να μην είναι ο ρατσισμός. Για παράδειγμα στην αγορά εργασίας, μπορεί να αδικηθεί μία ομάδα «μαύρων» ανθρώπων αλλά η αιτία να είναι ταξική και οι πρακτικές να μην έχουν ρατσιστική πρόθεση. Μπορεί να συνδέεται για παράδειγμα με το φύλο, την τάξη ή τις κρατικές διαδικασίες που συνδέονται με την τοπικότητα, τις δεξιότητες, τη διαθεσιμότητα στέγασης, τη χρονιά εισόδου στη χώρα, παράγοντες που δημιουργούν εν τέλει αποκλεισμούς. Για να μην αποκλειστεί κάποιος/α θα πρέπει να πληροί κάποια κριτήρια και αυτά τα κριτήρια συνδέονται κυρίως με τους θεσμούς. Ποιος/α πληροί τις προϋποθέσεις ώστε

⁶ Εδώ μεταφράζω ως φυλετικοποίηση τον αγγλικό όρο racialization.

να έχει δικαιώματα, πολιτειότητα, στέγαση, εργασία, μόρφωση κ.ά. Έτσι, τέτοιου είδους θεσμικά-δομικά κριτήρια μπορεί να παράγουν ρατσιστικά αποτελέσματα. Εντούτοις, οι ρατσιστικές πρακτικές δεν χρειάζονται πάντα ρατσιστική πρόθεση στις δομές κάτι που συμβαίνει στον «θεσμικό ρατσισμό». Πολλές φορές, πρακτικές μπορεί να είναι ρατσιστικές από τα αποτελέσματα που θα παράγουν (Anthias and Yuval-Davis, 1992, σελ.13). Το επιχείρημά τους εδώ στηρίζεται στο ότι κάποιος δεν είναι απαραίτητο να είναι ρατσιστής για να παράγει ρατσισμό. Επομένως ο ρατσισμός μπορεί να είναι ακούσιος ή εκούσιος, θεσμικός ή ατομικός, οργανωμένος ή μη. Στη συνέχεια οι συγγραφείς αναλύουν τις θεωρίες για τις «πολιτικές ταυτότητας» και τις «νέες εθνότητες» ιδωμένες ως αντίσταση στους ρατσιστικούς λόγους. Ένα από τα αντι-επιχειρήματά τους είναι ότι η ενδυνάμωση της ταυτότητας ενισχύει την «ετερότητα» ως κάτι συνεκτικό, αδιαφοροποίητο και «αυθεντικό» με αποτέλεσμα οι ρατσιστικοί λόγοι να βρίσκουν το χώρο να εκφραστούν πιο συντονισμένα εναντίον της. Επίσης επισημαίνουν ότι «η καθιέρωση της πολιτικής της ταυτότητας ως φόρμα αντίστασης στον Ευρωπαϊκοκεντρισμό και το ρατσισμό αποτυγχάνει επειδή ακριβώς οι βασικές παραδοχές της έχουν σχηματιστεί μέσα στο λόγο της διαφοράς στον οποίο θέλει να επιτεθεί » (Anthias and Yuval-Davis, 1992, σελ. 194).

Αν και η αποδομητική διάθεση της πολιτικής της ταυτότητας αντιβαίνει στην επιλογή των διασταυρούμενων ταυτοτήτων που οι ίδιες προτείνουν ως αναλυτικό εργαλείο στο συγκεκριμένο βιβλίο εντούτοις είναι χρήσιμο ερευνητικό εργαλείο. Η διαθεματική ανάλυση, ή αλλιώς ανάλυση διασταυρούμενων ταυτοτήτων, προϋποθέτει την αναγνώριση της ύπαρξης αυτών των ταυτοτήτων και την χρησιμοποίησή τους ώστε να εντοπιστεί ο κόμβος των καταπιέσεων (τάξη, φυλή, φύλο) και η διεκδίκηση στο όνομα αυτών. Σύμφωνα με την Kimberlé Crenshaw (1991) η διαθεματικότητα δεν είναι μία ολοποιητική θεωρία ταυτότητας. Έτσι μας προτείνει να θυμηθούμε την χρησιμοποίηση των όρων «μαύρος» και «κούρ» που ύστερα από την επανοικειοποίηση και αντιστροφή των όρων νοηματοδοτήθηκαν διαφορετικά, με θετικό πρόσημο. Αναφέρει ότι η ονοματοδοσία δεν είναι ένας δρόμος αλλά έχει και άλλα μονοπάτια, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως πολιτική διεκδίκηση (Crenshaw, 1991, σελ.1297). Ταυτόχρονα βρίσκει χρήσιμη τη διεκδίκηση «κοινωνικής τοποθεσίας» (social location), «χώρο» ύπαρξης και έκφρασης των ανθρώπων που ανήκουν σε μη προνομιούχες ομάδες αντί του να εγκαταλειφθεί ή εκκενωθεί η αναλυτική κατηγορία ταυτότητα. Από την άλλη, η διεκδίκηση στο όνομα πολλών και όχι μίας ταυτοτήτων δεν εξαλείφει την κατασκευή

της έννοιας της κατηγορίας' αντίθετα θολώνει τα στενά όρια της μίας ταυτότητας (που παραπέμπει σε ουσιοκρατική προσέγγιση) λόγω του ότι δεν διεκδικείται μία ταυτότητα αλλά η ανακούφιση από ένα σύνολο καταπιέσεων. Όμως, όπως έχει επισημάνει ο Edward Said στο άρθρο «Beyond 'culture': space, identity and the politics of difference», ζούμε σε μία «γενικευμένη κατάσταση αστεγίας»,⁷ σε μία κατάσταση όπου οι ταυτότητες έχουν αποεδαφοποιηθεί ή τείνουν να αποεδαφοποιηθούν φέρνοντας παραδείγματα μεταναστών, αστέγων, και ανθρώπων που δεν εντάσσονται σε κάποιο κράτος. Στην παρούσα εργασία θεωρώ χρήσιμη τη συμβολή της θεωρίας περί αποσταθεροποίησης των ταυτοτήτων με τους όρους που ως τώρα έχουν αναφερθεί σε σχέση δηλαδή με το φύλο, τη φυλή και την τάξη. Η θεωρητική αυτή συμβολή οφείλεται και στη μετατόπιση που βλέπουν οι Gupta και Ferguson (1992) στις «σταθερές» ως τώρα έννοιες του κράτους, της κοινότητας, των πολιτισμών, όπου εκεί μέσα, σε αυτήν την διάμεση ζώνη της απεδαφοποίησης που δημιουργείται, σχηματίζεται η ταυτότητα ενός «υβριδικού υποκειμένου» το οποίο διασχίζει *σύνορα* και παρουσιάζεται ως ανένταχτο σε «στενές» κατηγορίες. Αντίθετα η Τζούντιθ Μπάτλερ παρατηρεί ότι «οι θεωρίες της φεμινιστικής ταυτότητας που αναπτύσσουν κατηγορήματα φύλου, σεξουαλικότητας, εθνότητας και τάξης και σωματικής ικανότητας κλείνουν, ανεξαιρέτως, με ένα αμήχανο 'κλπ.' στο τέλος της λίστας» με αποτέλεσμα να υποδηλώνουν σημάδι εξάντλησης μπροστά στην ατελέσφορη προσπάθεια να οριστεί και να σημασιοδοτηθεί η ταυτότητα του υποκειμένου αποδυναμώνοντας κατά αυτό τον τρόπο την έννοια της διαφοράς (Μπάτλερ, 1990, σελ.186).

Συνεχίζοντας τη συζήτηση για τη διαθεματικότητα το άρθρο με το οποίο θα ασχοληθώ στη συνέχεια είναι της Gill Valentine και έχει τίτλο «Theorizing and Researching Intersectionality: A Challenge for Feminist Geography» (2007). Η Valentine αξιοποιεί τη θεωρία της διαθεματικότητας για να χαρτογραφήσει τις γεωμετρίες των διαφορετικών μορφών καταπίεσης, εστιάζοντας στον τρόπο που η θεωρία εφαρμόζεται πρακτικά. Η έμφασή της μετατοπίζεται από την θεωρητική χρήση της διαθεματικότητας στο πώς μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή, μέσα από μία μελέτη περίπτωσης ώστε να απεικονιστεί η διαθεματικότητα ως βιωμένη εμπειρία. Στο τέλος του άρθρου, απεικονίζεται το πώς η φεμινιστική γεωγραφία μπορεί να συμβάλει στην

⁷ Μετάφραση του όρου «generalized condition of homelessness»

ανάπτυξη της θεωρίας της διαθεματικότητας μέσα από την αξιοποίηση της σημασίας του «χώρου» στον σχηματισμό του υποκειμένου.

Πιο αναλυτικά, οι διάφορες θεωρητικές φεμινιστικές συζητήσεις τις τελευταίες δεκαετίες, κατέληξαν στην ανάγκη να αποκεντρωθεί η λευκή, δυτική, ετερόφυλη, μεσοαστή γυναίκα από τον λόγο και να γίνει περισσότερο πλουραλιστικός ο φεμινισμός εν γένει. Ταυτόχρονα αναδύθηκε η ανάγκη να ερευνηθούν τα συστήματα καταπίεσης όπως η πατριαρχία, ο ρατσισμός και ο καπιταλισμός ως αλληλένδετα, όπως αποδίδεται με τον όρο «σύμπλεξη κατηγοριών της εμπειρίας» από τους Andersen και Collins (1992) ώστε να μην διαχωρίζονται οι κατηγορίες του φύλου, της φυλής και της σεξουαλικότητας και να ερευνώνται ως συστατικά και αναπόσπαστα της βιωμένης εμπειρίας (αναφέρεται στο Valentine, 2007, σελ.12). Λαμβάνοντας υπ' όψιν, βέβαια τη θεωρία της Butler (1990) που εστιάζει όχι στο «είμαι» αλλά στο «γίνομαι», στο ότι το φύλο είναι επιτελεστικό, καθώς και τη θεωρία του Actor Network Theory ότι δεν υπάρχουν σταθερές ιδιότητες, αλλά ότι αυτές προκύπτουν στην πράξη (Law, 1994 στο Valentine, 2007) η Valentine αντιλαμβάνεται με νέους όρους την έννοια της διαθεματικότητας. Ενώ όμως δίνει έμφαση στα προαναφερθέντα επιχειρήματα και αναγνωρίζει την ιδιαίτερη ρευστή ιδιότητα και ασταθή φύση των διασταυρώσεων μεταξύ των κατηγοριών, δεν αντιλαμβάνεται τις διασταυρώσεις μεταξύ πολλαπλών ταυτοτήτων, απροβλημάτιστα, ως ήδη βιωμένες ή έτοιμες. Ταυτόχρονα, προσπαθεί να παρακάμψει τον ντετερμινιστικό τρόπο σκέψης που αντιλαμβάνεται τις ταυτότητες ως σταθερές κατηγορίες που χωρίζουν τα άτομα σε καταπιεστές και καταπιεσμένους. Ο χώρος, επισημαίνει, παίζει σημαντικό ρόλο στις διαδικασίες ταύτισης και αποταύτισης. Οι μελέτες περίπτωσης αποτελούν για τη συγγραφέα ενδεικτική και χρήσιμη μέθοδο ανίχνευσης των πολλαπλών διασταυρούμενων ταυτοτήτων στις οποίες μπορούν να εντοπιστούν και οι τρόποι με τους οποίους τα άτομα ταυτίζονται ή αποταυτίζονται με διάφορες ομάδες. Ως χώρο εδώ εννοεί τη διεκδίκηση κάθε φορά ταύτισης ή αποταύτισης ανάλογα με τις συνθήκες. Εξετάζει τον τρόπο που οι διάφορες πολιτισμικές ταυτότητες αποσιωπώνται, εξαφανίζονται, απορρίπτονται ή διεκδικούνται από τα υποκείμενα ανάλογα την περίπτωση. Οι πολιτισμικές αναπαραστάσεις στο δημόσιο λόγο, από την άλλη, κατασκευάζουν/συγκροτούν τη δημόσια εικόνα μίας ομάδας ανθρώπων και επηρεάζουν την κοινή γνώμη προς αυτήν τη κατεύθυνση.

Υπεργενικεύσεις

Στα υπό μελέτη δημοσιεύματα επικρατεί ένα σύστημα ιεραρχίας, μία κλιμακοειδής διάταξη που στο χαμηλότερο βάθρο τοποθετεί τους «πρόσφυγες». Παρατηρείται ένας υπεργενικευτικός λόγος που από τη μία θυματοποιεί τους πρόσφυγες και από την άλλη τους συνδέει με την εγκληματικότητα. Η Νέλλη Καμπούρη στο συλλογικό τόμο *Φύλο, μετανάστευση, διαπολιτισμικότητα στην Ελλάδα* αναφέρει ότι «η θυματοποίηση δεν λειτουργεί αντιθετικά αλλά συμπληρωματικά ως προς την εγκληματοποίηση των μεταναστευτικών σωμάτων» (Καμπούρη, 2013, σελ.105).

Στην ανάλυσή μου επιχειρώ να αποφύγω την εξιδανίκευση του προσφυγικού λόγου και ως εκ τούτου τη ρομαντικοποίηση του προσφυγικού πόνου. Αντιθέτως εστιάζω στον τρόπο με τον οποίο αυτές οι υποκειμενικότητες αναπαρίστανται (ή απουσιάζουν) στο δημόσιο λόγο στα μοτίβα λόγου μέσα από τα οποία αρθρώνονται οι πολιτισμικές αναπαραστάσεις των προσφύγων, των γυναικών, της Δύσης και της Γερμανίας, και στα αποτελέσματα που (ανα)παράγει ο μιντιακός λόγος.

Στα δημοσιεύματα, από τη μία πλευρά παρατηρείται ένας αρκετά συναισθηματικός λόγος θυματοποίησης για τα βάσανα των προσφύγων εν γένει και γίνεται προσπάθεια (κυρίως από την πλευρά της αριστεράς) αποσύνδεσής τους από το συμβάν της Κολωνίας το οποίο αντιμετωπίζεται ως μεμονωμένο περιστατικό (που δεν αφορά όλους τους πρόσφυγες). Από την άλλη όμως εμφανίζεται ένας υπεργενικευτικός λόγος που προσπαθεί να εγείρει το φόβο μέσα από την κατασκευή μίας αιτιώδους σχέσης των προσφύγων με την εγκληματικότητα. Και στις δύο περιπτώσεις υπεργενίκευσης οι αναπαραστάσεις των προσφύγων είτε ως θυμάτων των καιρών είτε ως δυνάμει εγκληματιών καθιστούν αδύνατο να αναπαρασταθεί διαφορετικά το υποκείμενο «πρόσφυγας». Να αρθρωθεί στο δημόσιο λόγο πέρα από τις συγκεκριμένες αναπαραστάσεις. Εγκλωβισμένο στις πολιτισμικές αναπαραστάσεις που του αποδίδονται η ύπαρξή του ταυτίζεται με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά που αποδίδονται γενικά στον «άλλο», ενώ ταυτόχρονα οι γυναικείες προσφυγικές αναπαραστάσεις είναι σχεδόν αόρατες.

Στην δεύτερη περίπτωση αυτή του πρόσφυγα ως εγκληματία, παρατηρείται στα δημοσιεύματα η προσπάθεια εμφάνισης μεμονωμένων περιστατικών βίας ως εκδηλώσεων μίας συλλογικής νοοτροπίας του «άλλου», και οι αιτίες εντοπίζονται στις πολιτισμικές καταβολές του. Η εγκληματικότητα εδώ συνδέεται ντετερμινιστικά με

τον πολιτισμό του «ξένου» σε μία σχέση που ο ίδιος ο πρόσφυγας είναι φορέας όλων των δεινών που απειλούν την πολιτισμική ακεραιότητα της Δύσης. Για το λόγο αυτόν, η επέμβαση της πολιτισμένης Δύσης, της χώρας υποδοχής, παρουσιάζεται ως απαραίτητη ώστε να «διευκολύνει την υγιή ενσωμάτωση παρέχοντας πληροφορίες και καθοδήγηση σχετικά με τις Ευρωπαϊκές νόρμες στους πρόσφυγες και τους μετανάστες».⁸ Στα δημοσιεύματα συχνά προτείνονται δύο λύσεις αντιμετώπισης του προβλήματος. Η μία είναι η απέλαση των υπεύθυνων για την παραβατική πράξη προσφύγων, ενώ σε πολλές περιπτώσεις προτείνεται από την ακροδεξιά η απέλαση όλων των προσφύγων, αιτούντων άσυλο και μεταναστών και κλείσιμο των συνόρων. Ως εναλλακτική λύση προτείνεται, κυρίως από τους φιλελεύθερους, ο εκπολιτισμός τους, η εκπαίδευσή τους, ώστε να μπορέσουν να ενσωματωθούν και να παραμείνουν άφοβα στη χώρα τους, τη Γερμανία.

Ο λόγος που αναπτύσσεται στη δεύτερη περίπτωση ενδύεται με αποικιοκρατικά χαρακτηριστικά επομένως αρθρώνεται όχι στη βάση της αλληλεγγύης αλλά στη βάση της ιεραρχικής διαφοράς η οποία προϋποθέτει τη συνθήκη του κυρίαρχου και του κυριαρχούμενου. Είναι θα λέγαμε η συνθήκη της νεο-αποικιοκρατικής πολιτικής η οποία έχει ως αποτέλεσμα την όλο και μεγαλύτερη πρόσδεση των πολιτών στη βάση του έθνους-κράτους, την εκμετάλλευση των προσφύγων με την απασχόλησή τους σε επισφαλείς θέσεις εργασίες στο πλαίσιο προσπάθειας από το κράτος ισχυροποίησης της εθνικής του οικονομίας. Όταν πλέον το κράτος συμπληρώσει τον επιθυμητό αριθμό σε «ανθρώπινο κεφάλαιο» μπαίνει στη διαδικασία απομάκρυνσης, εκδίωξης, περιθωριοποίησης του «περισσευούμενου» αριθμού ανθρώπων (Αθανασίου, 2016, σελ. 52).

Συμπερασματικά, ο σύγχρονος καπιταλισμός μετατρέπει τις ανθρώπινες ζωές σε χρήσιμους αριθμούς με δικαίωμα στην κοινωνική ένταξη και το περίσσευμά τους, πάλι με όρους «αξίας χρήσης»,⁹ και αποβάλλονται από το σύστημα εφόσον δεν του είναι πια χρήσιμοι. Η αξία χρήσης είναι η σημασία που έχει ένα αγαθό στην ικανοποίηση

⁸ Farhana Mayer, 14-1-2016

⁹ Αξία χρήσης, ονομάζεται η σημασία που έχει ένα αγαθό για την ικανοποίηση των αναγκών του ανθρώπου, όπως για παράδειγμα η σημασία που έχει ένα σχολικό βιβλίο για τον μαθητή, ή το άροτρο για τον γεωργό, ή το φάρμακο για έναν ασθενή, τα οποία έχουν ιδιαίτερη αξία χρήσεως για τους συγκεκριμένους.

των ανθρώπων αναγκών· στη σύγχρονη νεοφιλελεύθερη οικονομία ο άνθρωπος-εργάτης αντικειμενοποιείται για την εξυπηρέτηση του ίδιου του οικονομικού συστήματος και γίνεται ο ίδιος το «αγαθό» προς όφελος της παραγωγής. Οι πρόσφυγες, στο πλαίσιο της ωφελμιστικής ηθικής, χρησιμοποιούνται στην αγορά εργασίας για όσο είναι χρήσιμοι και στη συνέχεια εκτοπίζονται. Η αγορά εν τέλει ελέγχει το ποιος/ποια είναι χρήσιμος/η και άρα έχει λόγο ύπαρξης στα αναπτυσσόμενα κράτη. Ο Άνταμ Σμιθ με το έργο του *πλούτος των Εθνών* (1776) παρέσχε μία από τις πιο γνωστές διανοητικές δικαιολογήσεις του ελεύθερου εμπορίου, του καπιταλισμού και του φιλελευθερισμού. Υποστήριξε ότι το «αόρατο χέρι» είναι ο εξισορροπητικός παράγοντας για την μέγιστη απόδοση του ατομικού κέρδους. Μέσα από τον μηχανισμό του «αόρατου χεριού», τις διαδικασίες δηλαδή της ελεύθερης αγοράς και του ανταγωνισμού, προωθείται το ατομικό όφελος το οποίο δεν επιδιώκει την προώθηση του κοινωνικού συμφέροντος αλλά όπως υποστήριξε ο Σμιθ είναι ο καλύτερος τρόπος για να επιτευχθεί το τελευταίο. Στο πλαίσιο αυτής της συλλογιστικής η αγορά δρα αυτούσια χωρίς την κρατική παρέμβαση και το κράτος είναι στην υπηρεσία της αγοράς για να του αποδώσει το μέγιστο κέρδος.

Οι εργάτες στις σύγχρονες νεοφιλελεύθερες οικονομίες χρησιμοποιούνται όσο υπάρχει ζήτηση και, όταν αυτή κορεστεί, η αξία τους ως κοινωνικά όντα αποδυναμώνεται. Κάτι αντίστοιχο συνέβη και στη Γερμανία το 2015. Η πολιτική επιλογή των ανοιχτών συνόρων εξυπηρέτησε την αυξημένη ζήτηση για εργασία και όταν επήλθε κορεσμός στην αγορά εργασίας η γερμανική κυβέρνηση αποφάσισε την αλλαγή πολιτικής στάσης με την μη αποδοχή περισσότερων προσφύγων στη χώρα.

Οι «σεξουαλικές επιθέσεις» και η περιγραφή τους

Σύμφωνα με τις εφημερίδες την παραμονή της πρωτοχρονιάς στην Κολωνία στον ηλεκτρικό σταθμό και τις γύρω περιοχές νεαροί άνδρες «αραβικής καταγωγής» «επιτέθηκαν» σεξουαλικά και λήστεψαν Γερμανίδες που βρίσκονταν στην περιοχή για τον εορτασμό της νέας χρονιάς. Σύμφωνα με τις καταθέσεις των γυναικών όπως περιγράφει ο Τύπος, «τα θύματα ήταν περιτριγυρισμένα από άνδρες που τις άρπαζαν,

και τις άγγιζαν στις ευαίσθητες περιοχές , τις ‘γράφωναν’ το στήθος και τα οπίσθια και εισχωρούσαν δάχτυλα στον κόλπο τους».¹⁰

Οι αλλοδαποί άνδρες εδώ παρουσιάζονται να κατακτούν το δημόσιο χώρο και να εισβάλουν στα προσωπικά όρια των σωμάτων των γυναικών. Εκείνοι εμφανίζονται ως ενεργητικοί κατακτητές της εξουσίας του δημόσιου χώρου (κεντρική πλατεία και σταθμός τρένου της Κολωνίας) και οι γυναίκες ως παθητικά όντα καταδικασμένα να παραδώσουν χωρίς αντιστάσεις την ιδιωτικότητά τους. Αυτό που ενδεχομένως προκαλεί/ενοχλεί το κοινό αίσθημα ή εγκαλεί σε αυτήν την αντίδραση τους αναγνώστες δεν είναι η στερεοτυπική αναπαραγωγή των έμφυλων ρόλων, ούτε η αίσθηση εισβολής στο σώμα, αλλά η έντονη προβολή της διαφορετικότητας που τονίζεται μέσα από τις αντιθέσεις των ‘εμείς’ και οι ‘άλλοι’, της εισβολής και κατάκτησης ελέγχου και εξουσίας από τους άλλους στον ‘δικό’ μας εθνικό δημόσιο χώρο, η απουσία των αστυνομικών αρχών από το συμβάν και εν τέλει η αίσθηση εισβολής στο εθνικό (γυναικείο) σώμα. Εδώ οι γυναίκες εμφανίζονται ως δομικό μέλος του εθνικού σώματος φορείς των εθνικών ηθών και αξιών που χρήζουν προστασίας και υπεράσπισης.

Η απόφαση της καγκελαρίου Άνγκελας Μέρκελ το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 2015 να ανοίξει τις ‘πόρτες’ για τους πληγέντες πρόσφυγες από χώρες που είναι πεδίο μάχης παρουσιάζονται ως μία πολιτική πρόκληση η οποία είχε αρνητικά αποτελέσματα. Η απόφαση αυτή κατακρίθηκε από την κοινή γνώμη εφόσον θεωρήθηκε η αιτία για την γενικότερη αναστάτωση στο εσωτερικό της χώρας μετά τα περιστατικά της Κολωνίας. Όπως αναφέρει ο Τύπος, η «κα. Μέρκελ» βρέθηκε στο επίκεντρο της κριτικής για την αποτυχία της να προβλέψει το κοινωνικό και οικονομικό κόστος της πολιτικής της.¹¹ Η πολιτική επιλογή της καγκελαρίου να ανοίξει τα σύνορα και να υποδεχτεί μεγάλα ρεύματα προσφύγων τον προηγούμενο χρόνο από το συμβάν, επικρίθηκε από τον Τύπο ώστε να χρησιμοποιηθεί ως συνδετικός κρίκος σε μία αλυσίδα που στόχο έχει να καταδείξει ότι ανοιχτά σύνορα ισούνται με ελαστική (και αφελή) πολιτική επιλογή που οδηγεί σε κοινωνικοοικονομικό αδιέξοδο το κράτος και στην προέκτασή της καταλήγει σε εγκληματικές ενέργειες όπως οι ληστείες και οι

¹⁰ Smale Alison, 14-1-2016

¹¹ Eddy Melissa, 5-1-2016

«σεξουαλικές επιθέσεις» από πρόσφυγες. Αυτό όμως που σε κάποιες περιπτώσεις εκφράζεται ρητά είναι ότι ως λύση σε αυτή την Βαβέλ προτείνεται η συντηρητική και ανελαστική εφαρμογή νόμων που αποτρέπουν την εισροή νέων πληθυσμών στη χώρα (κλειστά σύνορα) αλλά και διευκολύνουν την «αποσυμφόρηση» με την απέλαση όσων κρίνονται επικίνδυνοι. Το γεγονός της καθυστερημένης δημοσιοποίησης του συμβάντος από τις αρχές και τα μέσα ενημέρωσης βρέθηκε, επίσης, στο κέντρο της κριτικής των δεξιών κομμάτων και των αντι-προσφυγικών ομάδων οι οποίοι κατηγορούσαν την πολιτική που έκανε εφικτή την εισροή πληθυσμών στην Γερμανία. Ο επικεφαλής του εθνικιστικού ακροδεξιού κόμματος, Christopher Freiherr,¹² αναφέρει ότι «εμείς οι ντόπιοι δεν μπορούμε πλέον να συμβιβαστούμε με ό,τι γίνεται, με όσα κρύβονται κάτω από το χαλί, που βασίζονται σε μία ψευδή αίσθηση ανοχής». Ο λόγος περί ανοχής και του αντιθετικού παράγωγού της, της εθνικιστικής αντίδρασης είναι παρόντα αρκετά συχνά στα δημοσιεύματα καθώς το περιστατικό της Κολωνίας λειτουργεί ως η κόκκινη γραμμή που θα σηματοδοτήσει είτε την αντίδραση ή την ανοχή σε τέτοιου είδους εκδηλώσεις πυγμής από τις μειονότητες. Η γραμμή αυτή είναι που διαχωρίζει το εντός από το εκτός, το πολιτισμικά συναφές από το ξένο, και νοηματοδοτείται τελικά ως σύνορο που δύναται να κρατήσει τους πρόσφυγες εκτός ανθρωπινότητας και να τους χαρακτηρίσει ανάξιους να έχουν δικαιώματα και άρα να χρήζουν κρατικής περίθαλψης.

Τα περιστατικά της Κολωνίας επομένως έγιναν πρόσφορο έδαφος για την (ανα)παραγωγή λόγων που σχετίζονται με την κουλτούρα, το σώμα, τη σεξουαλικότητα, την ιδιότητα του πολίτη και τις έμφυλες συνδηλώσεις της καθώς και τη μετανάστευση. Οι λογοθετικές πρακτικές που παρήχθησαν το διάστημα αμέσως μετά τα γεγονότα στη Γερμανία συνδέονται με ευρύτερους κυρίαρχους λόγους που εκκινούν από το 19^ο αιώνα, σχετίζονται με την αποικιοκρατία, τις έννοιες της κυριαρχίας και της υποδούλωσης, και προσδίδουν νομιμοποιητική ισχύ σε επιχειρήματα που έχουν ως αποτέλεσμα ρατσιστικές πρακτικές εναντίον των προσφύγων. Ο λόγος παράγει ύλη, επισημαίνει η Τζούντιθ Μπάτλερ στο έργο της *Σώματα με σημασία* και οι πρόσφυγες παρουσιάζονται ως «σώματα άνευ σημασίας».

¹² Ακροδεξιό πολιτικό κόμμα της Γερμανίας που ιδρύθηκε στην Κολωνία στις 20 Ιανουαρίου 2005 συνδέεται με τα κινήματα Pro Cologne και Pro NRW. Οι βασικές αρχές της ιδεολογίας τους είναι ο αντι-ισλαμισμός, ο Ευρωπαϊκόκεντρισμός και η προώθηση της 'γερμανικότητας'.

Όσοι εμφανίζονται ως δράστες μέσα από τις μαρτυρίες των γυναικών είχαν «αραβική ή βόρειο αφρικανική εμφάνιση» και ως εκ τούτου εξήχθη το αυθαίρετο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για μετανάστες, πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο. Ο λόγος εδώ, 'ρίχνει λάδι στη φωτιά' σε ένα εκ των προτέρων φλέγον ζήτημα, αυτό του μεταναστευτικού και της διαχείρισής του από τη χώρα υποδοχής. Τα τελευταία δύο χρόνια (από το 2015) η Ευρώπη γνώρισε τη μεγαλύτερη μαζική μετακίνηση ανθρώπων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Περισσότεροι από ένα εκατομμύριο πρόσφυγες και μετανάστες έφτασαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η πλειονότητα των οποίων προσπαθούσε να ξεφύγει από τον πόλεμο και τον τρόμο στη Συρία και άλλες ταραγμένες χώρες. Οι ροές προσφύγων που καταφτάνουν κατά χιλιάδες καθημερινά είναι τα τελευταία χρόνια ένα από τα σημαντικότερα θέματα που καλείται να διαχειριστεί κάθε ευρωπαϊκό κράτος. Η λεγόμενη προσφυγική κρίση αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση στην Ευρώπη αφού την φέρνει αντιμέτωπη με τις υποσχέσεις, τις ανεπάρκειες και τις αντιφάσεις της. Ο λόγος που παράγεται από τους αρχηγούς των κρατών, τις κυβερνήσεις, τους εκπροσώπους των ευρωπαϊκών θεσμών και τις Η.Π.Α, είναι ο λόγος μίας Ευρώπης που νιώθει να απειλείται και προσπαθεί να κρατήσει το γόητρο και το σκήπτρο της εξουσίας της ψηλά. Η προσφυγική και η οικονομική κρίση είναι οι παράγοντες που ταλανίζουν τα θεμέλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σείουν το έδαφος της ίδιας της υπόστασης.

Η αποικιοκρατική προσέγγιση στον χειρισμό των δημοσιευμάτων είναι αρκετά σαφής αν αναλογιστούμε ότι αν οι «επιθέσεις» αυτές είχαν γίνει από λευκούς δυτικούς άντρες η έκταση και η βαρύτητα που θα δίνονταν από την πλευρά του Τύπου θα ήταν μάλλον, πολύ πιο προσεκτική. Μπορούν να εκληφθούν όμως οι «επιθέσεις» των ξένων στην Κολωνία ως μία πράξη που αντιδρά στον κυρίαρχο λόγο και αποσκοπεί στη διεκδίκηση χώρου έκφρασης των μειονοτήτων, ή είναι μία ακόμη έκφανση των σχέσεων εξουσίας που ως αποτέλεσμα έχουν την νομιμοποίηση και αναπαραγωγή των κυρίαρχων σταθερών δομών; Είναι η πρώτη φορά που συναντάμε τη σύνδεση σεξουαλικών πρακτικών με το προσφυγικό, την πολιτειότητα και το έθνος-κράτος στον Τύπο; Σύμφωνα με τους Isin και Woods, η ιδιότητα του πολίτη αναφέρεται «τόσο στο σύνολο πρακτικών (πολιτισμικών, συμβολικών και οικονομικών), όσο και στο πακέτο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων (αστικών, πολιτικών και κοινωνικών)» (Isin and Wood, 1994, σελ.4). Σε αυτό το πλαίσιο, σύμφωνα με τον De Genova, η «παράνομία» γίνεται ένας θετικός πειθαρχικός μηχανισμός που κανονικοποιεί τις μεταναστευτικές ζωές ως κατώτερες και ανάξιες μιας πιο σταθερής και μόνιμης αναγνώρισης

δικαιωμάτων (βλ. Ζαββού και Καμπούρη, 2013, σελ 29). Στην περίπτωση που μελετώ η «παράνομη» πράξη των ανθρώπων που εμπλέκονται στις «σεξουαλικές επιθέσεις» δεν συνιστά μία πράξη διεκδίκησης της πολιτειότητας, αντιθέτως παγιώνει τις προκαταλήψεις απέναντι στους πρόσφυγες ως εθνικά επικίνδυνους και παρουσιάζεται η εικόνα του «ξένου» ως «απολίτιστου» με τέτοιο τρόπο ώστε να κατασκευάζεται το εθνικό αφήγημα με βάση τις πολιτισμικές αναπαραστάσεις του «εμείς» και οι «άλλοι». Βάζοντας στο επίκεντρο την θεμελίωση του έθνους-κράτους με νέο-αποικιοκρατικούς όρους που όχι μόνο δεν διασαλεύουν τον κυρίαρχο λόγο αλλά με τον τρόπο που αναπαράγονται (οι νέο-αποικιοκρατικοί όροι) παρέχουν την απαραίτητη νομιμοποιητική βάση για την άρθρωση και «άνδρωσή» του. Ταυτόχρονα υποδαυλίζεται η μείωση ή η αφαίρεση του δικαιώματος διεκδίκησης των δικαιωμάτων των προσφύγων αφού τους τοποθετεί και τους προσκολλά στο περιθώριο. Τα δημοσιεύματα εντείνουν αυτήν τη ρητορική της σύνδεσης του πρόσφυγα με την απείθαρχη και ανεξέλεγκτη υπερσεξουαλικότητα. Όπως επισημαίνει η Yuval-Davis (2013, σελ. 113), παρόμοιες σεξουαλικές δαιμονολογίες εντοπίζονται όχι μόνο σε σχέση με τους μαύρους, αλλά και σε κάθε άλλη φυλετική αναπαράσταση του «άλλου» όπως έχουν δείξει παλιότερα ο Sander Gilman (1991) και ο Edward Said (1978) σχετικά με την οριενταλιστική παράδοση της Δύσης η οποία κατασκευάζει με ρατσιστικό τρόπο τους «εξωτικούς» άλλους της Μέσης και Άπω Ανατολής. Αρχίζει λοιπόν, να χτίζεται η εικόνα του φυλετικού και έμφυλου αρσενικού υποκειμένου, νοούμενου σχεδόν πάντα ως ετερόφυλου, που έχει ασυγκράτητες ζωώδεις ορμές και είναι πέραν των δυνατοτήτων του να τις ελέγξει. Υπονοείται συχνά μία εγγενής φυσική ουσία των «άλλων», η οποία συνδέεται με την σεξουαλικότητα τους και είναι δύσκολο να αντισταθούν σε αυτήν πόσο μάλλον να αποδεσμευτούν από αυτήν. Εκλαμβανόμενη ως φυσική, η ουσία αυτή παρουσιάζεται ως αναπόφευκτη ή ως ότι χρειάζεται αρκετή δουλειά από την πλευρά των ατόμων για να απελευθερωθούν από αυτήν. Στο σημείο αυτό, έρχεται η Δύση για να τα εκπολιτίσει, τοποθετώντας ξεκάθαρα μία ιεραρχική πυραμίδα στην κορυφή της οποίας βρίσκεται η ίδια στο ρόλο του προστάτη που «βοηθά» στην εξελικτική άνοδο των από κάτω, και στο ρόλο του εκπαιδευτή, ακόμη και στο πεδίο της σεξουαλικότητας (π.χ. η ιστοσελίδα με σεξουαλικές οδηγίες που απευθύνεται στους πρόσφυγες). Σύμφωνα με το Φουκώ, η σεξουαλικότητα δεν είναι το πιο άκαμπτο στοιχείο στο πλαίσιο των σχέσεων εξουσίας, αλλά μάλλον ένα από εκείνα που διαθέτουν τη μεγαλύτερη εργαλειακότητα: μπορεί να χρησιμοποιηθεί για

τον μεγαλύτερο αριθμό χειρισμών, και μπορεί να χρησιμεύσει ως σημείο στήριξης, ως αρμός για τις πλέον διαφορετικές στρατηγικές (Φουκώ, 2011 [1976], σελ.121).

Παρόλα αυτά, η προσπάθεια ανάλυσης του συμβάντος καθίσταται δύσκολο εγχείρημα για δύο βασικούς λόγους: πρώτον, όπως μας έχουν τονίσει φεμινίστριες θεωρητικοί, όπως η Nira Yuval-Davis (1997), η Chandra Talpade Mohanty (1984), η Judith Butler (2007) και η Gayatri Spivak (2003, 2007) υπό το πρίσμα της μεταδομιστικής και μεταποικιοκρατικής σκοπιάς, η φεμινιστική σκοπιά/θέαση θα πρέπει να μην εμπλέκεται σε λόγους που ενισχύουν τον ευρύτερο κυριαρχικό ευρωπαϊκό λόγο που συμβάλλει στον στιγματισμό των προσφύγων ως εθνικού κινδύνου. Αντίθετα, στόχος της πρέπει να είναι η εναντίωση στις σεξουαλικές επιθέσεις από όποιους και αν προέρχονται πέρα από το φύλο, τη φυλή και τη σεξουαλικότητα των 'δραστών' και να ασκείται κριτική στην ίδια την πρακτική των σεξουαλικών επιθέσεων. Βέβαια στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτό είναι ανέφικτο, διότι αν δεν αναφερθούμε στη φυλή και το φύλο τότε χάνουμε το κεντρικό σημείο της ανάλυσης που εστιάζει στο πώς αρθρώνεται ο ρατσιστικός και έμφυλος λόγος και τι αποτελέσματα παράγει. Επομένως, στην περίπτωση της Κολωνίας μια φεμινιστική προσέγγιση θα πρέπει να μην εκπέσει σε γενικεύσεις και υπεραπλουστεύσεις σχετικά με τους πρόσφυγες· να αποφύγει δηλαδή την (ανα)παραγωγή εξωτικοποιητικών λόγων ή την ενίσχυση μύθων όπως ο μύθος του μαύρου βιαστή, συνδέοντας την εθνικότητα με την πρακτική του βιασμού. Να αποφύγει να γενικεύσει και να ταυτίσει την περίπτωση της Κολωνίας με την κατασκευή ενός ακόμη μύθου του πρόσφυγα-βιαστή. Με άλλα λόγια θα πρέπει να δει την συγκεκριμένη περίπτωση ως ένα συμβάν που εντάσσεται στο πατριαρχικό πλαίσιο, ειδικότερα στην κουλτούρα του βιασμού, αλλά που ταυτόχρονα συμβάλλει και στην παραγωγή ρατσιστικών λόγων με σκοπό να εντείνουν την στοχοποίηση των προσφύγων.

Δεύτερον η ίδια η έννοια του συμβάντος, με τη συνήθη έννοια του τετελεσμένου γεγονότος χρίζει θεωρητικοποίησης και προβληματοποίησης ιδίως όταν πρόκειται να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο ανάλυσης δημοσιευμάτων του Τύπου. Όπως το νοηματοδοτεί ο Niklas Luhmann (1976) κάθε συμβάν έχει συγκεκριμένη ώρα, σημείο εμφάνισης και εξαφανίζεται την στιγμή που εμφανίζεται, θα λέγαμε ότι έχει ένα στιγμιαίο παρόν που αυτομάτως γίνεται τελούμενο. Από την άλλη, όπως υποστηρίζει ο Chih-Chieh Tang (2010) υπάρχει επίσης το «Συμβάν» που αποτελείται όχι μόνο από

άλλα συμβάντα αλλά βρίσκεται σε εξέλιξη και έχει διάρκεια επειδή η αλλαγή που θα τελεστεί δεν έχει τελειώσει και είναι ακόμη αβέβαιη και αναστρέψιμη και χαρακτηρίζεται από διάρκεια (Tang, 2010, σελ. 11).

Με άλλα λόγια, το απρόοπτο αποτελεί σημαντικό στοιχείο μέσα στην ανάλυση. Κατά τον Tang το ενδεχόμενο/απρόοπτο αφού έχει αρνηθεί την αναγκαιότητα και το αδύνατο κινείται μέσα στο φάσμα της πιθανότητας και μπορεί να πάρει δύο μορφές. Πρώτον, πριν παρθεί μία απόφαση, ως ενδεχόμενη επιλογή· δεύτερον, αφού έχει παρθεί μια απόφαση, το ενδεχόμενο δεν χάνεται αλλά εμφανίζεται ως οι εναλλακτικές που θα μπορούσαν να έχουν παρθεί σε διαφορετική περίπτωση. Στην ουσία, η πράξη μπορεί να ιδωθεί ως απόφαση μόνο αναδρομικά (ό.π., σελ.17). Η έννοια του απρόοπτου πάντως δεν θα πρέπει να συγχέεται με την απέραντη τυχαιότητα αλλά με τις εναλλακτικές μορφές που πιθανώς θα μπορούσε να έχει πάρει από την οπτική γωνία που παρατηρείται. Εν ολίγοις, το πραγματικό συμβάν δεν υπάρχει, δεν μπορούμε να χτίσουμε ένα αληθινό συμβάν το οποίο θα είναι αντικειμενικό, επαρκές και εμπεριστατωμένο σε κάθε πτυχή του, γιατί πάντα το συμβάν είναι ιστορικοποιημένο, συμβαίνει σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και αλληλοεπιδρά με τον/την ερευνητή/-τρια και τον/τη αναγνώστη/-στρια. Επομένως, το συμβάν ισούται με τις αφηγήσεις του, αντλεί την υπόστασή του μέσα από αυτές, και τα απρόοπτα είναι πανταχού παρόντα και διαμορφώνουν/αντιμετωπίζουν τις κοινωνικές σταθερές. Εμπλέκονται, δηλαδή, με το περιβάλλον στο οποίο διαμορφώνονται. Οι μαρτυρίες για παράδειγμα, είναι και αυτές ερμηνείες του συμβάντος, κάποιες ερμηνείες ανάμεσα σε άλλες πιθανές ερμηνείες. Αυτός ο τρόπος θέασης και ανάλυσης σύμφωνα με τον Tang απαιτεί την μετατροπή του τρόπου κατανόησης της κοινωνικής δομής ως δομής προσδοκιών και την άρθρωση του συμβάντος με τη δομή ως οι δύο πλευρές της κορδέλας Möbius. Η πράξη (συμβάν) και η δομή (κοινωνικό σύστημα) δεν έχουν κάποια σημαντική διαφορά μεταξύ τους αλλά δεν είναι ακριβώς το ίδιο· είναι μία σχέση πράξης και προσδοκίας όπως αναφέρει ο Luhman (1995). Όμοια, σύμφωνα με τον Derrida (2007), το να λες/περιγράφεις το συμβάν ισούται με το να φτιάχνεις/κατασκευάζεις το συμβάν. Η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, οι εφημερίδες είναι υπεύθυνα για να αναγγέλλουν τα συμβάντα και να ενημερώνουν για το τι ακριβώς έγινε. Ο Derrida επισημαίνει ότι, όσο μεγαλώνει η ικανότητα να ειπωθεί και να παρουσιαστεί ένα συμβάν όλο και πιο άμεσα, τόσο αυξάνεται και η δυνατότητα της τεχνολογίας να περιγράψει, να δείξει, να επέμβει, να

ερμηνεύσει, να διαλέξει, να φιλτράρει και συνεπώς να κάνει/φτιάξει (make) το συμβάν (event) να συμβεί. Η επιλογή του πλαισίου, η επιλογή των εικόνων, οι συγκεκριμένες λήψεις, οι προβολές, οι ραφιναρισμένες τεχνικές (όπως το μοντάζ) σε συνδυασμό με την αμεσότητα των λόγων (π.χ. σε μια ζωντανή αναμετάδοση) δεν είναι μία απλή περιγραφή των συμβάντων αλλά είναι η ίδια τους η παραγωγή. Η στιγμή που επιλέγονται (με ένα συγκεκριμένο τρόπο) είναι ταυτόχρονα και η κατασκευή τους. Η ερμηνεία κάνει αυτό ακριβώς που λέει. Μπορεί να ισχυρίζεται ότι απλώς παραθέτει, δείχνει και πληροφορεί, αλλά στην πραγματικότητα παράγει. Είναι ήδη επιτελεστικό από τη στιγμή που αρχίζει να παράγεται, να κατασκευάζεται. Με έναν ανομολόγητο, ανείπωτο τρόπο, αυτό που παρουσιάζεται ως πληροφόρηση στην ουσία είναι αυτή η ίδια η πράξη κατασκευής της πληροφορίας, η οποία είναι αδήλωτη. Οι δημοσιογράφοι, οι χειριστές μηχανημάτων, οι φωτογράφοι και οι κάμεραμαν ρωτούν τους υπεύθυνους για το ποια πλάνα ή εικόνες να κρατήσουν και τι να ‘κόψουν’ από το τελικό αποτέλεσμα. Οι τεχνικές αυτές ξεπερνούν τα όρια των συνόρων και εξαπλώνονται διεθνώς οπότε η επιρροή που ασκούν είναι άμεση και κυρίαρχη.

Ο Derrida βλέπει μέσα στην έννοια του ‘συμβάντος’ την έκπληξη, την μη προσδοκία για αυτό. Αν αυτό είναι μέσα στον ορίζοντα των προσδοκιών, αν είναι αναμενόμενο, τότε δεν είναι συμβάν. Μέσα στο συμβάν βλέπει την διάρρηξη της πιθανότητας, τη δημιουργία μιας ασυνέχειας, το σπάσιμο, τη διάσπαση της ομοιογένειας, τη ρωγμή στο φάσμα της δυνατότητας, βλέπει αυτό που δεν μπορεί να συγκαταλέγεται στο πιθανό να συμβεί. Για να τεκμηριώσει τη συλλογιστική του, χρησιμοποιεί τις έννοιες της δυνατότητας και του αδύνατου (possible-impossible). Αν κάτι είναι στη σφαίρα της δυνατότητας τότε δεν μπορεί παρά να είναι αναμενόμενο. Μόνο αν το αδύνατο καθίσταται δυνατό τότε μπορούμε να κάνουμε λόγο για συμβάν κάτι το οποίο δεν είναι προσδοκώμενο/αναμενόμενο. Το αδύνατο, το απίθανο μέσα στην πιθανότητα και η πιθανότητα του απίθανου είναι αυτό που σύμφωνα με το Derrida συνιστά το συμβάν.¹³

¹³ Για παράδειγμα μία εφεύρεση στην αρχιτεκτονική δεν συνιστά εφεύρεση διότι υπάρχει το ενδεχόμενο που προϋποθέτει την πιθανότητα ανακάλυψης της ύπαρξης μιας εφεύρεσης λόγω της ιστορίας της αρχιτεκτονικής, της αρχιτεκτονικής θεωρίας, του κοινωνικού συστήματος που την καθιστούν δυνατή. Η μόνη δυνατή εφεύρεση είναι η εφεύρεση του αδύνατου. Ένα, επίσης σημαντικό παράδειγμα είναι αυτό της φιλοξενίας. Η φιλοξενία είναι γνήσια μόνο όταν δεν είσαι προετοιμασμένος-η για το γεγονός ότι θα φιλοξενήσεις κάποιο άτομο, όταν δεν γνωρίζεις την άφιξη του-της, το όνομα, την εθνικότητα, τον σκοπό που έρχεται, όταν τίποτα από αυτά δεν είναι στις πεδίο της προσδοκίας. Το να υποδέχεσαι θερμά όταν δεν έχεις τη δυνατότητα να φιλοξενήσεις, να δέχεται όταν δεν μπορείς να δεχτείς, όταν η άφιξη του ερχόμενου σε κατακλύζει πιο μεγάλη από το σπίτι και χωρίς να ξέρεις πώς θα συμπεριφερθεί ο-η φιλοξενούμενος-η στο χώρο σου, την πόλη σου, το κράτος σου, τη χώρα σου.

«Ένα προβλέψιμο συμβάν δεν είναι συμβάν. Το συμβάν πέφτει πάνω σου επειδή δεν το βλέπεις να έρχεται» μας λέει (Derrida, 2007, σελ.451). Κατά συνέπεια, το συμβάν όπως εννοιολογήθηκε τοποθετείται μεταξύ πιθανότητας και απιθανότητας, μεταξύ δυνατότητας και αδυνάτου, είναι αυτό που έρχεται ξαφνικά να δημιουργήσει ρήγμα μέσα στην έννοια της πιθανότητας, αφήνοντας, έτσι, χώρο να αναπτυχθεί το απρόοπτο. Το συμβάν ωστόσο εμπεριέχει το απίθανο/μοναδικό πριν συμβεί. Όταν πλέον συμβεί και ειπωθεί, τότε αυτόματα εξαφανίζεται η μοναδικότητά του, λόγω του ότι ανήκει πλέον στο λόγο και στις λέξεις, οι οποίες μπορούν να κατανοηθούν μόνο επειδή επαναλαμβάνονται και είναι γνωστές, όχι μοναδικές. Άρα το συμβάν δεν είναι συμβάν όταν συμβεί πάρα μόνο αν επαναληφθεί αυτή η αρχική του μοναδικότητα.

Σύμφωνα με την παραπάνω συλλογιστική, τα «νέα» που παρουσιάζουν οι ειδήσεις δεν μπορούν ποτέ να είναι συμβάντα αφού έχει προηγηθεί επεξεργασία και απαραίτητο ρετουσάρισμα για να κατασκευαστούν τα γεγονότα. Στο πλαίσιο αυτό, αν δηλαδή το συμβάν βρίσκεται ήδη στο χώρο της ομιλίας και έχει ήδη ειπωθεί, τότε μαζί με τη δημοσιογραφική επεξεργασία κατασκευάζεται εις διπλούν ως συμβάν. Ως εκ τούτου είναι μια ερμηνεία της ερμηνείας του συμβάντος.

Όπως το συμβάν υπάρχει μέσα από τις ερμηνείες του, με παρόμοιο τρόπο η έννοια του έθνους-κράτους υπάρχει σε συνάρτηση με τις έμφυλες ερμηνείες της. Έτσι, η κατασκευή της έμφυλης ανδρικής ή γυναικείας ταυτότητας εμπεριέχει τον εθνικό αξιακό κώδικα και αρθρώνεται στη βάση των εθνικών διεκδικήσεων. Ιδανικός πολίτης, θεωρείται εκείνος που επιτελεί με τέτοιο τρόπο το φύλο του ώστε να «προσφέρει» στην οικογένεια και κατ' επέκταση στην ευρύτερη οικογένεια, το έθνος.

Η κατασκευή του έθνους-κράτους, της ιδιότητας του πολίτη και οι έμφυλες συνδηλώσεις τους

Όπως αναφέρει η Judith Butler, όταν το κοινωνικό φύλο (gender) γίνεται αντιληπτό ως κατασκευασμένο από τον «πολιτισμό» με τον ίδιο τρόπο που το «βιολογικό φύλο» (sex) κατασκευάζεται από τη φύση, τότε δεν είναι η βιολογία αλλά η κουλτούρα που γίνεται μοιραίος παράγων (Butler, 1990, σελ.8). Το κοινωνικό φύλο χρησιμοποιήθηκε ανέκαθεν για να εγκαθιδρύσει στη βάση της διαφοράς τις κοινωνικές ιεραρχίες. Η ιστορία όμως δείχνει ότι πάντοτε ήταν οι γυναίκες που βρίσκονταν σε θέση υποτέλειας.

Ο Thomas Laqueur στο βιβλίο του *Κατασκευάζοντας το φύλο* επισημαίνει ότι «κάθε είδους πεποιθήσεις για τις γυναίκες και τη θέση που δικαιούνται στον κόσμο μπορούσαν, όπως φαινόταν, να κατανοηθούν με όρους σώματος αιωνίως ανοιχτού στις πολιτισμικές και ερμηνευτικές απαιτήσεις» (Laqueur, 2003 [1990], σελ.292). Στον κυρίαρχο (δυτικό) λόγο, η κατηγορία της γυναίκας νοηματοδοτείται κάθε φορά σύμφωνα με τις κυρίαρχες εθνικές, φυλετικές, έμφυλες, ταξικές διεκδικήσεις, έτσι ώστε να εξυπηρετεί τα εκάστοτε συμφέροντα. Η υποτελής θέση της γυναίκας φυσικοποιείται και σταθεροποιείται μέσα από την αποδιδόμενη προσκόλλησή της σε συγκεκριμένους ρόλους νοούμενους ως φυσικούς. Έτσι, προκύπτει μία ντετερμινιστική σύνδεση της γυναίκας-μάνας, της γυναίκας που πρέπει να προστατευτεί, γυναίκας-παθητικότητας, γυναίκας-φροντίδας, γυναίκας-παιδαγωγού, γυναίκας-θεματοφύλακα της ηθικής και των παραδόσεων και εν τέλει γυναίκας ως μητέρας του έθνους.

Με άλλα λόγια, η κατασκευή του κοινωνικού φύλου είναι αλληλένδετη με την κατασκευή της έννοιας του έθνους. Το έθνος κατασκευάζεται και αυτό με «φυσικά» χαρακτηριστικά τα οποία αποδίδονται και στους «πολίτες» που το συγκροτούν και τα οποία παρουσιάζονται ως ακούσια, εγγενή και αμετάβλητα. Όπως αναφέρει η Nira Yuval-Davis (1997) στο έργο της *Κοινωνικό φύλο και έθνος*, ο Enoch Powell, ο πρώτος θεωρητικός της Βρετανικής «νέας δεξιάς», όρισε «το έθνος» ως «δύο αρσενικά που υπερασπίζονται μία περιοχή με γυναίκες και παιδιά». Ο ορισμός βασίζεται σε μία νατουραλιστική εικόνα του έθνους με ηθολογικά στοιχεία (βασισμένη στην συμπεριφορά της αγέλης των λύκων), την οποία έχουν υποστηρίξει και άλλοι θεωρητικοί του «αρχέγονου έθνους». Η Yuval-Davis προσθέτει ότι: «τα έθνη, σύμφωνα με αυτές τις θεωρίες, όχι μόνο είναι αιώνια και παγκόσμια αλλά αποτελούν και φυσική προέκταση της οικογένειας και του συστήματος συγγένειας. Βασίζονται στους φυσικούς έμφυλους ρόλους καταμερισμού της εργασίας στους οποίους οι άνδρες προστατεύουν τα γυναικόπαιδα (Yuval-Davis, 1997, σελ.43-44) .

Τα σύνορα/όρια των εθνών-κρατών κατασκευάζονται από μία πληθώρα πολιτισμικών, νομικών και πολιτικών θεωρητικών απόψεων. Ωστόσο, η Yuval-Davis υποστηρίζει ότι αυτά τα όρια κατασκευάζονται με σκοπό να ταξινομηθούν οι άνθρωποι σε «εμείς» και «οι άλλοι» και εκτείνονται από γενιά σε γενιά. Οι γυναίκες ως «βιολογικοί παραγωγοί» παιδιών/ανθρώπων θεωρούνται γι' αυτό το λόγο και φορείς της συλλογικότητας εντός

αυτών των ορίων (ό.π., σελ65). Η μυθική ενότητα των εθνικών «φαντασιακών κοινοτήτων» που χωρίζει τον κόσμο σε «εμάς» και σε «εκείνους» διατηρείται και αναπαράγεται ιδεολογικά μέσω ενός ολόκληρου συστήματος «φρουρών των συνόρων», όπως τους αποκαλεί ο Armstrong (1982), με αποτέλεσμα η έννοια του έθνους να κατασκευάζεται ως συνεκτική, ομοιογενής και αρραγής ενότητα στην οποία δίνονται τα χαρακτηριστικά της δεμένης οικογένειας. Έτσι, μία κατάσταση η οποία έχει την τάση για διάρρηξη του συνεκτικού εθνικού οικοδομήματος, εξοβελίζεται, απωθείται ή στιγματίζεται ως επικίνδυνη. Η μετανάστευση είναι μία συνθήκη που διαταράσσει ή τουλάχιστον αμφισβητεί τα όρια του συνεκτικού συνόρου (γεωγραφικού, φαντασιακού, πολιτισμικού), αποτελεί μία πρόκληση προς την ιδέα του συνεκτικού εαυτού, αφού η δια-εθνική μετακίνηση πληθυσμών επαναπροσδιορίζει την ίδια την έννοια του έθνους-κράτους. Σύμφωνα με τις Αλεξάνδρα Ζαββού και Νέλλη Καμπούρη στη μελέτη τους για τη μετανάστευση στην Ελλάδα, η δια-εθνικότητα, ως θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση, εστιάζει στην κατανόηση των σύγχρονων διεργασιών της κινητικότητας, μιας δομικής συνθήκης της ζωής του 21^{ου} αιώνα, η οποία παράγει πολλαπλά αποτελέσματα ικανά να παρακάμψουν ή να υπερβούν - πάντως σίγουρα να αμφισβητήσουν – την κυριαρχία και την επάρκεια του έθνους-κράτους (2013, σελ.15). Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι οι αναπαραστάσεις του φύλου και της μετανάστευσης στον πολιτισμικό λόγο είναι ενδεικτικές για τον τρόπο που αντιμετωπίζονται, αφομοιώνονται ή όχι οι πρόσφυγες και οι μετανάστες στις κοινότητες των ντόπιων. Κατά τη Ζαββού, στην ίδια μελέτη, τρία είναι τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν το φυλετικοποιημένο λόγο γύρω από τον «άλλο»: ο πολιτισμός, το φύλο και η βία. Όσον αφορά το πρώτο, η Ζαββού χρησιμοποιεί την έννοια του πολιτισμικού ή διαφοριστικού ρατσισμού (differential racism) του Balibar (1990) που αναφέρεται στην κατασκευή της ετερότητας με βάση τον πολιτισμό και όχι τη φυλή και που επικαλείται τις πολιτισμικές διαφορές ως δικαιολόγηση του αποκλεισμού (ό.π., σελ.168). Η έννοια του διαφοριστικού ρατσισμού είναι ιδιαίτερα χρήσιμη σε περιπτώσεις όπου ο αποκλεισμός βασίζεται σε μία βαθύτερη διάκριση. Όχι αυτή του χρώματος ή της φυλής, αλλά στη διάκριση λόγω πολιτισμικής ανικανότητας ή οπισθοδρομικότητας, λόγω δηλαδή μειωμένης αντίληψης να καταλάβει ο «άλλος» το πιο εξελιγμένο στάδιο πολιτισμού (που προάγει τον ατομικισμό), ένα στάδιο στο οποίο καλείται να προσαρμοστεί και από το οποίο όταν «αποτυγχάνει», απορρίπτεται. Ο λόγος περί ανάπτυξης είναι θεμελιώδης πυλώνας αυτού του νεο-ρατσιστικού λόγου, ο

ο οποίος αυτοπαρουσιάζεται ως ο πραγματικά αντιρατσιστικός καθώς ως επιχείρημα χρησιμοποιεί όχι πια τη φύση αλλά την κουλτούρα/πολιτισμό. Κατά τον Balibar, οι κουλτούρες που υπαινίσσεται αυτός ο λόγος ως ανώτερες είναι εκείνες που εκτιμούν και προωθούν την «ατομική» επιχείρηση, τον κοινωνικό και πολιτικό ατομικισμό ενώ εναντιώνεται σε όσες αναστέλλουν αυτά τα πράγματα (Balibar, 1991, σελ.25). Ο νέο-ρατσισμός προσποιείται ότι συμφωνεί με την ιδέα ότι «το χρώμα δεν παίζει ρόλο», αρκεί κάποιος να είναι προετοιμασμένος να εγκαταλείψει την πρωτόγονη, προηγούμενη κουλτούρα για χάρη της αφοσίωσής του στην ανώτερη κουλτούρα του ατομικισμού. Ο διαφοριστικός ρατσισμός από την ανισότητα περνάει στη διαφορά. Η παλιά υποτίμηση των «κατώτερων» (φυλών) δίνει σήμερα τη θέση της στη φοβία ανάμειξης των πολιτισμών: το εθνικό-κοινωνικό σώμα πρέπει να μείνει ακέραιο και ο «μη αφομοιώσιμος» απορρίπτεται. Εδώ υπονοείται ότι όσοι δεν είναι ευρωπαίοι πολίτες (αλλά είναι μετανάστες) ανήκουν στους «άλλους» που πρέπει να προσαρμοστούν. Χαρακτηριστικό αυτού του λόγου είναι ότι ενώ από τη μία εξυμνείται η διαφορά (ετεροφιλία) και από την άλλη απορρίπτεται (ετεροφοβία), εντούτοις συνυπάρχουν και οι δύο τάσεις και δεν αλληλοακυρώνονται (Taguieff, 2001, σελ.7). Όπως αναφέρει ο Pierre-André Taguieff (2001) αυτός ο λόγος εργαλειοποιεί το αίτημα του Λεβινάς για «δικαίωμα στη διαφορά», εκθειάζει τη «διαφορά» αφού προϋποθέτει ότι οι πολιτισμικές διαφορές είναι απόλυτες κι έτσι οφείλουν να παραμείνουν. Δεν ιεραρχεί απλώς ό,τι διαφέρει αλλά απαιτεί τον διαχωρισμό και τον αποκλεισμό αυτού που θεωρείται ότι διαφέρει περισσότερο αφού δεν προσαρμόζεται. Η διαφορά στην κουλτούρα φυσικοποιείται, γίνεται «δεύτερη φύση». Σε αυτό το σχήμα, η ευθύνη του «μη αφομοιώσιμου» βαραίνει τον ίδιο, ο οποίος θεωρείται υπεύθυνος για την μη προσαρμοστικότητά του. Μία συνθήκη που μεγαλώνει περισσότερο τη διάκριση, όχι μόνο σε σχέση με τους ευρωπαίους αλλά και σε σχέση με τους ίδιους τους/τις μετανάστες/-τριες μεταξύ τους, αφού δημιουργεί έναν ακόμη διαχωρισμό σε όσους/-ες είναι «αφομοιώσιμοι/-ες» και σε όσους/-ες δεν δύνανται να αφομοιωθούν, προσθέτοντας ένα ακόμη επίπεδο καταπίεσης. Έτσι όπως επισημαίνει και η Ζαββού επανεγγράφονται ως προσαρμόσιμοι/προσαρμοσμένοι και οι άλλοι που παραμένουν «ξένα σώματα» (Ζαββού, 2013, σελ.176).

Στη συζήτηση σχετικά με τη διαμάχη γύρω από το ζήτημα της μαντίλας, η Αθηνά Αθανασίου αναφέρει ότι «το πρόβλημα της ξενότητας -που δεν είναι παρά το πρόβλημα αυτής της αγωνιστικής διάκρισης ανάμεσα στον ορισμό του ανθρώπου και τον ορισμό του πολίτη, καθώς και της διάκρισης «ανθρωπίνων» και «πολιτικών» δικαιωμάτων- ανακινείται αδιάκοπα και εγγράφεται εκ νέου μέσα στην ιστορία πράξεων καθιέρωσης, συνοχής και συνάφειας που επιχειρούν τη σφυρηλάτηση ενός ακαταμάχητου «εμείς», αλλά και αποποίησης, εκτοπισμού ή αφομοίωσης της διαφοράς που θυμίζουν όχι μόνο πόσο εύθραυστο και προσωρινό είναι αυτό το «εμείς» αλλά και ότι καταστατική συνθήκη της σφυρηλάτησής του είναι η κατάργηση του «άλλου» (Αθανασίου, 2005, σελ.98-99). Είτε αφομοιώνεται είτε εκτοπίζεται ο «άλλος» ή η «άλλη» διατηρείται μία διαχωριστική γραμμή να υπενθυμίζει τα κοινωνικά όρια της διαφοράς. Σε κάποιες περιπτώσεις αφομοίωσης επιστρατεύεται το επιχείρημα της πολιτισμικής εγγύτητας ενώ σε άλλες το πολιτισμικό χάσμα παρουσιάζεται ως αγεφύρωτο. Ο κανόνας, το παράδειγμα προς μίμηση, το σημείο αναφοράς παραμένει σταθερά η ευρωπαϊκή χώρα υποδοχής που καθορίζει ποιος ή ποια και υπό ποιες συνθήκες είναι άξιος και άξια χορήγησης «πολιτικών» δικαιωμάτων. Ομοίως, η Μπάτλερ στον ορισμό του έθνους-κράτους στο βιβλίο της *Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο* υποστηρίζει ότι: «το έθνος-κράτος, ως σχήμα, φαίνεται να είναι δομικά αλληλένδετο με την επαναλαμβανόμενη απέλαση των εθνικών μειονοτήτων». Συνεχίζει την ανάλυση λέγοντας ότι, «σύμφωνα με τη θεώρηση του έθνους-κράτους, το κράτος εκφράζει μια συγκεκριμένη εθνική ταυτότητα, ιδρύεται μέσα από την κοινή συμφωνία ενός έθνους και βασίζεται στην ύπαρξη αντιστοιχίας μεταξύ του κράτους και του έθνους». Το έθνος παίρνει τα χαρακτηριστικά της μοναδικότητας και της ομοιογένειας προκειμένου να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις του κράτους. Το κράτος αντλεί τη νομιμότητά του από το έθνος, το οποίο σημαίνει ότι όποιοι δεν έχουν το δικαίωμα στην «εθνική ταυτότητα» (εθνικές μειονότητες) θεωρούνται «παράνομοι» κάτοικοι (Μπάτλερ και Σπίβακ, 2015 [2007], σελ.57).

Ο βιασμός

Αρχικά, προσδιορίζω τις σημασίες των εννοιών διότι δεν είναι ίδιες και σταθερές αλλά εξαρτώνται από τα διάφορα κοινωνικά συμφραζόμενα, των διαφόρων εποχών, μορφών λόγων και σχέσεων εξουσίας. Όπως μας πληροφορεί ο Vigarello στο έργο του *Ιστορία του βιασμού 16^{ος}-20^{ος} αιώνας*, ο βιασμός δεν είχε την ίδια αντιμετώπιση πάντοτε από

το νόμο και την κοινωνία στην Ευρώπη (Γαλλία). Στα κλασικά νομικά κείμενα καταδικαζόταν αυστηρά όπως και άλλες πράξεις βίας αλλά διώκετο ελάχιστα από τους δικαστές. Υπήρχε η συνθήκη της κατανόησης και της καταδίκης τέτοιων μορφών βίας και από την άλλη υπήρχε η διάθεση κατανόησης και δικαιολόγησής τους. Πολλές φορές καταδικαζόταν με θάνατο ενώ άλλες περνούσε στη λήθη μέσα από το πέρασμα του χρόνου (Vigarello, 2001, σελ 22). Κατά τον C. Paglia (1992) σε πολλές περιπτώσεις, η πράξη βίας συνδεόταν με το βαθμό κοινωνικοποίησης του ανθρώπου που τη διαπράττει δηλαδή «ο βιαστής είναι ένας άνθρωπος ελλιπώς ή ελαχίστως κοινωνικοποιημένος παρά κάποιος πολύ κοινωνικοποιημένος». Η βαρύτητα της πράξης το 17^ο και 18^ο αιώνα είχε και αυτή τις διαβαθμίσεις της και σχετιζόταν με την ηλικία, την ηθική ή τη σωματική αρτιμέλεια. Δηλαδή η ποινή του κατηγορούμενου ήταν σοβαρότερη αν στο θύμα υπήρχε «αδυναμία ή αθωότητα». Επίσης η τιμωρία ήταν αυστηρότερη αν επρόκειτο για κορίτσι ή ενήλικη γυναίκα, ενώ αν το θύμα ήταν παρθένο η ποινή έφτανε το θάνατο (Vigarello ό.π., σελ.29). Επίσης η τιμωρία του δράστη εξαρτιόταν κατά πολύ από την κοινωνική του θέση και την κοινωνική θέση των θυμάτων. Αν ο βιαστής προερχόταν από εύπορη οικογένεια και είχε υψηλό κοινωνικό στάτους τότε μπορούσε να εξαγοράσει την ποινή του, ενώ αν προερχόταν από τις χαμηλότερες κοινωνικές βαθμίδες τότε η τιμωρία ήταν αρκετά βάνανυση. Αντίστοιχα, η βία σε βάρος μιας δούλας ή υπηρέτριας θεωρείτο λιγότερο σοβαρό αδίκημα από ότι η βία ενάντια σε μία γυναίκα σε υψηλή κοινωνική θέση. Με άλλα λόγια, ο νόμος πριμοδοτούσε τον ισχυρό και υποβίβαζε/απαξίωνε όσους/-ες δεν ενέπιπταν στις κατηγορίες των ισχυρών. Νομιμοποιούσε μία σχέση ισχύος: δεν στηριζόταν στην ισονομία ανάμεσα σε άτομα αλλά στην ιεραρχία ανάμεσα σε υπηκόους (Vigarello ό.π., σελ. 35).

Παρατηρούμε ότι τους περασμένους αιώνες αλλά και έως σήμερα η πρακτική του βιασμού είναι εμποτισμένη με τους ηθικούς κώδικες της εποχής, τους κανόνες, τις κοινωνικές νόρμες και ιεραρχίες και ο νόμος εκπορεύεται από αυτούς. Όταν το θύμα, ειδικά αν είναι κορίτσι σε προεφηβική ηλικία, υποστεί βιασμό έρχεται αντιμέτωπο με την διακόρευση, την ατίμωση και τον κοινωνικό στιγματισμό. Το ίδιο το θύμα το εκλαμβάνει ως ηθική αυτοουργία, κάτι το οποίο συνοδεύεται με συναισθήματα αιδούς, θλίψης και τύψεων από την πλευρά του κοριτσιού. Τα συναισθήματα αυτά συνδέονται, σε μέγιστο βαθμό με την αντιμετώπιση του θύματος από την κοινωνία ως ‘μιαρό’ και ηθικά ατιμασμένο διότι μόνο η παρθενία θεωρείται ένδειξη αλλά και απόδειξη της

αθωότητας, της αγνότητας και της ηθικής ακεραιότητας. Και βάση αυτού κρίνεται η τιμή και η ηθική της κοπέλας. Ως εκ τούτου, η τιμωρία του βιαστή εξαρτάται από το πόσο ‘ηθικό’ είναι το γυναικείο υποκείμενο, όσο πιο νεαρό τόσο πιο αγνό και ηθικό άρα τόσο μεγαλύτερες κυρώσεις θα υποστεί ο δράστης. Αντίθετα, στις περιπτώσεις βιασμού ενήλικων γυναικών η τιμωρία κυμαίνεται από φυλάκιση ως βασανιστήρια ενώ σε πολλές περιπτώσεις μένει ατιμώρητη γιατί κρίνεται μη βαρύνουσας σημασίας. Στις περιπτώσεις ατιμωρησίας, η πράξη κρίνεται φυσιολογική κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Σύμφωνα με τα παραπάνω μπορεί κανείς να αντιληφθεί ότι, η σεξουαλική δικαιοδοσία των αντρών πάνω στα γυναικεία σώματα πηγάζει από το εξής κατασκευασμένο επιχείρημα: είναι απόρροια της επιθετικής φύσης τους και άρα είναι δικαιολογημένη σε ένα βαθμό. Όπως φάνηκε και στα δημοσιεύματα, η ιδέα αυτή είναι συγγενική με την κατασκευή της αρρενωπότητας ως εγγενώς βίαιης, σεξουαλικά ενεργής και ‘ασυγκράτητης’ ενώ η θηλυκότητα, ταυτίζεται με την ηρεμία, τη δεκτικότητα και την παθητικότητα. Όπως θα φανεί στην επόμενη ενότητα, αρρενωπότητα και βία άρρηκτα συνδεδεμένες νομιμοποιούν την παθητική στάση των γυναικών απέναντι σε σεξουαλικές πράξεις βίας ενώ ταυτόχρονα εγκαθιδρύουν το αντρικό δικαίωμα επιβολής στα γυναικεία σώματα. Ο βιασμός είναι μία προσπάθεια δήλωσης αυτής της επιβολής στα σώματα που τον υφίστανται, ενώ από την πλευρά των βιαστών είναι μία μορφή επανεγγραφής και επικύρωσης της κυριαρχίας τους σύμφωνα με τους κανονιστικούς όρους της αρρενωπότητας. Η αρρενωπότητα δεν είναι μία πάγια ταυτότητα, εγγενής στο υποκείμενο αλλά είναι αποτέλεσμα πολλαπλών κοινωνικών πρακτικών. Η αρρενωπότητα δεν είναι μία αλλά πολλαπλές αρρενωπότητες.

Το πρόβλημα στη σύνδεση αυτήν είναι ότι οι γυναίκες εξαιρούνται από το νόμιμο δικαίωμά τους πάνω στο σώμα τους, πρέπει να υπερασπιστούν κάτι που δικαιωματικά τους ανήκει, η ελευθερία στα σώματα τους. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει οι ίδιες να υπερασπιστούν τον εαυτό τους και νιώθουν συνεχώς εκτεθειμένες στο δημόσιο χώρο όταν ο νόμος δεν τις προστατεύει και όταν η κοινωνία δικαιώνει και αναπαράγει την κουλτούρα του βιασμού και τις έμφυλες ανισότητες. Στο δικαστήριο βρίσκονται αναγκασμένες να υπερασπιστούν τον εαυτό τους και να πείσουν τους δικαστές για την αθωότητά τους, να πείσουν τους άλλους ότι δεν το προκάλεσαν, με όλα τα μέσα και όλους τους τρόπους προσπαθούν να αποδείξουν την μη ενοχή τους. Εμπλέκονται, έτσι, σε μία ψυχοφθόρα διαδικασία λογοδότησης και απολογίας που ούτε επέλεξαν ούτε

προκάλεσαν. Από την πλευρά του θύτη το αίσθημα της ηδονής προτάσσεται πάνω από την αξιόμιμπτη πράξη βίας. Η εικόνα της ηδονής απαλείφει εδώ την εικόνα της βίας, επιβάλλοντας την ηδονή σαν κάτι αυτονόητο, με το οποίο το θύμα συνδέεται με έναν ασαφή τρόπο. Σε πολλές περιπτώσεις ο βιασμός παρουσιάζεται από την πλευρά του δράστη ως εκδήλωση αγάπης, ηδονής και σεξουαλικής έλξης, ως εκ τούτου η αντίδραση από την πλευρά του θύματος που προσπαθεί να αμυνθεί εκπλήσσει το δράστη που δεν καταλαβαίνει για ποιο λόγο να απορρίψει κανείς αυτές τις ‘θερμές’ εκδηλώσεις ‘αγάπης’. Η εκ προοιμίου συναίνεση του θύματος θεωρείται δεδομένη από το δράστη ο οποίος θεωρεί ότι δικαιωματικά του «ανήκει» το σώμα του θύματος. Ενώ ένα σύνθημα κατασκευασμένο επιχείρημα που χρησιμοποιείται διαρκώς είναι αυτό που παρουσιάζει το θύμα ευχαριστημένο από την πράξη βίας παρά την αρχική αντίδρασή του σε αυτήν. Η πεποίθηση αυτή είναι ενδεικτική για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η πατριαρχική αντίληψη σχετικά με τη γυναικεία υποκειμενικότητα στο βαθμό και στο μέτρο που αυτή εμφανίζεται ως κατώτερη, χωρίς επιλογή, παθητικός δέκτης των επιθυμιών του αρσενικού. Σε αυτό το συγκεκριμένο, το υποκείμενο εξαντικειμενοποιείται, του αφαιρείται ο λόγος (ο οποίος έχει παρθεί πριν από αυτό για αυτό), η αυτενέργεια (agency) και κάθε περιθώριο αντίστασης.

Ο βιασμός όμως έχει χρησιμοποιηθεί άνωθεν ως ψευδής αιτία για να συγκαλυφθούν και να ωφεληθούν συγκεκριμένα συμφέροντα. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί ο μύθος του μαύρου βιαστή, δηλαδή η κατασκευή των μαύρων ως βιαστών ώστε να ελέγχονται και να περιορίζονται οι κοινότητες τους στο περιθώριο του επικίνδυνου (για τις λευκές γυναίκες). Όπως μας επισημαίνει η Angela Davis (1983) στο έργο της *Women, race and class* ο ρατσισμός έχει βαθιά τις ρίζες του στον σεξισμό. Ένας από τους τρόπους έκφρασης της ρατσιστικής ιδεολογίας είναι η σεξουαλική επιβολή επάνω στον/την άλλο/-η που λόγω έμφυλης (ή/και φυλετικής) διαφοράς θεωρείται κατώτερος/-η. «Ο ρατσισμός πάντοτε αντλούσε δύναμη από την ικανότητά του να ενθαρρύνει το σεξουαλικό καταναγκασμό».

Σε πολλές περιπτώσεις, τον 18^ο αιώνα, πολίτες που θεωρούνταν ευπόληπτοι, όταν διέπρατταν σεξουαλική πράξη βίας, αυτή μπορούσε να εξαγοραστεί και να αποσιωπηθεί προκειμένου να μην διασαλευτεί η φήμη και το κύρος τους. Παρομοίως σήμερα, ευπόληπτοι πολίτες (καθηγητές, γιατροί, οικονομολόγοι, αστυνομικοί κ.α) που μπορεί να διαπράξουν βίαιες πράξεις συγκαλύπτονται ή δεν φτάνουν καν στις αίθουσες

του δικαστηρίου έχουν σαν αποτέλεσμα να συγκεντρώνονται άπειρες ακάλυπτες υποθέσεις βίας των οποίων ο δράστης παραμένει άγνωστος και δεν συλλαμβάνεται ποτέ. Άνθρωποι όμως που δεν απολαμβάνουν αυτό το στάτους (πολλές φορές υπολείπονται των στοιχειωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων) δεν χρήζουν ίδιας μεταχείρισης για αντίστοιχες πράξεις βίας. Έτσι, τα στατιστικά στοιχεία που έρχονται στη δημοσιότητα είναι από υποθέσεις μόνο όσων δραστών έχουν συλληφθεί και από εκεί εξάγονται τα στοιχεία για το προφίλ του «μέσου βιαστή». Επειδή, είτε λόγω στοχοποίησης, είτε λόγω προκατάληψης, είτε λόγω ευκολίας, τις περισσότερες φορές όσοι συλλαμβάνονται είναι αλλοδαποί, τα αντίστοιχα προφίλ που αποτυπώνουν το προφίλ του βιαστή φέρουν τα χαρακτηριστικά τους. Όταν αναφέρομαι στο προφίλ του βιαστή εννοώ τον άνθρωπο που σύμφωνα με τα μίντια είναι πιο πιθανόν να διαπράξει σεξουαλικό έγκλημα. Αυτά τα στοιχεία δεν δηλώνονται ρητά όταν βγαίνουν στη δημοσιότητα αλλά εμμέσως με την κατασκευή της εικόνας του μετανάστη ή του πρόσφυγα ως επικίνδυνου. Το προφίλ αυτό βασίζεται, θα λέγαμε, σε όσα αναφέρει η Yuval-Davis στο έργο της *Κοινωνικό φύλο και Έθνος*, ως κοινά στερεότυπα του άγνωστου άνδρα, ο οποίος παρενοχλεί, απειλεί ή και πραγματικά βιάζει «τις γυναίκες μας», των οποίων την τιμή πρέπει να υπερασπιστούμε.¹⁴

Αρρενωπότητες

Τα δημοσιεύματα τόσο στους *New York Times* (NYT) όσο και στην *Καθημερινή* διατρέχει ένας άρρητος λόγος για τις αρρενωπότητες που τις τοποθετεί σε ιεραρχική κατάταξη, τοποθετώντας τις κυρίαρχες, λευκές, δυτικές, (υπονοείται) στρέιτ αρρενωπότητες στην κορυφαία βαθμίδα, και τις «εναλλακτικές αρρενωπότητες», εδώ τους πρόσφυγες, στην χαμηλότερη. Οι αρρενωπότητες χτίζονται και αποκρυσταλλώνονται ως ταυτότητα μέσα από επαναληπτικές κοινωνικές διαδικασίες ενώ δομικό στοιχείο της συγκρότησής τους είναι ο ανταγωνισμός και η επικράτηση του καλύτερου. Όσα αρσενικά υποκείμενα δεν εμπίπτουν/συγκαταλέγονται στον ορισμό αυτό τοποθετούνται στο περιθώριο. Πέρα από την προσωπική/κοινωνική προσπάθεια επικράτησης των υποκειμένων σε θέσεις κυριαρχίας, υπάρχουν οι ήδη δοσμένες θέσεις σε προνομιούχα υποκείμενα και αυτές κατασκευάζονται στη βάση του φύλου, της φυλής, της κοινωνικής τάξης και της ηλικίας. Οι πολιτισμικοί και κοινωνικοί

¹⁴ Yuval-Davis, 2013 [1997], σελ. 114

παράγοντες παίζουν ρόλο στην διαμόρφωση αυτής της ιεραρχικής πυραμίδας που κάποιους συμπεριλαμβάνει και άλλους αποκλείει από τις κυρίαρχες θέσεις.

Αρχικά θα ήθελα να διευκρινίσω ότι δεν θα αναφερθώ στην αρρενωπότητα ως μία, μοναδική και συνεκτική αλλά θα αναφέρομαι στον όρο ‘αρρενωπότητες’ οι οποίες επιτελούνται διαφορετικά μέσα από πολλαπλές κοινωνικές διαδικασίες βάσει της μεταδομιστικής βιβλιογραφίας. Ο σχηματισμός της έμφυλης ταυτότητας των ανδρών περνάει από πολλά στάδια και διαρθρώνεται μέσα από σύνθετες διαδικασίες ανάλογα με τους πολιτισμικούς, οικονομικούς και κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες που την περιβάλλουν. Οι αρρενωπότητες όπως και η κάθε ταυτότητα φύλου δεν είναι ποτέ σταθερές και παγιωμένες αλλά διαμορφώνονται μέσα από τις διαδράσεις των υποκειμένων με τις σχέσεις εξουσίας στη διαρκώς επανοηματοδοτούμενη διαδικασία υποκειμενοποίησης. Το φύλο ως κοινωνική κατασκευή επιτελεί τον εαυτό του διαρκώς και μέσα από αυτές τις επαναλήψεις αποκρυσταλλώνεται, σταθεροποιείται και υποστασιοποιείται ως ταυτοτική φυσικοποιημένη κατηγορία. Σύμφωνα με τη Μπάτλερ αυτή η επιτελεστικότητα του φύλου, που δίνει την εντύπωση ενός έμφυλου πυρήνα, μιας κρυμμένης ψυχικής ουσίας, με αποτέλεσμα το φύλο να εκλαμβάνεται ως αληθινό, δεν είναι ωστόσο παρά μια μίμηση χωρίς πρωτότυπο, μια διαρκής παρωδία της ίδιας της έννοιας του πρωτοτύπου. Αυτή ακριβώς η επίφαση της αυθεντικότητας είναι που λειτουργεί ως σταθεροποιητική ουσία στη δόμηση της ταυτότητας, δημιουργεί τις έμφυλες ιεραρχίες και το αίσθημα του ανικανοποίητου στην προσπάθεια να γίνει το υποκείμενο αυθεντικό, να προσιδιάζει όλο και περισσότερο στην κατασκευασμένη ιδέα του αρχετύπου μέσω της επανάληψης. Η ιδέα αυτή ακολούθως παράγει το αίσθημα της ανασφάλειας πως κάτι συνεχώς υπολείπεται από την αρτιότητα και το φόβο του κακέκτυπου, της λάθος ή μη σωστής αναπαραγωγής του προτύπου. Τι εστί θηλυκό και τι αρσενικό διαφέρει ανάλογα με την ερευνητική σκοπιά που μελετάται. Σε αντίθεση με την θεωρία του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού η βιολογία στοιχειοθετεί τα ευρήματά της σύμφωνα με τις διαφορές στον εγκέφαλο (ανδρικός-γυναικείος), τις ορμόνες και τις διαφορές στο γενετικό κώδικα (DNA). Από τα στοιχεία αυτά οι επιστήμονες εξάγουν συμπεράσματα (βασισμένα σε αυτές τις διαφορές) πέρα από την βιολογική λειτουργία και για την κοινωνική συμπεριφορά των φύλων. Κατά καιρούς έρχονται στη δημοσιότητα ‘έρευνες’ ή άρθρα που ισχυρίζονται ότι βασίζονται σε επιστημονικά ευρήματα τα οποία συνδέουν τα αρσενικά γονίδια με την επιθετικότητα και την δύναμη. Μία από αυτές βασίζεται στη θεωρία του «γονιδίου-πολεμιστή»

(warrior gene) ή του «εγκεφάλου-πολεμιστή» (ότι το DNA φέρει πολεμικά ένστικτα) που υποτίθεται ότι εντοπίζονται είτε σε μεγαλύτερο είτε σε μικρότερο ποσοστό στα ανδρικά σώματα και αυτά καθιστούν τους άνδρες πιο μαχητικούς και ορμητικούς ανάλογα με την ποσότητα που υπάρχει στο σώμα τους από αυτές τις ουσίες. Το προϊόν από ένα τέτοιο βιολογικό επιχείρημα είναι η σταθεροποίηση του κανονιστικού ετεροφυλοφιλικού σεξ ως το μόνο κυρίαρχο και φυσιολογικό. Η θεωρία των σεξουαλικών ρόλων, των βιολογικών, «φυσιολογικών» συμπεριφορών των γονιδίων και των ορμονών έχει ως αποτέλεσμα την σταθεροποίηση του κανονιστικού βάρους και την συνέχιση της διπολικής νοοτροπίας ως προς τα φύλα. Ο Joseph Pleck (1981) προσφέρει ένα σχεδόν φουκωκό επιχείρημα, ότι δηλαδή η ανάδυση/ επέκταση της θεωρίας των κανονιστικών σεξουαλικών ρόλων ήταν η ίδια μία μορφή της πολιτικής των δύο φύλων. Συνεχίζει λέγοντας ότι οι ιστορικές αλλαγές στις σχέσεις μεταξύ των φύλων απαιτούσαν μία μετατόπιση ως προς τον τρόπο/τη μορφή του κοινωνικού ελέγχου πάνω στους άνδρες, από τον εξωτερικό στον εσωτερικό έλεγχο (αναφέρεται στο Connell, 2005 [1995], σελ 25). Αυτός ο εσωτερικός έλεγχος συνδέεται με τον φουκωκό όρο των παραγωγικών σχέσεων εξουσίας, εκείνων δηλαδή που παράγονται εσωτερικά και αποτελούν τη μορφοποιό δύναμη του υποκειμένου. Ακολουθώντας, η εξουσία συνυφάνεται με τη διαδικασία της υποκειμενοποίησης και ο έλεγχος ασκείται εσωτερικά, προσωπικά. Όπως επισημαίνει η R.W. Connell στο βιβλίο της για τις αρρενωπότητες, το γενικό πλαίσιο της θεωρίας ταυτότητας σεξουαλικού ρόλου αποτρέπει τα άτομα που παραβιάζουν τον παραδοσιακό ρόλο φύλου από το να τον 'προκαλέσουν'/απορρυθμίσουν· αντί αυτού, τα άτομα εσωτερικεύουν την παρέκκλιση και αισθάνονται ανεπαρκείς και ανασφαλείς (ό.π. σελ.25). Η επικύρωση της αρσενικής ταυτότητας γινόταν μέσα από την αποκήρυξη ό,τι θεωρούνταν γυναικείο χαρακτηριστικό και την ανάπτυξη της ομοφοβίας, μετά το 1970, η οποία συνδέθηκε με το ρόλο του συμβατικού αρσενικού (Morin και Garfinkle 1978 αναφέρεται στο Connell και Messerschmidt, 2005, σελ.831). Επίσης, η Connell εντοπίζει μία σύνδεση μεταξύ αρσενικού φύλου και βίας όπως μάλιστα φαίνεται και από τις στατικές στις Η.Π.Α και την Αυστραλία οι άνδρες κατέχουν το 90% των ανθρωποκτονιών, των επιθέσεων και των φυλακίσεων. Επίσης, σύνδεση της βίας με τους άνδρες παρατηρείται και σε θεσμικό επίπεδο αφού οι περισσότεροι στρατιώτες, πιλότοι της πολεμικής αεροπορίας, βομβιστές αυτοκτονίας, αστυνομικοί και φρουροί φυλακών είναι άνδρες (Connell, 2005, σελ. 257-258).

Αντίθετα τα αρσενικά υποκείμενα που παρεκκλίνουν από τη νόρμα της κυρίαρχης γκάμας αρρενωποτήτων σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται ότι, αντί να στραφούν στην προβληματοποίηση των σχέσεων εξουσίας, έχουν την τάση να εσωτερικεύουν τον αποκλεισμό και να τον βιώνουν ως προσωπική αποτυχία.

Όπως μας δείχνει ο Foucault στη μελέτη του για την πειθαρχική εξουσία και υποτέλεια, το άτομο (individual) δεν είναι ένα αδρανές υλικό πάνω στο οποίο εγκαθίσταται η εξουσία αλλά είναι αποτέλεσμα εξουσίας και συγχρόνως στοιχείο άρθρωσής της. Το άτομο συγκροτείται από την εξουσία και είναι συγχρόνως φορέας της (Φουκό, 1991, σελ.107).

Το αρσενικό επιτελεί τον ρόλο του μέσα από συγκεκριμένα μοτίβα τα οποία όσο πιο πιστά επαναλαμβάνει τόσο περισσότερο ιδανικό αρσενικό γίνεται. Το παιχνίδι εξουσίας είναι αέναο, καθιερώνεται μέσω των επαναλήψεων και τροφοδοτείται από την κοινωνική επευφημία. Ο M.Herzfeld στην μελέτη του *The Poetics of Manhood* (1985), αναλύει το κλέψιμο των προβάτων στα βουνά της Κρήτης ως ενδεικτική περίπτωση αναπαράστασης/επίδειξης της αρρενωπότητας και σε άλλη εθνογραφική μελέτη του ίδιου στη Λατινική Αμερική σχετικά με τους “macho” άνδρες δίνεται έμφαση στην ιδεολογία που κατασκευάζει το ιδανικό αρσενικό το οποίο παίρνει μέρος σε ‘διαγωνισμούς’ μεταξύ ανδρών, ενδυναμώνει την κυριαρχία του μέσω υποταγής των γυναικών, επιδεικνύει την επιθετικότητά του, είναι ο κυνηγός στα σεξουαλικά παιχνίδια και με κάθε ευκαιρία διατυμπανίζει τα κατορθώματά του (αναφέρεται στο Connell, 2005, σελ. 31).

Η κατασκευή των αρρενωποτήτων με όρους «κυρίαρχων» και «εναλλακτικών» καταλήγει στην ενσωμάτωση κάποιων, αν συγκαταλέγονται στο ‘εντός’ και άρα στο ‘αποδεκτό’ και άλλων στο μη αφομοιώσιμο άρα στο μη αποδεκτό. Η νοοτροπία στην οποία στηρίζεται η πατριαρχία κατασκευάζει, με τον τρόπο αυτό, μια ιεραρχική πυραμίδα που τοποθετεί τα άτομα είτε σε ψηλότερη είτε χαμηλότερη θέση ανάλογα με την τάξη, τη φυλή, το φύλο, τη σεξουαλικότητα, την ηλικία και άλλους κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες. Οι σχέσεις εξουσίας δρουν ως πλέγμα, ως δίκτυο και διαχέονται στους κοινωνικούς ιστούς όχι μόνο κατασταλτικά από τους θεσμούς και τους νόμους αλλά και παραγωγικά στην διαδικασία συγκρότησης και σύνθεσης της υποκειμενικότητας. Εντούτοις, όπου υπάρχει εξουσία υπάρχει και αντίσταση και εφόσον μιλάμε για κονστρουκτιβισμό άρα κοινωνικές κατασκευές που παράγονται

εντός συγκεκριμένων πολιτισμικών πλαισίων πάντα υπάρχει η δυνατότητα αποδόμησης, αποσταθεροποίησης, αντίστασης των κυρίαρχων ασφυκτικών δομών και επαν-εγγραφής σε διαφορετικούς πιο ελεύθερους πολιτικούς σχηματισμούς, αρθρωμένους στην βάση της αποδοχής της ανθρώπινης πολυπλοκότητας, διαφορετικότητας και ρευστότητας. Τέτοιου είδους διεκδικήσεις τοποθετούνται στον πυρήνα του πολιτικού και ως στόχο έχουν να επαναπροσδιορίσουν τους όρους και τα όρια του τι είναι αποδεκτό, να διευρύνουν τον ορίζοντα των σωμάτων και των επιθυμιών που συμπεριλαμβάνονται σε αυτό. Το ζήτημα αυτό καθίσταται καίριο και επίκαιρο εφόσον στο τωρινό κοινωνικό πλαίσιο συνεχώς παράγονται σταθερά και αυξανόμενα αποκλεισμοί υποκειμένων ακόμη και από τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα όπως αυτά της ελεύθερης έκφρασης, ισότητας ενώπιον του νόμου και του δικαιώματος στη ζωή. Το δικαίωμα στη ζωή μπορεί εμμέσως να καταστρατηγείται όταν δεν υπάρχουν οι προϋποθέσεις για να μπορεί αυτή η ζωή να βιωθεί, λόγω συνθηκών που δεν διευκολύνουν ή δεν επιτρέπουν το δικαίωμα στην εργασία, το δικαίωμα στην υγεία, στην τροφή, στην κατοικία, στην ιατρική περίθαλψη, στην εκπαίδευση και το δικαίωμα συμμετοχής στον πολιτισμό σε μεγάλες μερίδες ανθρώπων. Όταν το θεσμικό πλαίσιο και οι κρατικές δομές τείνουν προς την κατεύθυνση του αποκλεισμού και δεν δίνονται ευκαιρίες τότε και στο κοινωνικό επίπεδο η ένταξη καθίσταται ένα δύσκολο και σε πολλές περιπτώσεις άπιαστο όνειρο. Η κανονικοποίηση κάποιων σωμάτων ως «φυσιολογικά» με βάση τα πρότυπα της ορθής αρρενωπότητας και θηλυκότητας συνεπάγεται ότι κάποια άλλα σώματα αναγνωρίζονται ως «αλλόκοτα», προβληματικά, προσβλητικά και εντέλει επικίνδυνα (Νέλλη Καμπούρη, 2013, σελ. 104). Στην περίπτωση της Κολωνίας τα σώματα των προσφύγων αναγνωρίζονται ως «ξένα» προς τη δυτική κουλτούρα και σεξουαλικότητα, ως φορείς μιας λιγότερο πολιτισμένης σεξουαλικής συμπεριφοράς και ως εκ τούτου οι πρόσφυγες ως σεξουαλικά παρεκκλίνοντες. Η Αθανασίου στο άρθρο της για την μαντίλα επισημαίνει πως «η ιδέα ότι Άλλοι άνδρες, οι άνδρες στις αποικιοκρατούμενες κοινωνίες πέρα από τα σύνορα της πολιτισμένης Δύσης, καταπιέζουν τις γυναίκες αξιοποιείται ως ηθικό άλλοθι της αποικιοκρατίας» (Αθανασίου, 2005, σελ. 105). Στην περίπτωση που μελετώ, οι «σεξουαλικές επιθέσεις» εμφανίζονται ως στοιχεία ενός κατώτερου πολιτισμού που δεν προάγει την ισότητα των δύο φύλων και ρέπει προς πρωτόγονες μορφές εκδήλωσης της σεξουαλικής «επιθυμίας» που δεν αρμόζουν στην πολιτισμένη Δύση. Για το λόγο αυτόν δημιουργήθηκε η ιστοσελίδα Zanzu.de από το γερμανικό κράτος. Το Zanzu είναι

ένα εγχειρίδιο που απευθύνεται στους πρόσφυγες με στόχο να τους γαλουχήσει, μορφώσει, εκπαιδεύσει στην διαχείριση της σεξουαλικότητάς τους υποδεικνύοντας τους κανόνες της «ορθής σεξουαλικότητας».

ZANZU.de: my body in words and images (<http://www.zanzu.be/en>)

Το zanzu προέκυψε μετά από τα γεγονότα στην Κολωνία και αποτελεί το προϊόν συνεργασίας μεταξύ του Sensoa, του φλαμανδικού Κέντρου εξειδίκευσης για την σεξουαλική υγεία, και του BZgA (Bundeszentrale für gesundheitliche O Aufklärung), του γερμανικού Ομοσπονδιακού Κέντρου Αγωγής Υγείας.

Απευθύνεται κατά κύριο λόγο στους άνδρες πρόσφυγες που αντιμετωπίζονται ως «πεινασμένοι» και το γυναικείο σώμα ως «αντικείμενο προς βρώση». Οι οδηγίες από την κυβέρνηση έχουν ως στόχο να διδάξουν στους πρόσφυγες πώς να συμπεριφέρονται στις ντόπιες γυναίκες, να συγκρατούν τα παρορμητικά σεξουαλικά ένστικτα τους προς αποφυγή παρόμοιων περιστατικών.

Το Zanzu προϋποθέτει τον επισκέπτη σχετικά με τη θεματική αφού συστήνεται με τον πλαγιότιτλο «το σώμα μου σε λέξεις και εικόνες». Έτσι προετοιμάζει τον/την αναγνώστη/-τρια για τα όσα θα ακολουθήσουν, τα οποία παρουσιάζονται ως σαφώς εμπειριστωμένα επιστημονικά αλλά είναι φτιαγμένα λιτά και απέρριτα με εικόνες και λέξεις που μοιάζουν με σχολικό εγχειρίδιο. Ο τρόπος παρουσίασης της ιστοσελίδας δεν είναι τυχαίος είναι προσεκτικά μελετημένος. Τα χρώματα, οι εικόνες, η γραμματοσειρά και οι λέξεις που χρησιμοποιούνται θυμίζουν παιδική εγκυκλοπαίδεια.

Το σεξουαλικό εγχειρίδιο Zanzu βρίσκεται στο διαδίκτυο, είναι γραμμένο στην αγγλική γλώσσα, αλλά παρέχει λεξικό και μετάφραση σε 14 γλώσσες (μεταξύ άλλων γαλλικά και αραβικά) για να είναι εύκολο στην πλοήγηση και προσβάσιμο από όλους-ες. Αποτελείται από έξι παράθυρα το καθένα από τα οποία αφορά σε διαφορετικές ανθρώπινες πτυχές που σχετίζονται με το σώμα και τη σεξουαλικότητα. Το πρώτο αφορά το σώμα, τα υπόλοιπα αφορούν την οικογένεια και την εγκυμοσύνη, τις μολύνσεις, τη σεξουαλικότητα, τις σχέσεις και τα συναισθήματα, τα δικαιώματα και

τους νόμους. Ανοίγοντας το παράθυρο που αφορά το σώμα, αντικρίζουμε την κατηγοριοποίηση σε γυναικείο-αντρικό σώμα, και ακόμη δύο παράθυρα που αφορούν το σώμα, το σεξ και την υγιεινή. Σχετικά με το γυναικείο σώμα παρέχεται ένας πλήρης οδηγός της ανατομίας του γυναικείου σώματος και οργάνων όπως το στήθος, ο κόλπος, ο παρθενικός υμένας, τα εσωτερικά σεξουαλικά όργανα, η κλειτορίδα, η έμμηνος ρύση, οι μύες του πυελικού εδάφους κ.ά. Αμέσως μετά την περιγραφή της κλειτορίδας, ως σημείο ερεθισμού της γυναίκας, γίνεται αναφορά στην απουσία αυτής σε κάποιες κουλτούρες λόγω της κλειτοριδεκτομής και επισημαίνεται ότι στην Ευρώπη μία τέτοια πρακτική απαγορεύεται δια νόμου.

Όλα τα εσωτερικά σεξουαλικά γυναικεία όργανα (όπως ο κόλπος, ο τράχηλος της μήτρας, η μήτρα, οι σάλπιγγες και οι ωοθήκες) πρώτα απεικονίζονται και περιγράφονται σχηματικά και στην συνέχεια συνδέονται με τις αναπαραγωγικές τους λειτουργίες. Γίνεται αναφορά στη λειτουργία τους κατά τη διάρκεια της σύλληψης, της εγκυμοσύνης και του τοκετού. Το στήθος περιγράφεται ως μαστικός αδένας που παράγει μητρικό γάλα που διοχετεύεται από τις θηλές.

Για την παρθενία αφιερώνεται ένα ξεχωριστό εδάφιο στο οποίο τονίζεται ότι ο παρθενικός υμένας δεν αποτελεί απόδειξη του να είναι κανείς-κάποια παρθένος. Στη σελίδα αναφέρεται ότι η διάρρηξη, το σπάσιμο ή η ανθεκτικότητα του υμένα εξαρτάται από πολλούς παράγοντες που δεν σχετίζονται απαραίτητα με τη σεξουαλική επαφή. Κατά τη διάρκεια της πρώτης σεξουαλικής επαφής ο παρθενικός υμένας μπορεί να διαρρηχθεί ή να μείνει ακέραιος, να συνοδεύεται από μερικές σταγόνες αίματος ή καθόλου αίμα. Το επόμενο παράθυρο αναφέρεται στην έμμηνο ρύση. Εδώ, ο τρόπος περιγραφής συνδέει άμεσα τη γυναικεία εμμηνόρροια με τη μητρότητα. Ο κύκλος της γυναίκας συνδέεται με τον κύκλο που κάνει το μη γονιμοποιημένο ωάριο όταν αποβάλλεται με τη μορφή της βλεννώδους μεμβράνης και του αίματος. Η πρώτη μέρα της περιόδου σηματοδοτεί την έναρξη ανάπτυξης της καινούριας βλεννώδους μεμβράνης και την αρχή του νέου κύκλου της γυναίκας.

Αφού έχει προηγηθεί η περιγραφή της γυναικείας ανατομίας, η λειτουργία των εξωτερικών και εσωτερικών οργάνων και ο έμμηνος κύκλος, το zanzu περνάει στην ενημέρωση σχετικά με τον ακρωτηριασμό των γυναικείων σεξουαλικών οργάνων σε κάποιους πολιτισμούς. Ο λόγος είναι απλός και συνεκτικός, αναφέρει τους διαφορετικούς τρόπους ακρωτηριασμού σε μικρές προτάσεις με κουκίδες χωρίς

ανάλυση ή επεξήγηση. Ο γυναικείος ακρωτηριασμός παρουσιάζεται σαν μία συγκεκριμένη ενιαία πρακτική όπου οι μόνες παραλλαγές εντοπίζονται στα διαφορετικά μέλη του γυναικείου σώματος (κλειτορίδα, χείλη του αιδοίου,) και στους διαφορετικούς τρόπους (τσίμπημα, διάτρηση, τομή, απόξεση και καυτηρίαση) όπου αυτή επιτελείται. Στην συνέχεια απαριθμούνται όλοι οι κίνδυνοι που μπορεί να προκαλέσει, από μολύνσεις και ασθένειες, έως ακατάπαυστη αιμορραγία μέχρι θανάτου. Ο τρόπος διατύπωσης της πρακτικής του ακρωτηριασμού, απεκδύομενος των κοινωνικών και πολιτισμικών συγκυριών και των πολιτικών επιπτώσεων που τη διέπουν παράγει την εγκαθίδρυση του αποικιοκρατικού, εξουσιαστικού λόγου πάνω στα «ξένα» σώματα. Όπως επισημαίνει η Butler, σε αντίθεση με τα «φυσιολογικά», τα «αλλόκοτα» σώματα μοιάζουν να (συν)-διαμορφώνονται μέσα από την εκούσια ή την ακούσια εμπλοκή τους σε «ανορθόδοξες» ή μη «αποδεκτές» πρακτικές και να στιγματίζονται από διακριτά εξωτερικά χαρακτηριστικά που δεν συμφωνούν με τις πρακτικές της ορθής σεξουαλικότητας (Butler, 2009). Στο zanzu η σεξουαλικότητα (ετερόφυλη και ομόφυλη) αναπαρίσταται με εικόνες, περιγραφές και οδηγίες από την στιγμή του φλερτ μέχρι την στιγμή του οργασμού. Περιγράφονται οι πιθανοί σεξουαλικοί συνδυασμοί, στάσεις του σεξ, τα συναισθήματα, τα σεξουαλικά προβλήματα και οι ανησυχίες, ενώ δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και στις προφυλάξεις. Επίσης, το σεξ πρέπει να είναι πάντοτε με τη συναίνεση και των δύο συμμετεχόντων και να διακόπτεται όποια στιγμή αυτό δεν είναι ευχάριστο για έναν-μία ή και για τους δύο. Όταν δεν υπάρχει συναίνεση τότε μιλάμε για σεξουαλική βία. Ως σεξουαλική βία στο zanzu ορίζεται η σεξουαλική παρενόχληση, η άσεμνη επίθεση και ο βιασμός, ο ακρωτηριασμός των γυναικείων γεννητικών οργάνων, η καταναγκαστική πορνεία και ο εξαναγκασμός σε γάμο. Επισημαίνεται ότι η σεξουαλική βία απαγορεύεται δια του νόμου στο Βέλγιο και τιμωρείται, ενώ σε καμία περίπτωση δεν φέρει ευθύνη το θύμα. Για παράδειγμα, η συμπεριφορά, ο τρόπος που είναι ντυμένος/-η ή αυτά που λέει το θύμα δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν από το δράστη ως δικαιολογία για την πράξη βίας.¹⁵ Άσεμνη επίθεση, σύμφωνα με τη σελίδα, είναι οποιαδήποτε εξαναγκαστική σεξουαλική πράξη χωρίς διεύθυνση. Το θύμα δεν δίνει τη συγκατάθεσή του / της για

¹⁵ Sexual violence is forbidden by law in Belgium and can be punished. There are never mitigating circumstances. This means that nothing will be accepted by the judge as an excuse for sexual violence. For example: the behaviour of the victim, how she/he is dressed, what she/he says or does are never an excuse for sexual violence. (<http://www.zanzu.be/en/what-sexual-violence>)

αυτή την πράξη. Για παράδειγμα: τα ανεπιθύμητα χάδια ή φιλιά, πράξεις που αναγκάζουν ένα άτομο να γδυθεί ή να δείξει τα γεννητικά όργανα του / της. Από την άλλη, βιασμός σημαίνει ότι υπάρχει σεξουαλική επαφή ή στοματικό σεξ με διείσδυση με ένα πρόσωπο που δεν έχει δώσει τη συγκατάθεσή του / της. Η πράξη μπορεί να γίνει και χωρίς σωματική βία ή απειλή. Για παράδειγμα, εάν το θύμα δεν μπόρεσε να αντισταθεί και το άφησε να συμβεί, επειδή αυτός / αυτή ήταν φοβισμένος/-η.¹⁶ Στην περίπτωση που το θύμα είναι ενήλικας, η ποινή είναι φυλάκιση από 5 έως 10 ετών. Αν το θύμα είναι παιδί, η ποινή είναι φυλάκιση 20 έως 30 ετών. Στη συνέχεια δίνονται οι απαραίτητες πληροφορίες για τα διαθέσιμα κέντρα που μπορεί να απευθυνθεί το θύμα όπως το CAW (Centre for General Well-being) και το safe house (Vluchthuis), ένα καταφύγιο σε περίπτωση που χρειάζεται περαιτέρω προστασία και υποστήριξη. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τελευταίες γραμμές του κειμένου, οι οποίες απευθύνονται στο δράστη: τον συμβουλεύουν, αν έχει τελέσει πράξη βίας ή αισθάνεται ότι υπάρχει ο κίνδυνος να γίνει βίαιος, να αποταθεί σε κάποιο συμβουλευτικό κέντρο να μιλήσει για τα συναισθήματά του ώστε να αποτραπεί ενδεχόμενη μελλοντική πράξη βίας.

Το γερμανικό κράτος, μέσα από την ιστοσελίδα, παρουσιάζεται ως πλήρως εξοπλισμένο και οργανωμένο (θεσμοί, νομοθεσία, κέντρα υποστήριξης, γιατροί, κοινωνικοί φορείς, αστυνομία), καταρτισμένο από εμπειρογνώμονες σε θέματα σεξουαλικής υγείας που διατείνονται ότι μπορούν όχι μόνο να ενημερώσουν και να διαπαιδαγωγήσουν για τα εν λόγω θέματα αλλά και να αποτρέψουν ή να θεραπεύσουν τους πάσχοντες από ένστικτα σεξουαλικής βίας. Εδώ η σεξουαλική βία βαραίνει μόνο τον ίδιο το δράστη, ο οποίος πρέπει να το αντιμετωπίσει με ψυχοθεραπεία ως ένα ελαττωματικό κομμάτι του εαυτού του, τα «άγρια ένστικτα» του. Από την άλλη το κράτος εμφανίζεται ως εξουσία από τα πάνω που πρέπει να συμμορφώσει οποιαδήποτε παραβατική, παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά δεν ταιριάζει με τους εν λόγω κανόνες. Όμως οι διαφορετικές μορφές που παίρνει η βία όπως είναι η συστημική, η κοινωνική, η θεσμική, η κρατική, η βία της αστυνομίας δεν αναγνωρίζονται ως μορφές βίας και ως εκ τούτου άξιες να προβληματοποιηθούν στο πλαίσιο της «θεραπείας». Το κυρίαρχο, εξουσιαστικό, άκαμπτο εκπολιτιστικό προσώπείο του συστήματος της πατριαρχίας και του φαλλογοκεντρισμού μένει αδιασάλευτο και σταθερό. Αυτό το σύστημα ξεπερνάει τα σύνορα (δεν αφορά μόνο τη Γερμανία) και εντοπίζεται μέσα στη

¹⁶ <http://www.zanzu.be/en/indecnt-assault-and-rape>

ίδια την έννοια του έθνους-κράτους που κατασκευάζει το θύτη και το θύμα ενώ ταυτόχρονα προασπίζεται τις δικές του αξίες ανθρωμένες στη βάση της κυριαρχίας και της υποταγής, αυτό το σύστημα που (ανά)παράγει τη βία τελικά μένει αδιατάραχτο και πιστό στα ιδανικά του.

Οι κοινωνικοί παράγοντες, το διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, οι ξεχωριστοί εννοιολογικοί και αξιακοί κώδικες, οι χειρονομίες, ο τρόπος επικοινωνίας και η ένταξη στην νέα κουλτούρα, η διαφορετική σεξουαλική αγωγή-συμπεριφορά δεν λαμβάνονται υπ' όψιν με όρους αναγνώρισης, σεβασμού και ισότητας αλλά ως προβλήματα που πρέπει να λυθούν- εξαλειφθούν άμεσα. Κατά συνέπεια, επιλέγεται να προβάλλονται οι διαφορές σε κάποιες πρακτικές ή αντιλήψεις όπως στις περιπτώσεις της κλειτοριδεκτομής, της παρθενίας ή του εξαναγκασμού σε γάμο, οι οποίες συνδέονται με λόγους περί ηθικής και υγείας, για να αποδείξουν την εγκυρότητά τους. Αυτή η στάση θυμίζει τη Mary Douglas που από το 1966 στη μελέτη για τη συμβολική ερμηνεία των κανόνων της καθαρότητας και της μιαιρότητας, αναφέρει ότι οι ιδέες της μόλυνσης/ασθένειας σχετίζονται με την κοινωνική ιεραρχία. Η Douglas επισημαίνει ότι πολλές από τις πεποιθήσεις για τους σεξουαλικούς κινδύνους αν ιδωθούν μέσα από το συμβολικό τους φορτίο αντανακλούν την ιεραρχία του κοινωνικού συστήματος. Οι έννοιες φέρουν μέσα τους τις αξίες κι τις εξουσίες στο οποίο υπόκεινται. Στην εν λόγω μελέτη η Douglas ανιχνεύει μέσα από τις έννοιες της ασθένειας και της υγείας, του μιαιρού και του καθαρού, του βρώσιμου και του μη βρώσιμου, τις κοινωνικές προεκτάσεις που σχετίζονται με την ηθική, τον πολιτισμό και την υγεία σε δυτικές και μη δυτικές κοινωνίες. Η διεπισδυτική μελέτη της φέρνει στο προσκήνιο το θεμελιώδες ζήτημα της ρευστότητας των εννοιών, αφού τις αντιμετωπίζει σε αναλογία με τον τόπο, την εποχή και τα συστήματα εξουσίας/ιεραρχίας που τις διέπουν. Οι έννοιες δεν είναι σταθερές είναι πάντοτε σχετικές με το πολιτισμικό τους πλαίσιο. Η Douglas τοποθετείται στην καρδιά του ζητήματος, ορίζοντας την ακαθαρσία ως «ύλη εκτός τόπου» (matter out of place). Αν αφαιρέσουμε την παθογένεια και την υγιεινή από την αντίληψή μας για τη βρωμιά/μιαιρότητα μένουμε στον παλιό ορισμό της μιαιρότητας ως ύλης εκτός τόπου. Σε αυτόν τον ορισμό υπονοούνται δύο συνθήκες: ένα σύνολο διατεταγμένων σχέσεων και η παράβαση αυτής της διάταξης. Η βρωμιά/μιαιρότητα, έτσι, δεν είναι ποτέ ένα απομονωμένο γεγονός: όπου υπάρχει βρωμιά υπάρχει σύστημα. Είναι το υποπροϊόν μιας συστηματικής κατηγοριοποίησης και ταξινόμησης της ύλης στο βαθμό που η κατηγοριοποίηση συνεπάγεται την απόρριψη των ακατάλληλων

στοιχείων. Για να εξηγήσει πώς το δικό μας συμβολικό σύστημα της καθαρότητας είναι σχετικό και νοηματοδοτείται πάντα αναφορικά με κάτι άλλο (συνθήκη, μέρος, πολιτισμός), η Douglas δίνει το παράδειγμα των παπουτσιών. «Τα παπούτσια δεν είναι βρώμικα από μόνα τους, αλλά είναι αρκετά βρώμικα για να τα τοποθετήσουμε στο τραπέζι που θα δειπνήσουμε» (Douglas, 2001 [1966], σελ. 36-37). Η θεωρία της Douglas είναι ιδιαίτερα σημαντική ώστε να μπορέσουμε να προβληματιστούμε τα συμβολικά συστήματα με τα οποία έχουμε συνηθίσει/ γαλουχηθεί να βλέπουμε τον κόσμο, ενώ ταυτόχρονα μας υπενθυμίζει ότι αυτή η γωνία θέασης είναι πάντοτε σχετική, ρευστή και μεταβαλλόμενη.

Όπως ανέφερα και στην αρχή της παρούσας εργασίας, στα δημοσιεύματα που μελέτησα, παρατήρησα την (ανά)-παραγωγή συγκεκριμένων μοτίβων λόγου που διαμορφώνουν την αίσθηση που αποκτά ο/-η αναγνώστης/-τρια όταν τα διαβάσει. Εκούσια ή ακούσια, ρητά ή άρρητα τα κείμενα εμπεριέχουν τις πολιτικές θέσεις των συγγραφέων τους και διαμορφώνουν την εικόνα που αποκτά ο/-η αναγνώστης/-τρια. Ο Τύπος, στη συγκεκριμένη μελέτη ο διαδικτυακός, διαμορφώνει την κοινή γνώμη μέσα από τις επαναλήψεις των λόγων, τη χρήση συγκεκριμένων επιθέτων, επιρρημάτων, επιθετικών προσδιορισμών, το ύφος του λόγου, την επιλογή των εικόνων και των αποσπασμάτων που θα δημοσιευτούν. Η προσπάθειά μου έγκειται στην αναγνώριση, αποτύπωση και αποδόμηση αυτών των μοτίβων λόγου μέσα από τη μελέτη των έμφυλων και φυλετικών, πολιτισμικών αναπαραστάσεων των σωμάτων στο δημόσιο λόγο. Οι επόμενες ενότητες βασίζονται στην αποτύπωση και ανάλυση συγκεκριμένων μοτίβων όπως τα διάβασα και τα ερμήνευσα από την δική μου οπτική γωνία θέασης, και για αυτό το λόγο αποτελεί μία μόνο ανάγνωση/ερμηνεία των συμβάντων η οποία παραμένει ανοιχτή σε διάλογο και εκ νέου αναγνώσεις/ερμηνείες.

Η Γερμανία «σοκάρεται»

Ως πρώτο μοτίβο λόγου που διατρέχει όλα τα δημοσιεύματα θα μπορούσε να εκληφθεί αυτό της Γερμανίας ως κεντρικό «πρόσωπο» που απολαμβάνει τον πρωταγωνιστικό ρόλο. Η Γερμανία παίρνει σάρκα και οστά, προσωποποιείται, «αγωνιά», «τρέμει», «σοκάρεται», «νιώθει ανασφάλεια» και «μάχεται» για τα «κεκτημένα της». Στο τρίτο ενικό πρόσωπο της Γερμανίας εμπεριέχεται η κυβέρνηση,

ο γερμανικός λαός, το «εμείς», η Ευρώπη, η Δύση, όλες οι αξίες που οφείλουν να διαφυλαχτούν στο ακέραιο. Η Γερμανία υποστασιοποιείται, για να χτίσει μέσα της τους φόβους και τις ελπίδες του γερμανικού λαού, την ανασφάλεια αλλά και τη δύναμη της υπεροχής. Είναι φιλεύσπλαχνη, φιλόξενη, αλλά ταυτόχρονα ανησυχεί και φοβάται τον «άλλο», τον «ξένο». Και όταν ανησυχεί πρέπει να βάλει όρια. Η Άνγκελα Μέρκελ αναφέρει πως «οι επιθέσεις είναι ‘απεχθείς’ και δεν θα ξαναγίνουν αποδεκτές, έτσι απλά, από τη Γερμανία».¹⁷ Εδώ, ως Γερμανία υπονοείται η κυβέρνηση και ο γερμανικός λαός. Είναι μία δήλωση και την ίδια στιγμή μία έμμεση επίκληση/έκκληση του γερμανικού λαού να μην ανεχτεί πλέον τέτοιες συμπεριφορές. Η Γερμανία ενώ εμφανίζει με το φιλόξενο πρόσωπό της με την πολιτική ανοιχτών συνόρων, ένα χρόνο πριν τα περιστατικά της Κολωνίας, υποδεχόμενη πάνω από ένα εκατομμύριο πρόσφυγες και μετανάστες υποδεικνύοντας τα ευρωπαϊκά δυτικά ιδεώδη και τους καλούς τρόπους φιλοξενίας με πολιτική γραμμή τη φιλόξενη κουλτούρα, μετά το συμβάν στην Κολωνία το ζεστό φιλόξενο κλίμα ανατρέπεται και η γερμανική κυβέρνηση αρχίζει να στρέφεται σε πιο σκληρά, συντηρητικά μέτρα. Όπως ειπώθηκε από την Μέρκελ ήρθε η ώρα να ερωτηθεί το «Πότε χάνει κανείς το δικαίωμα να μένει μαζί μας;».¹⁸ Το «μαζί μας» υποδηλώνει κάθε Γερμανό/-ίδα ή οποιονδήποτε άλλον πολιτισμικά συναφή. Και εδώ επανατίθεται αυτομάτως το ερώτημα αν οι «επιθέσεις» γίνονταν από λευκούς Γερμανούς άντρες θα είχε τεθεί αντίστοιχη ερώτηση από την καγκελάρια; Θα υπήρχε ο φόβος να εξαιρεθούν από τα πολιτικά δικαιώματά τους οι Γερμανοί πολίτες και να κλονιστεί η πολιτειότητα τους; Διότι ο φόβος της απέλασης ελλοχεύει πάντοτε στις πράξεις που προέρχονται από μετανάστες/-τριες. Αυτό που παρατηρείται συνήθως σε αντίστοιχες περιπτώσεις που τελούνται από δυτικούς λευκούς άντρες είναι η αντιμετώπισή τους ως εξαιρέσεις του κανόνα και όχι ως περιπτώσεις του κανονιστικού κυρίαρχου εμφυλοποιημένου και φυλετικοποιημένου λόγου, ως εκφάνσεις της πατριαρχικής νοοτροπίας. Ενώ με τους μετανάστες συμβαίνει το αντίθετο: η νόρμα φαίνεται να είναι η εγγενής βίαιη συμπεριφορά τους. «Στο δημόσιο λόγο οι μετανάστες αναπαρίστανται ως φορείς βιαιότητας», επισημαίνουν οι Ζαββού και Καμπούρη στη μελέτη τους για τη μετανάστευση στην Ελλάδα. Αυτό συντελείται «μέσω της σύνδεσης της αρρενωπότητας των μεταναστών με τη βία» κατά τη Νέλλη Καμπούρη (2013, σελ. 104). Αν και ο λόγος που χρησιμοποιείται στα

¹⁷ Smale Alison, 8-1-2016

¹⁸ Smale Alison, 8-1-2016

δημοσιεύματα έχει έναν ουδέτερο και πολιτικά ορθό χαρακτήρα, εντούτοις φαίνεται να απευθύνεται σε ένα λευκό, δυτικό ακροατήριο. Το «μαζί μας» της Μέρκελ είναι το καταστατικό «εμείς» που κατασκευάζει/επισημαίνει τη διαφορά με τον «άλλο», είναι ταυτόχρονα η έκκληση να μείνει το «εμείς» (λαός) «μαζί μας» (κυβέρνηση). Το αίσθημα ανασφάλειας και φόβου θα πρέπει να αποκατασταθεί και ο καλύτερος τρόπος για να καταστεί αυτό δυνατό είναι η επίκληση σε αυτό το αίσθημα ως «κοινό», η αίσθηση δηλαδή ότι η κυβέρνηση βρίσκεται μαζί με το λαό, και ο λαός ενώ κατανοεί και συμπάσχει εντούτοις πρέπει να δείξει την πυγμή και το σθένος να απαντήσει «αποφασιστικά» σε τέτοιες προκλήσεις. Στα δημοσιεύματα εμφανίζεται συχνά η αίσθηση του «ανήκειν» είτε με τη μορφή των κοινών πολιτισμικών στοιχείων που ενώνουν το γερμανικό λαό, είτε με την ανάγκη συσπείρωσης απέναντι στον κοινό εισβολέα. Ο λόγος της «κοινής καταγωγής» (εν προκειμένω το γερμανικό έθνος) ισχυροποιείται και συσπειρώνεται ταυτόχρονα με το λόγο που παράγει τον πρόσφυγα ως κοινό εθνικό κίνδυνο.

Η Γερμανία προσωποποιείται ξανά στο πρόσωπο της Μέρκελ. Η καγκελάρια παρουσιάζεται ως αυστηρή, ανένδοτη, αρρενωπή φιγούρα η οποία φέρει τα συμβολικά νοήματα μίας χώρας που δεν υποκύπτει, δεν ενδίδει και δεν απειλείται από κανέναν εξωτερικό παράγοντα. Η πανίσχυρη οικονομία, οι αποτελεσματικές διπλωματικές επαφές με τις Η.Π.Α, ύστερα από τη δραστική εξωτερική πολιτική της Γερμανίας, και οι ανελαστικοί όροι δανεισμού δίνουν προς τα έξω την εντύπωση μίας χώρας που αντιμετωπίζει αδίστακτα τις συγκρούσεις, κάνει σκληρές διαπραγματεύσεις και εν τέλει καταφέρνει να βρίσκεται σταθερά στις υψηλότερες θέσεις των πιο ισχυρών κρατών παγκοσμίως.

Το γερμανικό κράτος παρουσιάζεται ως εξαιρετικά οργανωμένο, προνοητικό και έτοιμο να αντιμετωπίσει κάθε νέα πρόκληση. Όμως, εκείνο το βράδυ στην Κολωνία υπήρξε ένα σημαντικό πλήγμα στην εικόνα της, εφόσον η ομοσπονδιακή αστυνομία δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει έγκαιρα και αποτελεσματικά τα γεγονότα. Όπως ειπώθηκε στα δημοσιεύματα υπήρξε κλιμακούμενη ένταση που έφτασε στο αποκορύφωμα της τα μεσάνυχτα και μετά το πρώτο «ξέσπασμα» συνεχίστηκε μέχρι τις 4:00 π.μ., αρκετός χρόνος για να μπορέσει η αστυνομία να οργανώσει μία επιτυχημένη επέμβαση και να αποτρέψει τα επικείμενα περιστατικά, πράγμα το οποίο δεν έκανε.

Η Αποτυχία της αστυνομίας

Η αποτυχία της αστυνομίας να δράσει καταλυτικά, έγκαιρα και αποτρεπτικά οδηγεί στο δεύτερο μοτίβο λόγου που διατρέχει τα δημοσιεύματα, συνδέεται με το λόγο περί ανασφάλειας των πολιτών να κυκλοφορούν ελεύθερα στους δρόμους ενώ ο αρχηγός της αστυνομίας της πόλης εξαναγκάζεται να παραιτηθεί λόγω αποτυχίας διαχείρισης του συμβάντος.¹⁹ Όπως διαβάζουμε σε δημοσιεύματα της Καθημερινής και των NYT, στις αναφορές που κατέφθασαν στην αστυνομία και στις μαρτυρίες των υπαλλήλων και των θυμάτων οι αστυνομικοί απέτυχαν να αντιμετωπίσουν τα νέα δεδομένα μιας Γερμανίας που φιλοξενεί τώρα πάνω από ένα εκατομμύριο αιτούντες άσυλο, οι περισσότεροι διωγμένοι από εμπόλεμες μουσουλμανικές χώρες, ανοίκειοι με αυτήν την κουλτούρα».²⁰ Η άφιξη χιλιάδων προσφύγων στη χώρα περιγράφεται ως μία κατάσταση «χωρίς προηγούμενο», την οποία είναι σχεδόν αδύνατον να διαχειριστεί η αστυνομία. Η αστυνομία από την πλευρά της δήλωσε ότι απέτυχε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το «συμβάν», όχι γιατί δεν ήταν επαρκώς οργανωμένη ή ότι υπήρξε κάποιου είδους ανεπάρκεια στο συντονισμό κινήσεων, εγρήγορσης και αντανakλαστικών, αλλά επειδή «η χώρα δεν μπορεί να αντέξει τόσους πολλούς πρόσφυγες». Εδώ γίνεται μεταφορά της ευθύνης στην συνθήκη/νομοθεσία που επέτρεψε την είσοδο των προσφύγων στη χώρα. Οι αστυνομικοί αποποιούνται της ευθύνης που φέρουν λόγω της παρουσίας τους (ή απουσίας τους) στο συμβάν εν ώρα υπηρεσίας και επιρρίπτουν την ευθύνη στην ίδια τη συνθήκη της αποδοχής χιλιάδων προσφύγων στη χώρα, που υπονοείται ότι δεν έχει τις δομές για να στηρίξει ένα τέτοιο εγχείρημα. Το επιχείρημα που υπογραμμίζει τις διαφορές στην κουλτούρα έρχεται να προστεθεί στον ευρύτερο αντί-μουσουλμανικό και ξενοφοβικό λόγο που αναδύθηκε εκείνη την περίοδο: κάθε φορά που αναφέρεται στα δημοσιεύματα η αποτυχία σωστής διαχείρισης από την αστυνομία, επιστρατεύεται το επιχείρημα του «πολιτισμικού χάσματος» που υποτίθεται ότι διέπει το μη δυτικό με το δυτικό κόσμο. Ένας ανώτερος αξιωματούχος της ομοσπονδιακής αστυνομίας ισχυρίζεται στην αναφορά που δίνει ότι «η Κολωνία είναι μία από τις πιο ανομοιογενείς πολιτισμικά πόλεις της Γερμανίας και η αστυνομία ήταν ανίκανη να ελέγξει τον όχλο, ο οποίος αποτελείτο κυρίως από άνδρες αραβικής ή βόρειο αφρικανικής εμφάνισης», η αστυνομία «βομβαρδίστηκε από τη ρίψη πυροτεχνημάτων και γυάλινων μπουκαλιών».²¹ Εδώ είναι σαφής η σύνδεση της

¹⁹ 18 αιτούντες άσυλο στις επιθέσεις της Κολωνίας, 2016

²⁰ Smale Alison, 8-1-2016

²¹ Smale Alison, 8-1-2016

κουλτούρας των «ξένων» με τη βία, ένα μοτίβο που αναπαράγεται σε περιπτώσεις που η κρατική αναποτελεσματική διαχείριση μπορεί να αποβεί μοιραία προς την εικόνα εθνικής κυριαρχίας. Φαίνεται ότι κυριαρχεί η ιδέα ότι η βία προέρχεται από έξω και ό,τι περικλείεται στο εσωτερικό (πρέπει να) μένει συνεκτικό, ασφαλές και αδιάρρηκτο στο βαθμό που τα χαρακτηριστικά αυτά επιβεβαιώνουν την ομαλότητα και ομοιογένεια της εθνικής ταυτότητας. Η ομαλότητα, η σταθερότητα και η ομοιογένεια, χαρακτηριστικά που διασφαλίζουν τη συνεκτικότητα της «εθνικής ταυτότητας» συγκροτούν (και συγκροτούν) το «εθνικό υποκείμενο» ως μέλος μίας κοινότητας που του διασφαλίζει την ασφάλεια «εντός» των τειχών του έθνους-κράτους. Στο πλαίσιο του έθνους-κράτους ο πολίτης πρέπει να νιώθει ασφάλεια και το κράτος πρέπει να του την παρέχει, αφού όμως προηγουμένως έχει καλλιεργηθεί η κατάσταση φόβου. Σύμφωνα με τον Agamben (2015), ο Χομπς διατύπωσε τη θεωρία του κράτους που βασίζει την κυριαρχία του στην εξάλειψη του φόβου. Ο ρόλος του είναι να δίνει τέλος στο φόβο. Σε αντίθεση με αυτό το σχήμα έρχεται το «κράτος Ασφάλειας», στο οποίο δομική προϋπόθεση συγκρότησής του είναι η διατήρηση αυτού του φόβου. Ο Agamben αναφέρει ότι «στο Κράτος Ασφάλειας, το Κράτος εδράζεται εις το διηνεκές στο φόβο και πρέπει να τον διατηρήσει πάση θυσία, διότι από αυτόν αντλεί τη βασική λειτουργία και νομιμότητά του» (Agamben, 2015). Αναφέρεται, επίσης στο Φουκώ, ο οποίος έχει δείξει ότι η λέξη «ασφάλεια», όταν πρωτοεμφανίστηκε στη Γαλλία με τις κυβερνήσεις των Φυσιοκρατών πριν από την Επανάσταση, δεν στόχευε στην πρόληψη των καταστροφών και των λιμών, αλλά στην εκ των υστέρων διαχείριση και προσανατολισμό τους στην κατεύθυνση που κρινόταν η πλέον επικερδής.

Όταν η εθνική ασφάλεια με οποιονδήποτε τρόπο (υπονοηθεί ότι) απειλείται, οι «φρουροί των συνόρων», όπως ονομάσθηκαν από τον Armstrong (1982), τρέχουν να προφυλάξουν την ακεραιότητα των συμβολικών συνόρων/ορίων των εθνικών «φαντασιακών κοινοτήτων», ώστε να αποκατασταθεί η εσωτερική τάξη. Αυτοί οι μηχανισμοί έλεγχου αποτελούν τη δομική συνθήκη άρθρωσης του νεοφιλελεύθερου κράτους στην υπηρεσία του οποίου η αστυνομία, που αποτελεί την πρώτη γραμμή άμυνας και διαφύλαξης του «εθνικού σώματος», δρα ως βασικός προστάτης της ασφάλειας. Ο Agamben επισημαίνει ότι στην περίπτωση εγκληματικής ενέργειας, στο πλαίσιο του «κράτους Ασφάλειας», καλούμαστε να περιοριστούμε σε ό,τι λένε επ’

αυτού η αστυνομία και τα μέσα ενημέρωσης που εξαρτώνται από τις αστυνομικές αναφορές, αν και οι δύο πηγές αυτές θεωρούνται ελάχιστα αξιόπιστες, «εξ ου και η απίστευτη αοριστία και οι ολοφάνερες αντιφάσεις στις βιαστικές αναπαραστάσεις των γεγονότων, που ξεφεύγουν συνειδητά κάθε δυνατότητας επαλήθευσης και διαψευσιμότητας και προσιδιάζουν πολύ περισσότερο σε κουτσομπολιά παρά σε έρευνες. Αυτό σημαίνει ότι το Κράτος Ασφαλείας έχει κάθε συμφέρον οι πολίτες του – των οποίων καλείται να εξασφαλίζει την προστασία – να παραμένουν σε καθεστώς αβεβαιότητας σχετικά με το τι τους απειλεί, γιατί η αβεβαιότητα και η τρομοκρατία πάνε μαζί» (Agamben, 2005). Τέτοιες ακαθοριστίες γίνονται ο κανόνας. Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση της Κολωνίας, όπου στα δημοσιεύματα τα στοιχεία των φερόμενων ως θυτών δεν είναι τεκμηριωμένα αλλά χρησιμοποιούνται εκφράσεις όπως «πιστεύεται ότι» ήρθαν στη Γερμανία παράνομα,²² «αραβικής ή αφρικανικής εμφάνισης»,²³ «δεν ήταν ξεκάθαρο» αν οι άνδρες που ενεπλάκησαν στα περιστατικά ήταν ανάμεσα σε όσους κατέφθασαν στη Γερμανία κατά τη διάρκεια του προηγούμενου χρόνου από τη Συρία, το Ιράκ, το Αφγανιστάν και αλλού..²⁴ «Οι επιθέσεις της Κολωνίας, που οι αρχές τις αποδίδουν σε νεαρούς βορειοαφρικανικής και αραβικής καταγωγής»,²⁵ για να συνδέσουν τα γεγονότα με τους πρόσφυγες. Η ανασφάλεια που δημιουργείται στους αναγνώστες πέρα από τον τρόπο που αποτυπώθηκε το συμβάν στα μέσα ενημέρωσης έγκειται και στην ανασφάλεια της μη εξακρίβωσης των στοιχείων. Ο αντίκτυπος μίας είδησης που δεν είναι τεκμηριωμένη αλλά «εικάζεται ότι..» ισχύει, δημιουργεί αυτό ακριβώς τον χώρο που χρειάζεται για να φυτέψει τον σπόρο της αμφιβολίας. Όταν οι δημοσιογράφοι δεν επιβεβαιώνουν αλλά ούτε διαψεύδουν τα στοιχεία, δημιουργούν ένα διάστημα μεταξύ τους αρκετό ώστε να μην κατηγορηθούν ότι στοχοποιούν συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων αλλά ούτε ότι δεν ενημερώνουν, προειδοποιούν –εφιστούν την προσοχή για τον «επικείμενο κίνδυνο». Το κράτος ασφάλειας, είναι ένα αστυνομικό κράτος, είναι ένα κράτος που ενδυναμώνει την εκτελεστική εξουσία και στο πλαίσιο αυτού ισχυροποιεί της δυνάμεις καταστολής. Τείνει να γίνεται κανόνας η κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, όπου το κράτος διασφαλίζει την εσωτερική και εξωτερική ασφάλειά του, με ενισχυμένες αστυνομικές και στρατιωτικές δυνάμεις παρούσες στο δημόσιο χώρο για όλο και περισσότερο χρόνο. Η κατάσταση γενικευμένης αμφιβολίας,

²² Smale Alison, 14-1-2016

²³ Smale Alison, 8-1-2016

²⁴ Eddy Melissa, 5-1-2016

²⁵ Σεξουαλικές επιθέσεις σε 12 από τα 16 κρατίδια της Γερμανίας έγιναν την Πρωτοχρονιά, 2016

η τρομοκράτηση και το αίσθημα φόβου εγκαθιδρύονται, εντείνονται και διευρύνονται σε ένα «προστατευμένο» περιβάλλον με τη συνεχή παρουσία της αστυνομίας σε μία διαρκή κατάσταση εποπτείας και ελέγχου. Στην περίπτωση της Κολωνίας, τα μέσα ενημέρωσης κατέκριναν την «αποτυχία» της αστυνομίας την οποία παρουσίασαν ως παράδειγμα προς αποφυγή σε μελλοντικές καταστάσεις κρίσης. Η κυβέρνηση, αφορμώμενη από την κατάσταση, εξήγγειλε την ενίσχυση των μέτρων ασφαλείας και την αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου.

«Φθίνουσα ανοχή»

Σε ένα κλίμα γενικευμένης έντασης η Γερμανία και η καγκελάριος κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν προκλήσεις «άνευ προηγούμενου», να διαχειριστούν ένα τεράστιο καινούριο πληθυσμό σε μία ατμόσφαιρα «φθίνουσας ανοχής και ασταθούς πολιτικού σκηνικού».²⁶ Όπως αναφέρεται σε ένα από τα δημοσιεύματα η Μέρκελ άλλαξε πολιτική στάση μετά τα γεγονότα: από το συνηθισμένο σύνθημα «μπορούμε να το καταφέρουμε» σχετικά με την ενσωμάτωση των προσφύγων, στην σκληρή καταδίκη ακόμη και στην σκέψη για απέλαση των άρτι αφιχθέντων προσφύγων.²⁷ Η αυστηρή πρόταση της καγκελαρίου «αγκαλιάστηκε» από ένα μεγάλο ποσοστό Γερμανών πολιτικών. Η Μέρκελ πρότεινε την σκλήρυνση των νόμων που σχετίζονται με την απέλαση προσφύγων που έχουν διαπράξει εγκλήματα. «Το δικαίωμα για άσυλο μπορεί να χαθεί αν κάποιος καταδικαστεί σε φυλάκιση». Σύμφωνα με τους τωρινούς νόμους της Γερμανίας, μόνο όσοι ξένοι έχουν καταδικαστεί για ένα έγκλημα που πρέπει να εκτίσουν ποινή άνω των τριών χρόνων απελαύνονται και μόνο αν και εφόσον η απέλαση δεν διακινδυνεύει τη ζωή τους. Η καγκελάριος ζητά την αλλαγή των νόμων ώστε η απέλαση να γίνεται ευκολότερα για πρόσφυγες που διαπράττουν εγκληματικές ενέργειες. Επίσης επισήμανε εκτός του ότι θα εξετάσει τη λήψη μέτρων όπως η αλλαγή της νομοθεσίας, το ενδεχόμενο να πάρει μέτρα για την αύξηση του αριθμού των αστυνομικών και την τοποθέτηση περισσότερων καμερών κλειστού κυκλώματος στους δημόσιους χώρους.

Με αυτή τη στάση τάχθηκε υπέρ ο Sigmar Gabriel επικεφαλής του Κοινωνικού Δημοκρατικού Κόμματος που συγκυβερνά τη χώρα με το Χριστιανοδημοκρατικό

²⁶ Smale Alison, 14-1-2016

²⁷ Smale Alison, 8-1-2016

κόμμα της Μέρκελ.²⁸ Η μετατόπιση της πολιτικής στάσης της κυβέρνησης υποστηρίχτηκε θερμά από ένα μεγάλο ποσοστό του γερμανικού κοινοβουλίου, ενώ έφερε κύμα γενικότερης δυσφορίας στο πολιτικό σκηνικό και στην γερμανική κοινωνία εν γένει σχετικά με το προσφυγικό σε ένα ήδη τεταμένο κλίμα. Η Farhana Mayer, ερευνήτρια στο τμήμα της θεολογίας του Quilliam Foundation στο άρθρο της που δημοσιεύτηκε στο New York Times αναφέρει ότι «οι εγκληματίες πρέπει να αντιμετωπιστούν ως εγκληματίες και αν η καγκελάριος θέλει να τους απελάσει θα πρέπει να το κάνει». Ταυτόχρονα κάνει έκκληση στο γερμανικό κράτος: «Παρακαλώ, πριν τους στείλετε πίσω, μορφώστε αυτούς τους εγκληματίες για το τι σημαίνει να σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα».²⁹

Έντονες αντιδράσεις για το προσφυγικό πυροδότησε το συμβάν στην Κολωνία, όπως ήταν αναμενόμενο και στο χώρο της ακροδεξιάς, στους υποστηρικτές του πολιτικού σχηματισμού των Πατριωτών Ευρωπαίων Ενάντια στην Ισλαμοποίηση της Δύσης (PEGIDA), οι οποίοι αντιτίθενται στην άφιξη μουσουλμάνων προσφύγων και μεταναστών κυρίως από εμπόλεμες ζώνες σε χώρες όπως η Συρία, το Ιράκ, το Αφγανιστάν και η Βόρεια Αφρική.³⁰ Σε διαδήλωση του κινήματος, μετά τα γεγονότα στην Κολωνία, για μία ώρα οι υποστηρικτές του PEGIDA φώναζαν συνθήματα και τραγουδούσαν τον εθνικό ύμνο της Γερμανίας από τη ναζιστική εποχή. Ο αρχηγός του κινήματος Tommy Robinson φώναζε το σύνθημα «Το Ισλάμ είναι ο καρκίνος, το PEGIDA η θεραπεία». Μέσα στα αντι-ισλαμικά συνθήματα του ακροδεξιού χώρου ακουγόταν και το σύνθημα «το Ισλάμ έχει ένα μήνυμα και ένα στόχο: την κυριαρχία του κόσμου». Στο γενικότερο πλαίσιο της εποχής, με τις επιθέσεις στη Γαλλία, το Βέλγιο και τις Η.Π.Α τον περασμένο χρόνο εντείνεται η ισλαμοφοβία και η φοβία για τρομοκρατικές επιθέσεις από τον ISIS. Έχουν δημιουργηθεί πολιτικές ομάδες, αντί-ισλαμικές οργανώσεις και κινήματα που υποστηρίζουν την μη αποδοχή προσφύγων από μουσουλμανικές χώρες ενώ προωθούν τη δυτικοποίηση για την διασφάλιση των ευρωπαϊκών συνόρων. Η άνοδος της ακροδεξιάς είναι ενδεικτική της κατάστασης που επικρατεί στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α. η οποία χρησιμοποιεί αντί-μουσουλμανικά και αντί-ισλαμικά επιχειρήματα στην προσπάθεια της να επικρατήσει και να καθησυχάσει τους «ανήσυχους ευρωπαίους πολίτες» μπροστά στον επικείμενο νέο εχθρό, το Ισλάμ.

²⁸ Smale Alison, 8-1-2016

²⁹ Farhana Mayer, 14-1-2016

³⁰ Smale Alison, 9-1-2016

Ένα χρόνο μετά το συμβάν στην Κολωνία, η εκλογή του ρεπουμπλικάνου Αμερικανού προέδρου Ντόναλντ Τράμπ στις Προεδρικές εκλογές του Νοεμβρίου 2016 δεν αποτέλεσε έκπληξη δεδομένου του γενικότερου κλίματος τουναντίον υπήρξε η απόδειξη μίας γενικευμένης κατάστασης κρίσης με την επιστροφή της φασιστικής ρητορικής να αποδεικνύεται κυρίαρχη στον πολιτικό λόγο. Στις 26 Ιανουαρίου ο Τράμπ δήλωσε ότι θα οργανώσει ζώνες ασφαλείας για τους ανθρώπους στη Συρία ενώ κάπου παρακάτω επισήμανε ότι «η Ευρώπη έκανε φοβερό λάθος με το να επιτρέψει στα εκατομμύρια αυτά των ανθρώπων να πάνε στη Γερμανία, αλλά και σε άλλες χώρες».³¹ Το κλίμα εντάθηκε με το διάταγμα που υπέγραψε στις 27 Ιανουαρίου 2017, με το οποίο απαγορεύεται η είσοδος στις ΗΠΑ σε όλους όσοι προέρχονται από το Ιράν, το Ιράκ, τη Λιβύη, τη Σομαλία, το Σουδάν, τη Συρία και την Υεμένη για ενενήντα ημέρες καθώς και είσοδος προσφύγων για εκατόν είκοσι ημέρες. «Η χώρα μας έχει ανάγκη από ισχυρά σύνορα» δήλωσε χαρακτηριστικά ο Τράμπ.³² Στα οποία θα επιτρέψει την είσοδο μόνο σε όσους «μπορούν να αγαπήσουν τη χώρα μας» όπως ανέφερε σε συνέντευξη σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική που ακολουθεί. Τα κεντρικά σημεία της ρητορικής που ακολουθεί ο Τραμπ είναι η λατρεία της πατρίδας, η ανάγκη για συντηρητισμό και επιστροφή στις πατροπαράδοτες ρίζες και η αυστηρή φύλαξη των συνόρων στην πορεία επίτευξης των προαναφερθέντων. Επικαλείται τον ρατσιστικό λόγο που στηρίζεται στις πολιτισμικές διαφορές και το παράγωγό της, τον εκπολιτιστικό λόγο. Σε κάθε λόγο που σκοπό έχει να «εκπολιτίσει», βασικό ρόλο παίζουν οι γυναίκες του έθνους, οι οποίες ως «βιολογικοί παραγωγοί» παιδιών/ανθρώπων (Yuval-Davis, 2013), των πολιτών της νέας γενιάς, αλλά και ως φορείς των «συμβολικών αξιών» του έθνους, κατασκευάζεται λογοθετικά η σύνδεσή τους με τη διαφύλαξη της ειρήνης με απώτερο στόχο την προώθηση των εκάστοτε εθνικών πολιτικών βλέψεων.

Οι γυναίκες στα δημοσιεύματα

³¹ Ντόναλντ Τραμπ: *Μεγάλο λάθος της Ευρώπης να δεχθεί πρόσφυγες*, 2017

³² *Διάταγμα Τραμπ για μουσουλμάνους - Μπλόκο από τη δικαιοσύνη, αντιδράσεις από Γερμανία, Αγγλία και Ιράν*, 2017

Τέλος ένα άλλο μοτίβο λόγου που διαπερνά τα δημοσιεύματα είναι η εικόνα της γυναίκας που χρήζει προστασίας, η γυναίκα-θύμα που είναι πάντοτε αδύναμη, αβοήθητη και ανίκανη να σταθεί μόνη της.

Παρόλο που το κεντρικό ζήτημα του συμβάντος στην Κολωνία αφορά τις σεξουαλικές επιθέσεις εναντίον γυναικών, οι γυναίκες καταλαμβάνουν ελάχιστο χώρο στα δημοσιεύματα. Τα δημοσιεύματα αφιερώνουν λίγες γραμμές στις γυναίκες, που εμφανίζονται ως αυτόπτες μάρτυρες και ως θύματα, για να περιγράψουν τις συνθήκες που επικρατούσαν τη νύχτα της 31^{ης} Δεκεμβρίου. Οι γυναίκες στα δημοσιεύματα θυματοποιούνται, αποσιωπώνται ή περιγράφονται από άλλους ή παρουσιάζονται επιλεκτικά αποσπάσματα των λόγων τους. Τα αποσπάσματα που επιλέγονται να προβληθούν εντείνουν την ανησυχία και τον φόβο απέναντι στους πρόσφυγες. Σε όλες τις περιγραφές αναφέρονται στους δράστες ως αραβικής ή βορειοαφρικανικής καταγωγής και/ή ως αιτούντες άσυλο παρόλο που τα στοιχεία αυτά δεν είχαν επιβεβαιωθεί από τις Αρχές.³³ Επίσης μόνο δύο φορές περιγράφονται αυτές καθαυτές οι πράξεις σεξουαλικής βίας, οι οποίες γενικά αναφέρονται ως «πιάσιμο» στο σώμα των γυναικών, ενώ σχετικά με τις δύο περιπτώσεις βιασμού σε κάποια δημοσιεύματα γίνεται απλά η αναφορά τους ενώ σε άλλα παραλείπεται ακόμη και αυτό. Οι βιασμοί παραμένουν ένα μυστήριο χωρίς λύση, χωρίς στοιχεία, χωρίς ανάλυση και πολλές φορές χωρίς αναφορά σε αυτούς. Οι βιασμοί κάνουν την εμφάνισή τους κυρίως σε πλακάτ στις διαδηλώσεις δεξιών και ακροδεξιών οργανώσεων. Όπως για παράδειγμα το ρατσιστικό λογοπαίγνιο με τις λέξεις πρόσφυγας-βιαστής «rapefugees not welcome».³⁴

Στο ρατσιστικό παραλήρημα έρχεται να προστεθεί και η δημοσίευση ψεύτικων φωτογραφιών των θυμάτων μετά τις επιθέσεις. Ο καταιγισμός φωτογραφιών αναστάτωσε το διαδίκτυο. Οι σοκαριστικές φωτογραφίες παρουσιάστηκαν ως «ντοκουμέντα» των σεξουαλικών επιθέσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και απεικονίζουν κακοποιημένες γυναίκες με ματωμένο πρόσωπο. Ωστόσο, το γαλλικό FRANCE 24 αποκάλυψε την απάτη των πλαστών φωτογραφιών βρίσκοντας τα πραγματικά αίτια των επιθέσεων στις εικονιζόμενες. Στην πρώτη περίπτωση η γυναίκα της φωτογραφίας αποδείχτηκε ότι επρόκειτο για μία βρετανίδα, την Amy Ferris η οποία

³³ *Ταραχή στη Γερμανία μετά τις επιθέσεις*, 2016

³⁴ Yardley Jim, 13-1-2016

είχε δεχτεί επίθεση σε ένα μπαρ στο Μάντσεστερ το 2013. Η δεύτερη φωτογραφία που απεικονίζει το ματωμένο πρόσωπο μίας γυναίκας ύστερα από βίαιη επίθεση που υποτίθεται ότι είχε προκληθεί από τους πρόσφυγες εκείνη τη νύχτα της Πρωτοχρονιάς, στην πραγματικότητα πρόκειται για το μοντέλο Danielle Lloyd, από τη Βρετανία μετά την επίθεση που δέχτηκε σε νυχτερινό κέντρο του Λονδίνου, το 2009. Η τρίτη φωτογραφία αποδείχτηκε ότι κυκλοφορεί στο διαδίκτυο οκτώ χρόνια και έχει ξαναχρησιμοποιηθεί σε μπλογκ και φασιστικές ιστοσελίδες για να στοχοποιήσουν τους πρόσφυγες. Το ίδιο συμβαίνει και με την τέταρτη φωτογραφία στην οποία μία ημίγυμνη κοπέλα που ουρλιάζει προσπαθεί να ξεφύγει από δύο άνδρες που την κρατούν και που σύμφωνα με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης πρόκειται για την αποτύπωση του φρικιαστικού βιασμού της νεαρής από πολλούς άνδρες αραβικής καταγωγής. Όμως η φωτογραφία αποδεικνύεται ότι έχει χρησιμοποιηθεί ξανά το 2014 σε ινδικό σάιτ που αναφερόταν σε μία υπόθεση βιασμού. Επίσης, κυκλοφόρησε ένα βίντεο «ντοκουμέντο» των σεξουαλικών επιθέσεων το οποίο αναπαρήχθη και από την κρατική τηλεόραση της Ουγγαρίας, και το οποίο καταγράφει την αποτρόπαια πράξη του βιασμού μιας δημοσιογράφου στην πλατεία Ταχρίρ της Αιγύπτου, το 2011.³⁵ Αμέσως μετά το βίντεο διαγράφηκε και πλέον δεν εμφανίζεται στις ιστοσελίδες.

Η δημοσίευση πλαστών φωτογραφιών υπογραμμίζει την αβεβαιότητα, την ασάφεια που περιέχει μία είδηση και τη σχέση της με τις πολιτικές που εξυπηρετεί. Ο σκοπός της είδησης στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ρητός και σαφής: η σύνδεση των προσφύγων με τη βία και η στοχοποίησή τους ως εγκληματίες. Ταυτόχρονα, εμμέσως, καταδικάζεται η πολιτική «ανοιχτών συνόρων» της Γερμανίας και προωθούνται μορφές ρατσιστικής βίας απέναντι στους πρόσφυγες που κακοποιούν τις «γυναίκες μας». Οι γυναίκες που εμφανίζονται ως θύματα μιλούν ελάχιστα, οι αναφορές για εκείνες γίνονται από τους δημοσιογράφους. Οι δημοσιογράφοι περιγράφουν το συμβάν ως επιθέσεις από ομάδες τεσσάρων έως είκοσι ανδρών που περικύκλωναν νεαρές γυναίκες και τους έπιαναν τα ρούχα και το σώμα ενώ τους έκλεβαν ό,τι είχαν επάνω τους. Η Τζοάννα που εμφανίζεται ως θύμα της επίθεσης αναφέρει ότι «ήταν η χειρότερη μέρα της ζωής μου, δεν θα ήθελα να το ξαναζήσω ποτέ». Η Σάρα 25 χρονών, η οποία εργάζεται ως κοινωνική λειτουργός με γυναίκες που έχουν υποστεί βία, αναφέρει ότι έπιασε το κορίτσι της και της είπε «μην κοιτάς κανέναν από αυτούς στα

³⁵ Πλαστές οι «φωτογραφίες-σοκ» γυναικών που δέχτηκαν σεξουαλική επίθεση από πρόσφυγες, 2016

μάτια», μετά φοβήθηκε και τους είπε να την αφήσουν ήσυχη με μία χειρονομία που «οποιοσδήποτε στον κόσμο την καταλαβαίνει», όπως χαρακτηριστικά είπε. Οι μαρτυρίες των γυναικών περιέχονται στο δημοσίευμα των New York Times με τίτλο «Όσο η Γερμανία καλωσορίζει πρόσφυγες, οι σεξουαλικές επιθέσεις στην Κολωνία δείχνουν μία νέα πραγματικότητα».³⁶ Όσα ειπώθηκαν από τις ίδιες δεν αποδεικνύουν απαραίτητα «σεξουαλική πρόθεση», επειδή ο δράστης, σε οποιαδήποτε περίπτωση ληστείας, αρπάζει το θύμα από τα ρούχα και το σώμα στην προσπάθειά του να αποσπάσει τα προσωπικά του αντικείμενα, ενώ το ίδιο το θύμα τρομάζει και αντιστέκεται. Επίσης, η έλλειψη στοιχείων και λεπτομερειών της «επίθεσης» καθιστούν την είδηση αμφίβολη. Η αμφιβολία αυτή έγκειται και στο γεγονός ότι οι γυναίκες δεν παίρνουν το λόγο, αποσιωπώνται και απλώς περιγράφονται μέσα από τα μάτια των δημοσιογράφων, γεγονός που υποδηλώνει ότι το γυναικείο υποκείμενο είναι είτε ανάξιο εκπροσώπησης του εαυτού του, είτε άξιο προστασίας και εκπροσώπησής του από άλλους, υπονοώντας αδυναμία να είναι αυθύπαρκτο. Η αναπαράσταση των γυναικών στα δημοσιεύματα δεν έχει εναλλακτικές, καθώς εμφανίζεται είτε ως γυναίκα-θύμα είτε αποσιωπάται. Παγιδευμένη στις πολιτισμικές συμβάσεις η γυναίκα στο λόγο εμφανίζεται σε δευτερεύοντα ρόλο σε ένα θέμα που την παρουσιάζει (φαινομενικά) ως κεντρικό πρόσωπο. Η είδηση αρχικά, δίνει την εντύπωση ότι οι γυναίκες θα έχουν τον πρώτο λόγο καταρχάς διότι είναι οι άμεσα εμπλεκόμενες και κατά δεύτερον γιατί σε όλα τα δημοσιεύματα οι γυναίκες αναφέρονται στους τίτλους, τους πλαγιότιτλους και κυρίως στο κεντρικό θέμα με τον τίτλο: «*οι σεξουαλικές επιθέσεις εναντίον γυναικών στην Κολωνία*». Εντούτοις, οι ίδιες χάνονται στις γραμμές που τις υπονοούν. Υποβόσκουν αλλά δεν είναι εκεί, μιλάνε για εκείνες αλλά δεν είναι παρούσες. Και δεν εννοώ ότι δεν εμφανίζονται μόνο στις μαρτυρίες τους αλλά δεν εμφανίζονται στο ίδιο το ζήτημα, δεν προβληματοποιείται η ίδια η έννοια της σεξουαλικής επίθεσης ως μορφή βίας που είναι κυρίαρχη και στο δυτικό κόσμο, είτε σωματική, λεκτική, ψυχολογική, είτε υπόρρητη και άδηλη. Το πρόβλημα εδώ, λοιπόν που φαίνεται να απασχολεί τα δημοσιεύματα δεν είναι το πώς θα εξαλειφθεί η έμφυλη βία αλλά το πώς θα χρησιμοποιηθεί η έμφυλη βία για να εξυπηρετήσει πολιτικά συμφέροντα που εκτείνονται πέρα από αυτήν αλλά που την χρησιμοποιούν ως αφορμή. Επί της ουσίας, το πρόβλημα φαίνεται να μην είναι η βία απέναντι στις γυναίκες εν γένει, αλλά στις δυτικές γυναίκες συγκεκριμένα, υπονοώντας ως αιτία/ρίζα του

³⁶ Smale Alison, 14-1-2016

προβλήματος τη μη Δύση. Άρα εξάλειψη του προβλήματος της βίας ισούται με εξάλειψη οτιδήποτε μη-δυτικού. Οι αναπαραστάσεις των ανδρών προσφύγων ως βιαστών και της κουλτούρας τους ως αιτίας της εγγενούς έμφυλης βίας, συνοδεύονται από τις αναπαραστάσεις των γυναικών ως θύματα. Εδώ η κουλτούρα παρουσιάζεται όχι ως επίκτητη αλλά ως έμφυτη άρα και αναπόδραστη, ένα από τα βασικά επιχειρήματα του διαφοριστικού ρατσισμού. Ταυτόχρονα και τελείως αντιφατικά η Γερμανία μιλά για εκπαίδευση/ μόρφωση των ξένων όπου φαίνεται να χρησιμοποιείται η κουλτούρα ως μετατρέψιμη, ως κάτι που μπορεί να προσαρμοστεί στα δυτικά πρότυπα αν το θέλει και ο-η ίδιος-ια.

Οι αναπαραστάσεις του πρόσφυγα-βιαστή και της γυναίκας-θύματος αρθρώνονται σε μία αυθαίρετα συνεπαγωγική σύνδεση, η οποία κατασκευάζει την εικόνα του «ξένου» πρώτα ως άνδρα: ο «ξένος» άνδρας είναι πάντα ο μη δυτικός και ό,τι μη δυτικό συνδέεται πάντα με τη βία και η βία με τη φύση, η φύση με οτιδήποτε είναι σταθερό και αμετάβλητο άρα μόνιμο. Ο πρόσφυγας λοιπόν κατασκευάζεται ως βιαστής/επικίνδυνος από τη φύση του. Με την ίδια λογική η ξένη γυναίκα αναπαρίσταται κυρίως ως θύμα επειδή δεν μπορεί να ξεφύγει από την φύση της, η οποία είναι υποτακτική, και σε αναφορά με τον άνδρα, η «ξένη» γυναίκα είναι κτήμα του άνδρα της επειδή η κουλτούρα τους είναι οπισθοδρομική και δεν είναι ενήμερη για την εξέλιξη σχετικά με την ισότητα των δύο φύλων, η οποία υπονοείται ότι είναι δυτική αξία και οτιδήποτε έχει να κάνει με την εξέλιξη του πολιτισμού συνδέεται με τη Δύση. Η αυθαίρετη αυτή σύνδεση παρακάμπτει διαφορετικά πολιτισμικά συστήματα οργάνωσης της κοινωνίας, της συγγένειας και των έμφυλων ρόλων σε μη δυτικές κοινωνίες όπου η ισότητα των φύλων διαμορφώνεται με άλλους τρόπους. Ο μισογυνισμός και οι σεξουαλικές επιθέσεις καταδικάζονται εντόνως όταν πρόκειται για λευκές γυναίκες αλλά αποσιωπώνται όταν πρόκειται για επιθέσεις εναντίον μη δυτικών, μαύρων, Ασιατών γυναικών. Η ισότητα των φύλων και τα δικαιώματα των γυναικών χρησιμοποιούνται ως κόκκινη γραμμή που χωρίζει τη Δύση από το μουσουλμανικό κόσμο. Κάποια από τα επιχειρήματα τεκμηρίωσης αυτής της διαφοράς αφορούν τη μαντίλα και την κάλυψη σημείων του σώματος των γυναικών, την κακομεταχείριση και την υποταγή τους στους άνδρες και τον περιορισμό τους στον οικιακό χώρο. Οι υποστηρικτές του εξευρωπαϊσμού των μουσουλμανικών κοινωνιών, βασιζοντας την άποψη τους στα προαναφερθέντα επιχειρήματα, εξουσιοδοτούν τους εαυτούς τους καταχρηστικά ως ειδήμονες στην ισότητα των φύλων ενώ ταυτόχρονα

παρουσιάζονται ως προστάτες των ανθρώπινων αξιών και των γυναικείων δικαιωμάτων. Ο λόγος τους είναι ένας εξουσιαστικός αποικιοκρατικός λόγος επάνω στα σώματα των γυναικών, είναι αντίθετος με την έννοια της ισότητας, αφού αναιρούν την ίδια την καταστατική συνθήκη της ισότητας την στιγμή που αυτοανακηρύσσονται «προστάτες της ηθικής». Στο άρθρο της σχετικά με τον «πόλεμο της μαντίλας» στη Γαλλία, η Αθανασίου υποστηρίζει ότι η «θέση της γυναίκας στο Ισλάμ» υπήρξε πάντοτε κρίσιμη όψη του δυτικού αφηγήματος της θεμελιώδους και καταστατικής ετερότητας του Ισλάμ. Οι δυτικές αναπαραστάσεις των «γυναικών του Ισλάμ» υπήρξε η πρώτη ύλη διάπλασης της μυθικής φιγούρας της Ευρώπης ως τόπου καταγωγής του νεωτερικού (Αθανασίου, 2005). Ο λόγος περί καταπίεσης και υποδούλωσης της μουσουλμάνας γυναίκας από την πατριαρχική κουλτούρα του Ισλάμ που αναπτύσσεται στα δημοσιεύματα εξυπηρετεί και την απόκρυψη της καταπίεσης των δυτικών γυναικών στο πλαίσιο του δυτικού, πατριαρχικού, νεωτερικού συστήματος. Όπως αναφέρει η Αθανασίου η ιδέα ότι Άλλοι άνδρες, οι άνδρες στις αποικιοκρατούμενες κοινωνίες πέρα από τα σύνορα της πολιτισμένης Δύσης, καταπιέζουν τις γυναίκες αξιοποιείται ως ηθικό άλλοθι της νεο- αποικιοκρατίας. Έτσι, μέσω της μάχης για το σώμα και πάνω στο σώμα της μουσουλμάνας γυναίκας που κατέχει κεντρική θέση στο δυτικό αποικιοκρατικό και εθνοκεντρικό αφήγημα, δυο στόχοι εξυπηρετούνται: παρέχεται προσχηματική κάλυψη για την καταπίεση των γυναικών «οίκοι», στις μητροπόλεις της «πολιτισμένης» δύσης, και θεμελιώνεται η αυτοαναγόρευση του αποικιοκρατικού πολιτικού εγχειρήματος σε αποστολή απελευθέρωσης των καταπιεσμένων γυναικών από τον εχθρό, το Ισλάμ (Αθανασίου, 2005).

Ενδεικτικό παράδειγμα της δυτικού αποικιοκρατικού τρόπου αντιμετώπισης του «άλλου» αποτελεί ένα άρθρο της Farhana Mayer στους New York Times με τίτλο «Οι σεξουαλικές επιθέσεις εναντίον γυναικών στην Ευρώπη αντικατοπτρίζουν τη μισογυνιστική νοοτροπία η οποία πρέπει να εξαρθρωθεί», στο οποίο υποστηρίζει ότι οι ρίζες του προβλήματος είναι ο μισογυνισμός, η σοβινιστική ανδρική νοοτροπία αυτών των (μη δυτικών) ανδρών που κανονικοποιεί τις επιθέσεις εναντίον γυναικών που ντύνονται με τρόπο άσεμνο σύμφωνα με τις πεποιθήσεις τους. Επιπροσθέτως, αναφέρει ότι αυτοί οι άνδρες τείνουν να αντιλαμβάνονται/αντιμετωπίζουν τις δυτικές γυναίκες που συνάπτουν προγαμιαίες σεξουαλικές σχέσεις ως πόρνες τις οποίες μπορούν να τις ακουμπήσουν ή να επιδοθούν σε σεξουαλικές πράξεις ακόμη και παρά

τη θέλησή τους. Ως λύση στο πρόβλημα πρότεινε την εκπαίδευσή τους ώστε να συμμορφωθούν με τις ευρωπαϊκές πολιτισμικές νόρμες και τη μόρφωσή τους ώστε να κατανοήσουν ότι τέτοιου είδους κακοποίηση «δεν είναι σωστή και δίκαιη, ότι οι γυναίκες έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους άνδρες ακόμη και στο δρόμο και ότι δεν πρέπει να τους συμπεριφέρονται σαν σεξουαλικά αντικείμενα προς χρήση και κακοποίηση αλλά με σεβασμό όπως σε όλους τους ανθρώπους». Εδώ το ανθρωπιστικό επιχείρημα φαίνεται να αναφέρεται σε όλους τους ανθρώπους, εκτός από τους πρόσφυγες. Οι πρόσφυγες παρουσιάζονται να ανήκουν σε κάποιο προγενέστερο στάδιο εξέλιξης, χωρίς καμία γνώση και επαφή με τις δυτικές αξίες οι οποίες στο συγκεκριμένο πλαίσιο λόγου, ισούνται με τις ανθρώπινες. Αυτές οι φαινομενικά καθολικές ανθρώπινες αξίες όμως εκτοπίζουν, εξαιρούν και αποκλείουν τους πρόσφυγες από το υποτιθέμενο αναφαίρετο, εγγενές, οικουμενικό δικαίωμα τους στην ανθρωπότητα. Η καταπίεση των γυναικών όπως ανέφερα παραπάνω δεν συνιστά χαρακτηριστικό μόνο των μη δυτικών κοινωνιών αλλά και των δυτικών, αν και στο δυτικό συγκείμενο αυτή η καταπίεση συντελείται με διαφορετικούς τρόπους ρητούς και άρρητους. Οι άρρητοι τρόποι ενδεδυμένοι με το πέπλο της πρέπουσας συμπεριφοράς εγκαλούν τα γυναικεία υποκείμενα να συμμορφωθούν με λόγους στους οποίους το ιδανικό πρότυπο θηλυκότητας έχει τα παλιά παραδοσιακά χαρακτηριστικά που συνιστούν ταυτόχρονα τα δεσμά της καταπίεσης του. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο λόγος που αρθρώνει η δήμαρχος της Κολωνίας, Henriette Reker, περί συμμόρφωσης της συμπεριφοράς των Γερμανίδων γυναικών στο δρόμο. Η Henriette Reker, η πρώτη γυναίκα δήμαρχος της πόλης, τον Οκτώβριο του 2015, είχε δεχτεί επίθεση με μαχαίρι για την υποστήριξή της στους πρόσφυγες.

Η Henriette Reker ρίχνει την ευθύνη στις γερμανίδες γυναίκες διότι, όπως δήλωσε, «είναι πάντα δυνατό να κρατηθεί μια ορισμένη απόσταση που είναι λίγο μεγαλύτερη από το μήκος του χεριού» και προτείνει οι αρχές της πόλης να παρέχουν κατευθυντήριες γραμμές στις νεαρές γυναίκες που βρίσκονται σε ανάλογες συνθήκες.³⁷ Αφού πρότεινε στις γυναίκες να υιοθετήσουν ένα κώδικα συμπεριφοράς, στη συνέχεια δήλωσε ότι θα πρέπει να αποφεύγουν τους αγνώστους και τα ταξίδια μόνες τους, ώστε να αποτρέψουν μελλοντικές σεξουαλικές επιθέσεις. Επίσης, η Reker δήλωσε ότι είναι προτιμότερο για τις γυναίκες να κυκλοφορούν και να παραμένουν σε γκρουπ όλες μαζί

³⁷ Eddy Melissa, 6-1-2016

για να αποτρέψουν την πιθανότητα επίθεσης. Οι δηλώσεις της Reker σήκωσαν θύελλα αντιδράσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενώ δημοσιογράφοι σε όλη την Ευρώπη καταδίκασαν τις δηλώσεις της χαρακτηρίζοντάς τις ως σεξιστικές. Υπήρξαν έντονες αντιδράσεις στο διαδίκτυο με το hashtag **#einearmleenge** ("ενός χεριού απόσταση") όσο πρότεινε η Reker να είναι η απόσταση ασφαλείας.

Στο κύμα αντιδράσεων που ξέσπασε οι χρήστες των κοινωνικών δικτύων αναφέρουν με δόση έντονης ειρωνείας μεταξύ άλλων ότι τα λεγόμενα της Reker προτρέπουν τις γυναίκες να γίνουν οπισθοδρομικές και να φορέσουν ακόμη και μαντίλα. Η θύελλα αντιδράσεων στο λόγο που εκφέρει η Reker, ενώ έχει σεξιστικά στοιχεία, έρχεται όχι τόσο εξαιτίας του ότι ο λόγος της είναι σεξιστικός όσο εξαιτίας του ότι εκφέρεται από μία λευκή, δυτική, γυναίκα σε θέση εξουσίας που απευθύνεται σε λευκές, δυτικές γυναίκες πολίτες του γερμανικού κράτους. Οι αντιδράσεις προέρχονται από το γεγονός ότι η Γερμανία εμφανίζεται ως το κέντρο του πολιτισμού και της προόδου και επομένως δεν συνάδει με μία αναχρονιστική δήλωση, προερχόμενη μάλιστα από μία δυτική γυναίκα της οποίας η θέση εξουσίας εκπροσωπεί το γερμανικό νεοφιλελεύθερο πολιτικό σύστημα. Με άλλα λόγια, μία τέτοια δήλωση εναντιώνεται στις συνδηλώσεις της θετικής αναπαράστασης του γερμανικού έθνους-κράτους. Όσον αφορά τις αντιδράσεις σχετικά με τις γυναίκες-θύματα, η αιτία που πήραν τόσο μεγάλη έκταση έγκειται στο ότι είναι και εκείνες δυτικές και λευκές. Είναι το εθνικό δυτικό σώμα που στον κυρίαρχο λόγο ταυτίζεται με τα χαρακτηριστικά της απελευθέρωσης και της χειραφέτησης και δεν επιτρέπει οποιαδήποτε υπόνοια «οπισθοδρόμησης», η οποία οπισθοδρόμηση, σε αυτό το πλαίσιο λόγου, ταυτίζεται με τον «άλλο» και την «άλλη». Το δυτικό γυναικείο σώμα αναπαρίσταται ως «το εθνικά δικό μας σώμα», είναι ο φορέας των πολιτισμικών, κοινωνικών, ηθικών αξιών, από τον οποίο εξαρτάται η αναπαραγωγή και διαίωνιση του εθνικού ιδεώδους, ενώ ταυτόχρονα προβάλλονται σε αυτό οι κρυφοί πόθοι, τα ιδανικά και οι βλέψεις για επίτευξη των ιμπεριαλιστικών στόχων του έθνους-κράτους.

Από όσα γνωρίζουμε από τα ΜΜΕ, σε αντίστοιχες περιπτώσεις βίας, σεξουαλικών επιθέσεων και κακοποίησης σε μη δυτικές κοινωνίες δεν υπάρχουν τόσο μεγάλες αντιδράσεις εκτός και αν χρησιμοποιούνται ως επιχείρημα από τα δυτικά κράτη για την εξυπηρέτηση πολιτικών νεο-αποικιοκρατικών συμφερόντων τους. Έτσι το γυναικείο αλλοδαπό σώμα εργαλειοποιείται στην προσπάθεια επικράτησης της Δύσης. Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις, είτε μιλάμε για το μη δυτικό, είτε για το δυτικό

γυναικείο σώμα, παρατηρούμε την αναπαραγωγή λόγων που αναδεικνύουν το γυναικείο υποκείμενο πάντοτε εντός των εθνικών του ορίων, συνυφασμένο με τις εθνικές, έμφυλες και σεξουαλικοποιημένες συνδηλώσεις του.

Εν ολίγοις, το γυναικείο σώμα, ως πολιτικό σημαίνον, εγγράφει επάνω του τις διαδικασίες προόδου, εθνικής κυριαρχίας/ και υποδούλωσης. Στον κυρίαρχο δυτικό λόγο, το γυναικείο σώμα εργαλειοποιείται και χρησιμοποιείται ως μονάδα μέτρησης της προόδου του πολιτισμού και της δημοκρατίας μέσα από διαδικασίες που το καθιστούν συνεχώς υπόλογο για τις πράξεις του. Είτε μιλάει το ίδιο, είτε μιλούν άλλοι για αυτό, το γυναικείο υποκείμενο πρέπει να απολογείται, να δικαιολογείται, να βρίσκεται υπόλογο για ό,τι κάνει και ό,τι δεν κάνει. Υπόλογο σε ποιόν ; Είναι υπόλογο σε όσα πρέπει και όσα δεν του επιτρέπονται να είναι και να κάνει σύμφωνα με το φύλο του. Είναι σαν να πρέπει να υπακούσει έναν άγραφο κοινωνικό κώδικα που υφίσταται από τη γέννησή του και παρά τη θέλησή του ο οποίος το ακολουθεί σε όλη την πορεία της ζωής του. Σε αυτό το πλαίσιο, η «άλλη» γυναίκα βιώνει την καταπίεση σε λόγους που συναρθρώνονται σχετικά με τη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία και τον πολιτισμό από τον οποίο προέρχεται. Η άλλη γυναίκα, η γυναίκα-πρόσφυγας που μεταναστεύει σε μία δυτική χώρα αποσιωπάται διπλά. Η φωνή της «άλλης» γυναίκας δεν ακούγεται ή υποκλέπτεται για δύο βασικούς λόγους: προέρχεται από την «απομακρυσμένη» Ανατολή και είναι γυναίκα. Βιώνει δηλαδή, συνεκτικά τους παράγοντες που την καθιστούν υποτελή. Συγκαταλέγονται σε λόγους περί προστασίας των οικουμενικών δικαιωμάτων των γυναικών ή σε «απελευθερωτικούς» λόγους ενάντια στην καταπίεση των μουσουλμάνων γυναικών. Στον κυρίαρχο δυτικό λόγο των μέσων ενημέρωσης οι γυναίκες-πρόσφυγες κατά βάση εκπροσωπούνται, αναπαρίστανται, περιγράφονται από δυτικούς/-ές δημοσιογράφους αλλά δεν αποφασίζουν οι ίδιες για τις ίδιες, ούτε αρθρώνουν λόγο σχετικά με τα δικαιώματα, τις επιλογές, τις επιθυμίες τους. Αντιθέτως αυτά θεωρούνται δεδομένα, αδιαμφισβήτητα, οικουμενικά και ίδια για όλες τις γυναίκες. Η μη παρουσία των γυναικών στο δημόσιο λόγο μπορεί να συμβαίνει για αρκετούς λόγους κάποιοι εκ των οποίων είναι ο φόβος, ο δισταγμός ή η επιλογή να μην συμμετέχουν σε κάτι ήδη διαμεσολαβημένο από τη δυτική ματιά, ή/και η άρνηση συμμετοχής σε οποιαδήποτε μορφή έκθεσης/δημοσιότητας της προσωπικής τους ζωής.

Επίλογος

Στην παρούσα μελέτη, επιχείρησα να αναλύσω τα δημοσιεύματα σχετικά με τα περιστατικά «σεξουαλικών επιθέσεων» και «βιασμών» στην Κολωνία, και πιο συγκεκριμένα επιχείρησα να ερευνήσω τους τρόπους με τους οποίους κατασκευάζονται λογοθετικά οι πρόσφυγες ως απειλή, οι γυναίκες ως υποκείμενα που χρήζουν προστασίας και η Ευρώπη ως φρούριο που θέτει τους κανόνες για το ποιος/-α θα συμπεριληφθεί στους ευρωπαίους πολίτες. Τα δημοσιεύματα φαίνεται να απευθύνονται σε ένα δυτικό ακροατήριο. Οι αναγνώστες που φαίνεται να εγκαλούνται στα δημοσιεύματα είναι δυτικοί, λευκοί και ευρωπαίοι. Οι αναγνώστες εγκαλούνται ηθικά να ενδιαφερθούν και να δράσουν για τις ευρωπαϊές γυναίκες οι οποίες δεν μπορούν να κυκλοφορήσουν μόνες τους στο δρόμο αργά το βράδυ (εξαιτίας των «προσφύγων»). Από την άλλη, η Γερμανία ως χώρα που έχει την εξουσία μπορεί αν θέλει να χορηγήσει το άσυλο «χαριστικά» σε όσους συμμορφώνονται με τις επιταγές της ή να τους τιμωρήσει μη παρέχοντάς το ή με απέλαση όσων δεν «συνεργάζονται» με αυτές. Σύμφωνα με την Αλεξάνδρα Χαλκιά, ένα κείμενο, όπως μία διαφήμιση, ή άλλου είδους κείμενα όπως μία συνέντευξη, ένας γεωγραφικός χάρτης ή ακόμη και ένας πίνακας αριθμητικών δεδομένων διαμορφώνουν τόσο τα εν λόγω κείμενα όσο και γενικότερα τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να έχουν τα κοινωνικά (υπο)κείμενα για να είναι «σωστά». Επομένως, πολιτισμικά κείμενα, όπως για παράδειγμα τα δημοσιεύματα που ανέλυσα εδώ, διατυπώνουν συγκεκριμένες αφηγήσεις για το τι σημαίνει πολίτης και τι σημαίνει δημοκρατία (2011, σελ.95). Ταυτόχρονα, η Χαλκιά δίνει έμφαση στο ιστορικό και κοινωνικό συγκεκριμένο, στην πολιτική οικονομία και στις υλικές συνθήκες μέσα στις οποίες «διαμορφώνεται» ένα κείμενο αφού γίνονται μέρος των λόγων που αυτό αρθρώνει (ό.π. σελ. 96). Πρόθεση μου, λοιπόν, ήταν να καταδείξω αυτές τις υλικές και πολιτικές συνθήκες που διατρέχουν τα εν λόγω πολιτισμικά κείμενα και παράγουν υλικές και πολιτικές συνέπειες. Τα δημοσιεύματα, για μένα, αποτέλεσαν *τοποθετημένα* κείμενα ιδωμένα από τη δική μου *τοποθετημένη* οπτική και στόχος μου ήταν η ανάδειξη αυτής της σχεσιακότητας με την *τοποθέτηση*. Ως εκ τούτου, προσπάθησα να αποφύγω την παραγωγή «κλειστών», αρραγών και αντικειμενικών συμπερασμάτων με την ανάδειξη της υποκειμενικής ενδεχομενικότητας που διατρέχει τα κείμενα και εμένα ως ερευνήτρια.

Με άλλα λόγια, η συγκεκριμένη εργασία είναι το αποτέλεσμα της ερμηνείας των δημοσιευμάτων από την δική μου οπτική γωνία, κάτι το οποίο καθιστά το εν λόγω πόνημα εκ των πραγμάτων ημιτελές, ανοιχτό σε περαιτέρω ερμηνείες, αναθεωρήσεις,

κριτική και αναστοχασμό. Δεν προσπάθησα να φτάσω σε ένα αδιαμφισβήτητο συμπέρασμα ούτε υπήρξε στόχος της εργασίας η απόδειξη κάποιας «αλήθειας» ή «εγκυρότητας» των γεγονότων. Αξιοποιώντας τις μελέτες σχετικά με το ζήτημα της «αναστοχαστικότητας» και του «συμβάντος» προσπάθησα να αναδείξω πώς πρακτικές και αφηγήσεις περί φύσης, φύλου και *αλήθειας*, χρησιμοποιούνται για την αναπαραγωγή και παγίωση ιεραρχικών κοινωνικών σχέσεων εξουσίας.

Η εργασία εστίασε στην έρευνα και ανάλυση των δημοσιευμάτων περί του συμβάντος, τα οποία αντιμετώπισα ως συγκεκριμένες ερμηνείες του γεγονότος ανάμεσα σε άλλες πιθανές ερμηνείες. Εκκινώντας με αυτήν τη συλλογιστική κατέληξα να αναλύω-ερμηνεύω τα προϊόντα των συγκεκριμένων λόγων ως ρευστά και σχετικά με το συγκεκριμένο, με τον τόπο και τον ιστορικό χρόνο. Τα αποτελέσματα ήταν πολλά και σε διαφορετικά πεδία, από την πολιτική της κυβέρνησης μέχρι τα σώματα των προσφύγων.

Προσπάθησα να αναδείξω τις διαφορετικές πτυχές των λόγων που παρήχθησαν με αφορμή το συμβάν στην Κολωνία και να επεξεργαστώ κριτικά τα μοτίβα λόγων που (ανά)παρήγαγαν σχέσεις εξουσίας οι οποίες εγκαθιδρύουν τις μειονότητες σε θέσεις υποτέλειας. Όπως έχει δείξει η Μπάτλερ και η Αθανασίου στο έργο τους *Απ-αλλοτριώση: η επιτελεστικότητα στο πολιτικό*, στο οποίο συζητούν για την τρωτότητα και την αντίσταση σε καθεστώτα ασφαλειοποίησης, στρατιωτικής και οικονομικής βίας και ρατσισμού που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης κυβερνολογικής, η νεοφιλελεύθερη μορφή του καπιταλισμού του παρόντος επενδύει – πολιτικά, ψυχικά και οικονομικά- στην παραγωγή και τη διαχείριση μορφών ζωής: τις «κάνει να ζουν», εμποδώνοντας τρόπους ατομικής αυτό-δημιουργίας, ενώ κλονίζει και καταστρέφει οικονομικά κάποιες ζωές, αποκλείοντάς τες, καθιστώντας τες αναλώσιμες και εξαλείψιμες (2016, σελ. 55-56). Όπως για παράδειγμα τα σώματα των προσφύγων, δηλαδή, το «ανθρώπινο κεφάλαιο», γίνονται όλο και περισσότερο αναλώσιμα, καθώς απ-αλλοτριώνονται από την έξαρση της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης (ό.π. σελ.52). Το ποιος/ποια συγκαταλέγεται στο ανθρώπινο και δικαιούται μια μακρόχρονη ζωή, ενώ άλλοι/άλλες καταδικάζονται σε αργό θάνατο, εξαρτάται πάντοτε από τις κοινωνικές συνθήκες. Το ανθρώπινο δεν μπορεί να θεωρείται σταθερό και δεδομένο αλλά ένα μεταβαλλόμενο, μετατιθέμενο σύνορο που δεν έχει καμία «αληθινά δική του» θέση έξω από την κοινωνική τοποθέτηση (ό.π. σελ. 57).

Ο Φουκώ (1991) έχει επισημάνει την αναγκαιότητα κριτικής στάσης, διερεύνησης και αναστοχασμού των σχέσεων εξουσίας. Η ανάλυση, η επεξεργασία και η εκ νέου αμφισβήτηση των σχέσεων εξουσίας και των σχέσεων εξουσίας-ελευθερίας είναι ένα αδιάκοπο πολιτικό καθήκον και ακόμη αυτό το καθήκον είναι σύμφυτο με την κάθε κοινωνική ύπαρξη. Όπως ελπίζω να φάνηκε στη συγκεκριμένη μελέτη, η σύγχρονη κουλτούρα της κατανάλωσης των μίντια αλλά και της πρόσληψης των μιντιακών μηνυμάτων είναι πολυεπίπεδη και όχι μονολιθική όπως και τα ίδια τα μέσα αλλά και τα υποκείμενα. Για το λόγο αυτό, η «πολυγωνική» και ενδεδειγμένη έρευνα των διαφόρων πτυχών που αναδύονται από τους κυρίαρχους λόγους είναι τόσο αναπόφευκτη όσο και επείγουσα και αναγκαία.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αθανασίου, Α. (2005). Οι λόγοι της «μαντίλας»: φύλο, σεξουαλικότητα και η μεταφορά της «άλλης γυναίκας». *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 44 (ΙΑ'), σελ. 91-115.

Ζαββού, Α. (2013). Η κατασκευή της ταυτότητας και της ετερότητας στο σχολείο: πολιτισμικός λόγος και οι αναπαραστάσεις του φύλου και της μετανάστευσης. Στο Α. Ζαββού, Ν. Καμπούρη, Μ. Στρατηγάκη (επιμ.), *Φύλο, μετανάστευση, διαπολιτισμικότητα*, Αθήνα: Νήσος, σελ. 157-180.

Ζαββού, Α. και Καμπούρη, Ν. (2013). Όψεις της μετανάστευσης και εννοιολογικές προσεγγίσεις. Στο Α. Ζαββού, Ν. Καμπούρη, Μ. Στρατηγάκη (επιμ.), *Φύλο, μετανάστευση, διαπολιτισμικότητα*, Αθήνα: Νήσος, σελ. 15-39.

Η Καθημερινή, Διάταγμα Τραμπ για μουσουλμάνους - Μπλόκο από τη δικαιοσύνη, αντιδράσεις από Γερμανία, Αγγλία και Ιράν, 2017, Ιανουάριος 29. Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/893932/article/epikairothta/kosmos/diatagma-tramp-gia-moysoylmanoyis---mploko-apo-th-dikaioynh-antidraseis-apo-germania-agglia-kai-iran> [τελευταία πρόσβαση: 2/4/2017]

Η Καθημερινή, Σεξουαλικές επιθέσεις σε 12 από τα 16 κρατίδια της Γερμανίας έγιναν την Πρωτοχρονιά, 2016, Ιανουάριος 23. Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/846925/article/epikairothta/kosmos/se3oyalikes-epideseis-se-12-apo-ta-16-kratidia-ths-germanias-eginan-thn-prwtoxronia> [τελευταία πρόσβαση: 2/4/2017]

Η Καθημερινή, Ταραχή στη Γερμανία μετά τις επιθέσεις, 2016, Ιανουάριος 8. Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/844750/article/epikairothta/kosmos/taraxh-sth-germania-metatis-epideseis> [τελευταία πρόσβαση: 2/4/2017]

Καμπούρη, Ν. (2013). Φύλο, μετανάστευση και βία. Στο Α. Ζαββού, Ν. Καμπούρη, Μ. Στρατηγάκη (επιμ.), *Φύλο, μετανάστευση, διαπολιτισμικότητα*, Αθήνα: Νήσος, σελ. 103-126.

- Μπάτλερ, Τζ. και Αθανασίου, Α. (2016). *Απ-αλλοτρίωση: Η επιτελεστικότητα στο πολιτικό* (μτφρ. Α. Κιουπκιολής). Αθήνα: Τόπος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2013).
- Μπάτλερ, Τζ. (2009) [1990]. *Αναταραχή φύλου: Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας* (μτφρ.: Γ. Καράμπελας). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Μπάτλερ, Τζ. και Σπίβακ Γκ. (2015). *Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο: γλώσσα, πολιτική και το δικαίωμα του ανήκειν* (μτφρ. Β. Κάση, Α. Μαγγίνα, Α. Παπαδοπούλου, Β. Τζανακάρη, Ο. Τσιάκαλου). Αθήνα: Τόπος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2007).
- Μπραϊντότι, Ρ. (2014). *Νομαδικά υποκείμενα: ενσωματότητα και έμφυλη διαφορά στη σύγχρονη φεμινιστική θεωρία* (μτφρ. Α. Σηφάκη, Ο. Τσιακάλου). Αθήνα: Νήσος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2007).
- Φουκώ, Μ. (1991). *Η μικροφυσική της εξουσίας* (μτφρ. Λ. Τρουλινού). Αθήνα: ύψιλον.
- Φουκώ, Μ. (2011). *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Η βούληση για γνώση* (μτφρ. Τ. Μπέτζελος). Αθήνα: Πλέθρον. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1976).
- Φουκώ, Μ. (1982). *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Η δίψα της γνώσης* (μτφρ. Γκ. Ροζάκη). Αθήνα: Ράππας. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1976).
- Χαλκιά, Α. (2011). *Έμφυλες Βιαιότητες: εξουσία, λόγος, υποκειμενικότητες*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ξενόγλωσση

- Agamben, G. (2015). De l'Etat de droit à l'Etat de sécurité. *Le Monde*. Διαθέσιμο online στη διεύθυνση: http://www.lemonde.fr/idees/article/2015/12/23/de-l-etat-de-droit-a-l-etat-de-securite_4836816_3232.html [τελευταία πρόσβαση: 28/3/2017]
- Anthias, F. και Yuval-Davis, N. (1992). *Racialized Boundaries*. Λονδίνο: Routledge.
- Balibar, E και Wallerstein, I. (1991). *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Verso.

- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Νέα Υόρκη: Routledge.
- Connell, R.W. και Messerschmidt, J. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society*, 19 (6), σσ. 829-859. doi: 10.1177/0891243205278639.
- Connell, R.W. (2005). *Masculinities* (δεύτερη έκδοση). Κέμπριτζ: Polity Press.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality. Identity Politics and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43 (6), σσ. 1241-1299. doi: 10.2307/1229039.
- Davis, A. (1983). *Women, race and class*. Νέα Υόρκη: Vintage Books.
- Derrida, J. (2007). A certain impossible possibility of saying the event. *Critical Inquiry*, 33 (2), σσ. 441-461. doi: 10.1086/511506.
- Douglas, M. (2001) [1966]. *Purity and danger: an analysis of the concepts of pollution and taboo* (ένατη έκδοση). Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge.
- Eddy, M. (2016, Ιανουάριος 6). Cologne Mayor's 'Arm's Length' Advice on Sexual Attacks Stirs Outcry. *The New York Times*. Διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2016/01/07/world/europe/cologne-mayor-henriette-reker-germany-sexual-assaults.html> [τελευταία πρόσβαση: 2/4/2017]
- Eddy, M. (2016, Ιανουάριος 6). Reports of Attacks on Women in Germany Heighten Tension Over Migrants. *The New York Times*. Διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2016/01/06/world/europe/coordinated-attacks-on-women-in-cologne-were-unprecedented-germany-says.html> [τελευταία πρόσβαση: 30/3/2017]
- Fairclough, N. (2004). *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. Λονδίνο: Routledge.
- Farhana, M. (2016, Ιανουάριος 14). The Sexual Attacks on Women in Europe Reflect a Misogynistic Mind-Set That Must Be Dismantled. *The New York Times*. Διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/roomfordebate/2016/01/14/pulling-in-the-welcome-mat-as-fear-of-attacks-rise/the-sexual-attacks-on-women-in-europe>

- [reflect-a-misogynistic-mind-set-that-must-be-dismantled](#) [τελευταία πρόσβαση: 29/3/2017]
- Foucault, M. (1987). *Η αρχαιολογία της γνώσης* (μτφρ. Κ. Παπαγιώργης). Αθήνα: Εξάντας. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1969).
- Gupta, A. και Ferguson, J. (1992). Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology*, 7 (1), σσ. 6-23. doi: 10.1525/can.1992.7.1.02a00020.
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of the partial perspective. *Feminist Studies*, 14 (3), σσ. 575-599. doi: 10.2307/3178066.
- Laqueur, T. (2003). *Κατασκευάζοντας το φύλο: Σώμα και κοινωνικό φύλο από τους αρχαίους Έλληνες έως τον Φρόιντ* (μτφρ. Π. Μαρκέτου). Αθήνα: Πολύτροπον. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1990).
- Miles, Robert. (1989). *Racism*. Λονδίνο: Routledge.
- news. Οι βιασμοί γυναικών από πρόσφυγες δεν έγιναν ποτέ, τους έστησε η BILD. 2017, Φεβρουάριος 15. Διαθέσιμο στο: <http://www.news.gr/kosmos/evroph/article-wide/299929/oi-viasmoi-gynaikon-apo-prosfyges-den-eginan-pote.html> [τελευταία πρόσβαση: 30/3/2017]
- Newsbomb, Ντόναλντ Τραμπ: Μεγάλο λάθος της Ευρώπης να δεχθεί πρόσφυγες, 2017, Ιανουάριος 26. Διαθέσιμο στο: <http://www.newsbomb.gr/kosmos/news/story/765309/ntonalnt-tramp-megalolathos-tis-eyropis-na-dexthei-prosfyges> [τελευταία πρόσβαση: 2/4/2017]
- Parker, I. (2005). *Qualitative Psychology: Introducing Radical Research*. Maidenhead, Berkshire: Open University Press.
- Smale, A. (2016, Ιανουάριος 8). 18 Asylum Seekers Are Tied to Attacks on Women in Germany. *The New York Times*. Διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2016/01/09/world/europe/cologne-new-years-eve-attacks.html> [τελευταία πρόσβαση: 30/3/2017]
- Smale, A. (2016, Ιανουάριος 9). After Assaults in Cologne, Merkel Proposes Tougher Asylum Laws. *The New York Times*. Διαθέσιμο στο:

- <https://www.nytimes.com/2016/01/10/world/europe/after-assaults-in-cologne-merkel-proposes-tougher-asylum-laws.html> [τελευταία πρόσβαση: 30/3/2017]
- Smale, A. (2016, Ιανουάριος 14). As Germany Welcomes Migrants, Sexual Attacks in Cologne Point to a New Reality. *The New York Times*. Διαθέσιμο στο: https://www.nytimes.com/2016/01/15/world/europe/as-germany-welcomes-migrantssexual-attacks-in-cologne-point-to-a-new-reality.html?_r= [τελευταία πρόσβαση: 30/3/2017]
- Smith, A. (1776). *The Wealth of Nations*. Λονδίνο: W. Strahan and T. Cadell.
- Taguieff, P.A. (2001). *The Force of Prejudice: On Racism and Its Doubles*. Μινεάπολις: The University of Minnesota Press
- Tang, CC. (2010). Towards a Real Theory of Event: A Dialogue between Luhmann and Sewell. Παρουσίαση στο συνέδριο Niklas Luhmann's Systems Theory in the World Society: A Resonance from Taiwan, Taipei: Institute of Sociology, Academia Sinica.
- Tvxs, Πλαστές οι «φωτογραφίες-σοκ» γυναικών που δέχτηκαν σεξουαλική επίθεση από πρόσφυγες, 2016, Ιανουάριος 16. Διαθέσιμο στο: <http://tvxs.gr/news/kosmos/plastes-oi-fotografies-sok-gynaikon-poy-dextikan-seksoyaliki-epithesi-apo-prosfyges> [τελευταία πρόσβαση: 2/4/2017]
- Valentine, G. (2007). Theorizing and Researching Intersectionality: A Challenge for Feminist Geography, *The professional Geography*, 59 (1), σσ. 10-21. doi: 10.1111/j.1467-9272.2007.00587.
- Vigarello, G. (2001). *Η ιστορία του βιασμού: 16^{ος}-20^{ος} αιώνας* (μτφρ. Λ. Βουτσοπούλου). Αθήνα: Αλεξάνδρεια. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1985).
- Yardley, J. (2016, Ιανουάριος 13). Sexual Attacks Widen Division in European Migrant Crisis. *The New York Times*. Διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2016/01/14/world/europe/a-climate-of-fear-widens-divisions-in-europes-migrant-crisis.html> [τελευταία πρόσβαση: 2/4/2017]
- Yuval-Davis, N. (2013). *Κοινωνικό φύλο και έθνος* (μτφρ. Σ. Τρομάρα). Αθήνα: University Studio Press.
- Zanzu (2016). Διαθέσιμο στο : <http://www.zanzu.be/en> [Τελευταία πρόσβαση: 30/3/2017]

